

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Mari-Liis Mererand

**EESTIS KRIMINAALASJADES KOHALDATAVATE
TÕKENDITE SÜSTEEMI VÕIMALIK TÄIUSTAMINE**

Magistritöö

Juhendaja:

Professor Jaan Ginter

Tartu

2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
I TEEMA – EESTIS KOHALDUVATE TÕKENDITE ÜLDISELOOMUSTUS	7
1.1 Mõiste, olemus ja eesmärk	7
1.2 Tõkendid Eesti kriminaalmenetluse seadustikus	9
1.2.1 Elukohast lahkumise keeld	9
1.2.2 Kaitseväelase järelevalve	10
1.2.3 Vahistamine	11
1.2.4 Kautsjon	18
1.2.5 Elektrooniline valve	21
II TEEMA – TÕKENDITE KOHALDAMINE VÄLISMAAL	24
2.1 Üldiselt.....	24
2.2 Tõkendid Prantsusmaal.....	26
2.3 Tõkendid Saksamaal.....	29
2.4 Tõkendid Valgevenes	33
2.5 Tõkendid Gruusias.....	35
2.6 Tõkendid Lätis	36
2.7 Tõkendid Ameerika Ühendriikides	39
2.8 Tõkendid Inglismaal ja Walesis	42
III TEEMA – VÄLISMAISTE REGULATSIOONIDE VÕIMALIK ÜLEVÕTMINE VÕI EESTI REGULATSIOONIDE TÄIENDAMINE	47
3.1 Vahistamise alused, vahistamise sisulise põhjendatuse määr ja põhjendatud kuriteokahtlus	47
3.2 Vahistamise kestus	49
3.3 Elektrooniline valve.....	52
3.4 Kautsjoni kohaldamisest.....	53
3.5 Teised võimalikud kriminaalmenetlust tagavad vahendid	56
3.6 Ettepanekud Eesti kriminaalmenetluse seadustiku muutmiseks	57
IV TEEMA - VASTASTIKUNE TUNNUSTAMINE KOHTUEELSE KINNIPIDAMISEGA SEOTUD ALTERNATIIVIDE SUHTES NING SELLE VÕIMALIKUD PROBLEEMID ..	59
KOKKUVÕTE.....	66
Summary	70
Kasutatud materjalid	74

SISSEJUHATUS

Tõkendid on kriminaalmenetlust tagavad sunnivahendid, mis piiravad intensiivselt isiku põhiõigusi, kõige sagedamini õigust isikuvabadusele ja liikumisvabadusele. Samuti on tõkendite puhul tegemist süütuse presumptsiooni riivega. Eelkõige on tõkendite eesmärk kindlustada kriminaalmenetluse toimine ja kohtuotsuste täitmine.¹ Tõkendid Eesti kriminaalmenetluse seadustikus² (edaspidi KrMS) on elukohast lahkumise keeld (KrMS § 128), vahistamine (KrMS § 130), võimalus asendada vahistamine kaitsjoniga (KrMS § 135), vahistamise asendamine elektroonilise valvega (KrMS § 137¹) ja kaitseväelase järelevalve (KrMS § 129).

KrMS § 127 lg 1 sätestab, et tõkendit valides arvestatakse kriminaalmenetlusest või kohtuotsuse täitmisest kõrvalehoidumise, kuritegude toimepanemise jätkamise või tõendite hävitamise, muutmise ja võltsimise võimalikkust, karistuse raskust, kahtlustatava, süüdistatava või süüdimõistetu isikut, tema tervist, perekonnaseisu ja muid tõkendi kohaldamise seisukohalt tähtsaid asjaolusid. Kohtueelses menetluses ei saa rääkida karistuse määramisest, vaid tõkendite kohaldamisest, mille eesmärgiks on kindlustada kriminaalmenetluse toimetamine. Tõkendi kohaldamisel tuleb valida isiku õigusi võimalikult vähe riivav tõkend, arvestades kriminaalmenetluse eesmärke.³

Tõkendeid kohaldatakse kogu Euroopas ja ülejäänud maailmas väga erinevalt. Inimõiguste alase olukorra aruande kohta Eestis aastal 2011 selgub, et pikka aega kestev vahi all pidamine eeluurimise ajal oli probleem. Ligikaudu 23 % vanglas viibijatest olid eeluurimise all; keskmiselt kestis eeluurimine 7 kuud.⁴ 2012. aasta statistika näitab samasugust näitu – 23 % vanglas viibijatest olid eeluurimise all. 2013. aastal oli näit 20 %, 2014. aastal 21 %, kuid näiteks 2000. aastal 32 % ja 2009. aastal 24 %.⁵ Seega on eeluurimise all olijate osakaal järjepidevalt siiski langenud, kuigi langus on toimunud aeglaselt. Samas ei saa Eestile ette heita eeluurimise all viibivate isikute väga suurt osakaalu, sest vastavalt käesolevas töös

¹ E. Kergandberg, P. Pikamäe. KrMS § 127/1. - Kriminaalmenetluse seadustik. Komm vlj. Tallinn: Kirjastus Juura 2012, lk 344.

² Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 19.03.2015, 1.

³ Kergandberg/Pikamäe § 127/2.

⁴ Ameerika Ühendriikide saatkond Tallinnas. Aruanne inimõiguste alase olukorra kohta Eestis aastal 2011. Arvutivõrgus: http://estonian.estonia.usembassy.gov/hr_est2011.html (25.12.2015).

⁵ Eesti Statistika. Vanglaasutustes viibivad isikud. Arvutivõrgus: http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=Js151&ti=VANGLAASUTUSTES+VIIBIVAD+ISIKUD%2C+31%2E+DETS+EMBER&path=../Database/Sotsiaalelu/17Eigus_ja_turvalisus/04Eigussusteem/&lang=2 (29.03.2016).

väljatoodud andmetele lehekülgedel 25 – 26 on Eesti olukord võrreldes ülejäänud Euroopaga keskmine.

Euroopa Inimõiguste kohtu (edaspidi EIKo) praktikaga on määratud, et kohtueelset kinnipidamist loetakse erakordseks meetmeks ning et võimalikult laialdaselt tuleks kasutada mittevabaduskaotuslikke järelevalvemeetodeid.⁶ Selliste meetodite eesmärk on minimeerida vangistuse kohaldamist, sest vabadusekaotuse negatiivsed küljed eelvangistuse puhul, mis seisnevad näiteks sotsiaalselt oluliste positiivsete kontaktide katkemises, läbilöögivõime nõrgenemises, kaaluvad sageli üles selle positiivsed küljed.⁷

Mõnes riigis ei ole kohtueelse kinnipidamise maksimaalne pikkus seadusega määratud. Mõnes riigis võib isikut kohtueelselt kinni pidada kuni 4 aastat. Ülemäära pikk kohtueelne kinnipidamine kahjustab isikut ning ülemäära pika kohtueelse kinnipidamise tava mõnes liikmesriigis võib õõnestada vastastikust usaldust.⁸

Käesolevas magistritöös on tõkendeid käsitlevast kirjandusest peamiselt kasutatud E. Kergandbergi ja P. Pikamäe kriminaalmenetluse seadustiku kommenteeritud väljaannet, E. Kergandbergi ja M. Sillaotsa kriminaalmenetluse õpikut, R. Vogleri raamatut kriminaalmenetlusest Euroopas, B. Pavišicu raamatut kriminaalmenetluse süsteemide kohta näiteks Valgevenes, Saksamaal ja Gruusias. Samuti on kasutatud J. S. Williamsi raamatut kriminaalmenetluse kohta Inglismaal ja Walesis, S. A. Salzburgi raamatut Ameerika Ühendriikide kriminaalmenetlusest koos kaasuste ja kommentaaridega, L. I. Jeffersoni teost kriminaalmenetlusest teoorias ja praktikas Ameerika Ühendriikides ning A. M. Van Kalmthouti raamatut kohtueelsest kinnipidamisest Euroopa Liidus.

Lisaks on käesoleva töö autor kasutanud K. Soodla magistritööd vahistamisest, selle alustest ja põhjendatusest, K. Tisleri magistritööd elektroonilisest valvest kui alternatiivist vabadusekaotusele ning J. Ginteri, A. Plekkseppa jt analüüsi isikute põhiõiguste tagamisest ja eeluurimise kiirusest kriminaalmenetluses. Alternatiivsetest tõkenditest on rohkem kirjutatud Euroopa Komisjoni 14.06.2011 Rohelises raamatus ning S. Ruggeri võrdlevas analüüsis kohtueelsetest tõkenditest erinevates Euroopa riikide kriminaalmenetlustes. Eeluurimisel kohaldatavate isiku vabadust mittepiiravate tõkendite võrdlusest ja vastastikusest

⁶ Euroopa Komisjon. Roheline Raamat. Brüssel: 14.06.2011. Arvutivõrgus: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2011\)0327_/com_com\(2011\)0327_et.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2011)0327_/com_com(2011)0327_et.pdf) (25.12.2015), lk 9.

⁷ J. Ginter, M. Kruusamäe, J. Sootak. Eesti karistuspoliitika: vabadusekaotuslikud karistused. Üleminek totalitaarriiklikust karistusõigusest õigusriiklikku karistusõigusesse. Tallinn: Juura 2004, lk 18.

⁸ Euroopa Komisjon. Viidatud töö, lk 15.

tunnustamisest Euroopa Liidus on kirjutanud T. Ljungquist. Lisaks on käesoleva töö autor analüüsinud kohtupraktikat ning töös käsitletavate riikide kriminaalmenetluse seadustikke.

Käesoleva töö autor on oma erialases töös puutunud palju kokku eeluurimisalustega ning on teadlik, et Eestis on vahistatute arv suur. Varasemalt on üliõpilastöid kirjutatud põhjalikult vahistamise teemal ning ka näiteks elektroonilise valve kohaldamisest. Elukohast lahkumise keeldu ning kautsjonit pole Eestis väga uuritud. Üldse leiab just kautsjoni kohaldamine Eestis vähest tagasisidet ning tegelikult on kautsjoni kohaldamine Eestis pigem erandlik. Käesolevas töös on lisaks uuritud, millised võiksid olla vabadusekaotuslike tõkendite kõrval alternatiivsed tõkendid. Samuti pole varem uuritud kõiki tõkendeid süsteemselt üheskoos.

Käesoleva töö autor üritab näidata, et kuigi vahistamine on üks peamiselt kasutatavaid tõkendeid, siis kindlasti ei ole see ainukene tähelepanu vääriv tõkend. Autori eesmärk on kasutades teiste riikide seadusandlust ja kohtupraktikat, pakkuda välja võimalusi Eesti käesoleva seadusandluse efektiivsemaks muutmisel konkretiseerides tingimusi tõkendite rakendamisel. Samuti on autor välja toonud mõningates riikides kasutusel olevaid teistsuguseid kriminaalmenetluse tagamise vahendeid ning analüüsitud on taoliste vahendite kohaldamise võimalikkust Eestis. Mõningal puhul on analüüsi järelduseks küll see, et käesolev süsteem Eestis on just sobilik.

Lisaks eelnevale on käesoleva töö autor pidanud oluliseks välja tuua mõningad regulatsiooni kitsaskohad ning pakkuda neile lahendusi. Sellega seoses on käesolevas töös uuritud ka probleeme, mis võivad tekkida Euroopa Nõukogu 23.11.2009 raamotsuse 2009/829/JSK⁹ rakendamisel seoses vastastikuse tunnustamise põhimõtte kohaldamise kohta järelevalvemeetmete rakendamise otsuste kui kohtueelse kinnipidamisega seotud alternatiivse võimaluse suhtes.

Käesoleva magistritöö hüpoteesiks on väide, et Eesti kriminaalmenetluse seadustikku on võimalik muuta selliselt, et tõkendite kohaldamine toimuks efektiivsemalt ning kasutada saaks rohkem alternatiivseid tõkendeid.

Magistritöös kasutatud meetodid on põhiliselt deduktiivse ja kvalitatiivse iseloomuga. See tähendab, et magistritöös kirjeldatud nähtusi käsitletakse liikudes üldiselt üksikule ning nähtusi on uuritud teoreetilisest aspektist, kuid palju on läbi töötatud ja analüüsitud ka

⁹ Nõukogu raamotsus 2009/829/JSK, 23.oktoober 2009, Euroopa Liidu liikmesriikides vastastikuse tunnustamise põhimõtte kohaldamise kohta järelevalvemeetmete rakendamise otsuste kui kohtueelse kinnipidamisega seotud alternatiivse võimaluse suhtes. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009F0829&from=ET> (12.04.2016).

kohtupraktikat. Seega on kasutatud kombineeritud meetodina teoreetilise põhiosa toetamiseks ka kohtupraktika empiirilist analüüsi. Töö eesmärgi saavutamiseks kasutab autor erinevate uuringute tulemusi, teemaga haakuvaid õiguslaseid artikleid, õigusakte ja neid kommenteerivaid allikaid.

Kasutamisetstarbe kohaselt on teksti tulemus saavutatud kombineeritud meetodite kasutamisel. See tähendab, et töö kirjutamisel on kasutatud mitmeid erinevaid meetodeid. Näiteks andmekogumismeetodina on kasutatud kohtupraktika ja kasutatud kirjanduse läbitöötamist. Andmetöötlusmeetodina on kasutatud kvalitatiivset analüüsi, mille tulemused kujutavad endast sisulist hinnangut. Näiteks kogub käesoleva töö autor ettepanekuid Eestis kohaldatavate tõkendite parendamiseks. Tulemuste tõlgendamisel on kasutatud reastamist, millega tuuakse välja kogutud tulemused ja andmed.

Magistritöö vormistamisel on järgitud Tartu Ülikooli õigusteaduskonna üliõpilastööde kirjutamise ja vormistamise reegleid.¹⁰

Käesolev magistritöö jaguneb neljaks peatükiks. Esimeses peatükis tuleb vaatluse alla tõkendi mõiste, olemus ja eesmärk ning Eestis kohalduvate tõkendite üldiseloomustus. Teises peatükis on tähelepanu all tõkendite kohaldamine välismaal. Võrdlusriikideks on käesoleva töö autor valinud Inglismaa ja Walesi, Prantsusmaa, Saksamaa, Valgevene, Gruusia, Läti ja Ameerika Ühendriigid. Inglismaa ja Wales ning Ameerika Ühendriigid on kooslusesse võetud just eelkõige seetõttu, et nendes riikides on kautsjoni kohaldamine võrdlemisi populaarne ning võimalik on näha, miks see nii on. Saksamaa valis käesoleva töö autor seetõttu, et Saksamaa ja Eesti seadusandlus on oma olemuselt väga sarnane, Lätile osutus valik naaberriigi seisukohast. Gruusia ja Valgevene valis autor just seetõttu, et tegemist on riikidega, mis otsivad nõukogude õigussüsteemi kokkuvarisemise järel oma õigussüsteemile ja sealhulgas tõkendite süsteemile uusi arenguteid.

Magistritöö kolmas peatükk keskendub peamiselt kogutud andmete analüüsimisele ning selles on välja toodud konkreetsed lahendused võimalikele probleemkohtadele Eesti seadusandluses tõkendite kohaldamisel. Samuti on just kolmandas peatükis välja toodud võimalused tõkendite kohaldamist efektiivsemaks muuta. Neljandas peatükis arutatakse kohtueelse kinnipidamisega seotud alternatiivide suhtes vastastikusel tunnustamisel tekkida võivaid probleeme.

¹⁰ J. Sootak. Üliõpilastööde kirjutamise ja vormistamise juhend. Tallinn: Juura, 2011.

I TEEMA – EESTIS KOHALDUVATE TÕKENDITE ÜLDISELOOMUSTUS

1.1 Mõiste, olemus ja eesmärk

Tõkend on kriminaalmenetluse tagamisele suunatud kahtlustatava või süüdistatava isikuvabadust pikemaks ajaks piirav kriminaalmenetluslik sunnivahend¹¹, mille eesmärk on kindlustada kriminaalmenetluse toimimine ja kohtuotsuse täitmine. Tõkendid piiravad intensiivselt isiku põhiõigusi, eeskätt õigust isikuvabadusele ja liikumisvabadusele, süütuse presumptsiooni põhimõtet, aga ka perekonna- ja eraelu puutumatust ning omandiõigust.¹²

Tõkendi valikul ja muutmisel tuleb KrMS § 127 kohaselt lähtuda selle paragrahvi esimeses lõikes loetletud kriteeriumidest. KrMS § 127 lg 1 sätestab, et tõkendit valides arvestatakse kriminaalmenetlusest või kohtuotsuse täitmisest kõrvalehoidumise, kuritegude toimepanemise jätkamise või tõendite hävitamise, muutmise ja võltsimise võimalikkust, karistuse raskust, kahtlustatava, süüdistatava või süüdimõistetu isikut, tema tervist, perekonnaseisu ja muid tõkendi kohaldamise seisukohalt tähtsaid asjaolusid.

Tõkendi kohaldamine sõltub seega menetleja põhjendatud hinnangust selle vajalikkusele konkreetses kriminaalasjas ega ole kohustuslik meede iga kriminaalasja puhul. Kriminaalmenetluse seadustik ei näe ette ka tõkendi kohaldamise piiranguid sõltuvalt kuriteo liigist või selle eest ette nähtud karistuse raskusest. Tõkendi kohaldamisel tuleb valida isiku õigusi võimalikult vähe riivav tõkend, arvestades kriminaalmenetluse eesmärke.¹³

KrMS § 127 lg-s 1 on mitteammendavalt loetletud asjaolud, mida võetakse arvesse tõkendi valimisel. Sellised asjaolud võivad seonduda eeskätt kriminaalmenetluse ja selle esemeks oleva kuriteoga (menetlusest kõrvalehoidumise ja tõendusteabe kahjustamise võimalikkus, kuriteo eest ettenähtud karistuse raskus, kuritegude toimepanemise jätkamise oht) ning süüdistatava eraeluga (tema isikuomadused, tervis, perekonnaseis). Tõkendi kohaldamise otstarbekuse hindamisel peab menetleja võtma arvesse kõiki ülalnimetatud asjaolusid, prognoosides tõkendile allutatava isiku käitumist ja selle võimalikku mõju kriminaalmenetlusele.¹⁴

¹¹ E. Kergandberg, M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Kirjastus Juura 2006, lk 208.

¹² Kergandberg/Pikamäe § 127/1.

¹³ Kergandberg/Pikamäe § 127/2.

¹⁴ Kergandberg/Pikamäe § 127/2.

Näiteks võtab kohus tõkendi valikul arvesse varasemat karistatust, kohtuistungile ilmutata jätmist, samuti kohtuistungis tagamiseks kohaldatud sundtoomist. Samuti annab isiku poolt varasem väärtegude toimepanemine alust kahelda, et kuni kohtuotsuse jõustumiseni vabadusse jäädes võib isik jätkuvalt panna toime kuritegusid või hakata kõrvale hoiduma tema poolt reaalselt kandmisele kuuluvast karistuse kandmisest.¹⁵ Samuti on võetud arvesse süüdistatava liikuvust nii riigisisesele kui ka Eesti Vabariigi väliselt näiteks vahistamisel põhjendusega, et tuleb välistada olukorrad, kus riik peab asuma kulutama rahalisi vahendeid tagamaks hilisemat kohtuotsuse täitmist.¹⁶

Tõkendi muutmisel järgitakse tõkendi kohaldamist reguleerivaid sätteid. Näiteks juhul, kui kahtlustatava vahistamise asemel otsustatakse talle kohaldada elukohast lahkumise keeldu, tuleb järgida seaduses vastava tõkendi kohaldamiseks ettenähtud korda.¹⁷ Tõkendi üle otsustamine võib toimuda nii kohtueelses menetluses kui ka kohtumenetluses. Kohtueelses menetluses algatab (ja teatud juhtudel ka otsustab) tõkendi kohaldamise uurimisasutus või prokuratuur.¹⁸ KrMS § 275 kohaselt on kohtul õigus kriminaalasja kohtulikult arutamisel oma määrusega valida tõkend või muuta varem valitud tõkendit või see tühistada.

Kriminaalmenetluse seadustiku 4. peatüki 2. jaos ette nähtud kriminaalmenetluse tagamise muud vahendid on samuti suunatud kriminaalmenetluse toimetamise kindlustamisele, kuid erinevad tõkenditest eeskätt nende kohaldamise kestuse ja põhiõiguse riive tõsiduse poolest. Ka nende eesmärk on kindlustada kriminaalmenetluse võimalikult efektiivne toimetamine, tagades menetlusega puutumuses olevate isikute kättesaadavuse menetlustoimingute tegemiseks.¹⁹ Kriminaalmenetluse seadustik loetleb muude kriminaalmenetluse tagamise vahenditena võimaluse määrata trahv või arest kuni viieks päevaks isikule, kes ei ilmu kohtu ette menetleja kutsel (KrMS § 138); sundtoomise (KrMS § 139); tagaotsimise (KrMS § 140); isikusamasuse tuvastamise (KrMS § 140¹); viibimiskeeld (KrMS 140²); ametist kõrvaldamise (KrMS § 141); ajutise lähenemiskeelu (KrMS § 141¹); vara arestimise (KrMS § 142) ja lisapiirangud vabaduspiiranguga isikule (KrMS § 143¹).

¹⁵ Pärnu Maakohus 06.11.2015, 1-15-6524.

¹⁶ Harju Maakohus 16.06.2015, 1-15-4389.

¹⁷ Kergandberg/Pikamäe § 127/3.

¹⁸ Kergandberg/Pikamäe § 127/4.

¹⁹ Kergandberg/Pikamäe § 138/1.

1.2 Tõkendid Eesti kriminaalmenetluse seadustikus

KrMS nimetab 4. peatüki pealkirjaga „Kriminaalmenetluse tagamine“ 1. jaos „Tõkendid“ kõigile kahtlustatavatele või süüdistatavatele kohaldatavad esmased tõkendi üldliigid. Nendeks on § 128 järgi elukohast lahkumise keeld, § 130 järgi vahistamine (raskeim), § 135 järgi võimalus asendada vahistamine kautsjoniga ning § 137¹ järgi vahistamise asendamine elektroonilise valvega. Siinkohal tuleb vahet teha, et kautsjon ja elektrooniline valve ei ole eraldiseisvad tõkendid, vaid vahendid, millega on võimalik vahistamist asendada. Lisaks on KrMS §-s 129 nimetatud kaitseväelase järelevalvet, mille kohaselt võib ajateenistuses olevale kahtlustatavale või süüdistatavale kaitseväelasele määruse alusel tõkendina kohaldada väeüksuse juhtkonna järelevalvet.

1.2.1 Elukohast lahkumise keeld

KrMS § 128 lg 1 järgi seisneb elukohast lahkumise keeld kahtlustatava või süüdistatava või juriidilisest isikust kahtlustatava või süüdistatava esindaja kohustuses mitte lahkuda oma elukohast ilma menetleja loata kauemaks kui kolmeks ööpäevaks. Seega piiratakse liikumist Eesti Vabariigis kui ka võimalust lahkuda välismaale. KrMS § 128 lg 3 järgi ei või kohtueelses menetluses elukohast lahkumise keeldu kohaldada kauem kui üks aasta. Kriminaalasja erilise keerukuse või mahukuse korral või kriminaalmenetluses rahvusvahelise koostööga kaasnevatel erandlikel asjaoludel võib prokuratuur pikendada elukohast lahkumise keelu tähtaega kohtueelses menetluses kuni kahe aastani.

Tegemist on leebeima tõkendiga, mille eesmärk on tagada sellele allutatud isiku kättesaadavus menetlustoimingute tegemiseks ja kohtuotsuse täitmiseks. Tõkendi kohaldamine eeldab, et isikul on elukoht, s.o koht, kus ta peamiselt või alaliselt elab (tsiviilseadustiku üldsosa seadus²⁰ § 14 lg 1), ja ta teatab selle aadressi ja enda sidevahendite andmed menetlejale. Välistatud ei ole ka mitme elukoha olemasolu (menetlejaga kokkuleppel). Tegemist peab olema Eesti Vabariigi territooriumil asuva elukohaga. Elukoha vahetumisel (sõltumata põhjusest) tuleb sellest menetlejale teatada.²¹

²⁰ Tsiviilseadustiku üldsosa seadus. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 12.03.2015, 5.

²¹ Kergandberg/Pikamäe § 128/1.

Tõkendit on võimalik kohaldada nii kahtlustatavale, süüdistatavale kui ka juriidilisest isikust kahtlustatava või süüdistatava esindajale. Juriidilisest isikust kahtlustatav või süüdistatav osaleb kriminaalmenetluses oma seadusliku esindaja kaudu, mistõttu võib osutuda vajalikuks tagada seadusliku esindaja kui füüsilise isiku kättesaadavus menetlustoimingute tegemiseks. Vastav muudatus jõustus 01.09.2011 ning tegemist on kõrvalekaldega eelmisest seaduse loogikast, mille kohaselt tõkendeid, erinevalt muudest menetluse tagamise vahenditest, kohaldati vaid kahtlustatavale, süüdistatavale või süüdimõistetule.²²

Tõkendi kohaldamisel koostab ja allkirjastab menetleja määruse ning tõkendile allutatult võetakse määrusele allkiri selle kohta, et teda on teavitatud määruse koostamisest. Allkirja võtmisel hoiatatakse isikut, et tõkendi rikkumise korral võidakse teda trahvida või kohaldada tema suhtes raskemat tõkendit (vahistamine). Rahatrahvi kohaldamine on õigustatud eelkõige juhul, kui tõkendi tingimuste rikkumine ei olnud niivõrd oluline, et tingida raskema tõkendi (vahistamise) kohaldamist.²³

Kohtueelses menetluses kohaldab tõkendi uurimisasutus või prokuratuur määrusega ja selle vaidlustamine toimub KrMS 8. peatüki 5. jaos kirjeldatud korras (uurimisasutuse ja prokuratuuri määruse peale kaebamine). Kohtumenetluses kohaldatakse (või jäetakse kohaldamata) elukohast lahkumise keeld prokuratuuri taotlusel kohtumäärusega ja kooskõlas KrMS § 385 p-ga 20 ei saa seda vaidlustada. Samas on KrMS § 275 lg-s 1 sätestatud kohtu õigus kriminaalasja kohtulikul arutamisel oma määrusega valida tõkend või muuta kahtlustatava või süüdistatava suhtes varem valitud tõkendit või see tühistada. Seega pole tegemist KrMS § 385 p-s 20 nimetatud kohtumenetluse poole taotlusega ning selline määrus peaks olema vaidlustatav.

1.2.2 Kaitseväelase järelevalve

KrMS § 129 järgi võib määruse alusel ajateenistuses olevale kahtlustatavale või süüdistatavale kaitseväelasele kohaldada väeüksuse juhtkonna järelevalvet. Väeüksuse juhtkonna järelevalvet kui tõkendit kohaldatakse menetleja määrusega. Tõkendi kohaldamine on õigustatud eeskätt ajateenistuse käigus või sellega seoses toimepandud kuritegude puhul, eriti kui kuritegu on KrMS § 212 lg 2 p 3 kohaselt Sõjaväepolitsei uurimisalluvuses. Samuti

²² Kergandberg/Pikamäe § 128/2.

²³ Kergandberg/Pikamäe § 128/5.

võimaldab see mitte katkestada ajateenistust kohtueelse menetluse ajal. Tõkendi kehtivus on piiratud ajateenistuse kestusega.²⁴

Kriminaalmenetluse seadustik ei sätesta täpsemaid tõkendi täideviimise tingimusi. Väeüksuse juhtkond korraldab järelevalvet kahtlustatava või süüdistatava üle kooskõlas kaitseväge teenistust reguleerivate õigusaktidega, arvestades kriminaalmenetluse huve ja eesmäärke (eeskätt kindlustades isiku kättesaadavust kriminaalmenetluse toimetamiseks). Tõkendi kohaldamine ei ole kaitseväelasele vabaduse võtmise iseseisvaks aluseks.²⁵

Kohtueelses menetluses kohaldab tõkendi uurimisasutus või prokuratuur määrusega ja selle vaidlustamine toimub KrMS 5. jaos kirjeldatud korras (uurimisasutuse ja prokuratuuri määruse peale kaebamine). Kohtumenetluses annab KrMS § 275 lg 1 kohtule õiguse kriminaalasja kohtulikult arutamisel tõkendi üle otsustada määrusega ning selline määrus on vaidlustatav.

1.2.3 Vahistamine

KrMS § 130 lg 1 järgi on vahistamine kahtlustatavale, süüdistatavale või süüdimõistetule kohaldatav tõkend, mis seisneb isikult kohtumääruse alusel vabaduse võtmises. KrMS § 130 lg-st 2 tulenevalt võib kahtlustatava või süüdistatava vahistada prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku määruse alusel või kohtumääruse alusel, kui ta võib kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda või jätkuvalt toime panna kuritegusid. KrMS § 130 lg 3 sätestab ajalise piirangu, mille järgi ei või kohtueelses menetluses kahtlustatav või süüdistatav olla vahistatud üle kuue kuu.

Lisaks võib eeluurimiskohtunik KrMS § 130 lg 3¹ järgi kriminaalmenetluse erilise keerukuse või mahukuse korral või kriminaalmenetluses rahvusvahelise koostööga kaasnevatel erandlikel asjaoludel riigi peaprokuröri taotlusel pikendada vahi all pidamise tähtaega üle kuue kuu. Siinkohal tuleb rõhutada, et üldtähtaeg 6 kuud puudutab vaid kohtueelset menetlust. Kohtumenetluseks ei ole vahistustähtaega seaduses sätestatud ja siin on regulaatoriks eeskätt kogu kriminaalmenetluse mõistlik aeg EIÕK ja selle rakenduspraktika mõttes.²⁶ Kui isiku vahi all pidamise tähtaega on KrMS § 130 lg-s 3¹ sätestatud korras

²⁴ Kergandberg/Pikamäe § 129/1.

²⁵ Kergandberg/Pikamäe § 129/2.

²⁶ Kergandberg/Sillaots. Viidatud töö, lk 212.

pikendatud üle kuue kuu, siis KrMS § 137 lg 4 järgi kontrollib eeluurimiskohtunik kriminaaltoimikuga tutvudes vahistatuse põhjendatust vähemalt ühe korra kuus kontrollimise taotlemisest sõltumata ja määrab vahistatule kaitsja, kui see puudub.

Vaieldavaks võib pidada seda, kas on õigustatud vahi alla võtmine alati nõ kuueks kuuks või oleks põhjendatud kahtlustatava või süüdistatava isikust lähtuv individuaalne lähenemine, mis võimaldaks kohaldada tõkendit lühemaks ajaks (nt üks või kaks kuud). Viimane lähenemine teeks vaieldamatult aga kohtu tööd palju keerulisemaks, kohustades põhjendama konkreetset vahistamise pikkust, mis on niigi prognoosile tugineva otsustuse puhul keeruline. Praegust lahendust tasakaalustab vaieldamatult isiku õigus taotleda vahistamise põhjendatuse kontolli iga kahe kuu tagant (KrMS § 137).²⁷

Samas on ka 01.09.2016 jõustuv as uues kriminaalmenetluse seadustikus²⁸ eelnevat arvesse võetud ning juurde lisatakse uus paragrahv 131¹, mille lg 1 sätestab vahi all pidamise tähtaja kohtueelses menetluses. Selle järgi ei või kohtueelses menetluses esimese astme kuriteos kahtlustatav ega süüdistatav olla vahistatud üle kuue kuu ning teise astme kuriteos kahtlustatav ega süüdistatav üle nelja kuu. Alaealine kahtlustatav ega süüdistatav ei või kohtueelses menetluses olla vahistatud üle kahe kuu. 01.09.2016 jõustuva KrMS § 131¹ lg 4 järgi annab eeluurimiskohtunik isiku vahistamisel kahtlustatava või süüdistatava vahi all pidamiseks loa kuni kaheks kuuks ning nimetatud tähtaega võib eeluurimiskohtunik pikendada prokuratuuri põhistatud taotluse alusel korraka kuni kahe kuu võrra.

Tähtaja hulka ei arvata välisriigi väljaandmis- ja loovutamishistuses viibitud aega isikul, kelle väljaandmist Eesti Vabariik on taotlenud, ega välisriigi pädeva asutuse otsusel kohtueelses menetluses vahi all viibitud aega enne kriminaalmenetluse ülevõtmist Eesti Vabariigi poolt. Sellise lähenemise põhjendamiseks on toodud välja kolm sisulist põhjust: 1) vahi all pidamine toimub välisriigi seaduse ja reeglistiku kohaselt, mille üle Eesti õigusasutustel puudub kontroll; 2) Eesti õigusasutused ei saa teha vahistamise ajal isikuga menetlustoiminguid, mis on vajalikud meie menetluses ning mis oleksid otsustavad vahistusaja „mõistlikkust“ hinnates; 3) Eesti õigusasutused ei vastuta vahistamisotsuse õigsuse eest. Varasemas praktikas on ka Riigikohus leidnud, et väljaandmisvahistuses viibitud

²⁷ Kergandberg/Pikamäe § 130/9.1.

²⁸ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 19.03.2015,1.

aja puhul puudub Eesti pädevatel õigusasutustel reeglina võimalus teha menetlustoiminguid ja neil puudub kontroll vahistuses viibitud aja üle (RKKKo, 12.02.2003, 3-1-1-5-03 p 7.2).²⁹

Kahtlustatava, süüdistatava või süüdimõistetu vahistamine on isiku õigusi enim piirav kriminaalmenetluse tagamise vahend, mis seisneb temalt vabaduse võtmises. Vahistamise kohaldamine tõkendina on lubatav vaid juhul, kui kriminaalmenetluse toimetamise huvidest lähtuvalt ei ole leebema tõkendi rakendamine põhjendatud. Riigikohtu lahendites on korduvalt märgitud, et vahistamise näol on kriminaalmenetluses tegemist kahtlustatava või süüdistatava põhiõiguste kõige intensiivsema riivega. Viidates ka inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni³⁰ (edaspidi EIÕK) art 5 kohaldamispraktikale EIKo poolt (EIKo 15.02.2005, 55939/00, Sulaoja vs. Eesti ja EIKo 21.06.2005, 73270/01, Pihlak vs. Eesti) on Riigikohus mitmel korral toonitanud vajadust iga üksiku kriminaalasja puhul kogu kriminaalmenetluse vältel järgida, et vahi all peetaks isikuid üksnes siis ja nii kaua, kui see on kriminaalmenetluse tagamiseks tõepoolest vältimatult vajalik (RKKKm 3.03.2008, 3-1-1-80-07 p 13; RKKKm 01.02.2011, 3-1-1-105-11 p 11).³¹

KrMS § 130 on oma olemuselt Eesti Vabariigi põhiseaduse³² (edaspidi PS) §-i 20 kordav. PS §-st 20 tuleneb igäihe õigus vabadusele ja isikupuutumatusel ning PS § 20 puhul on tegemist vabadusõiguse kaitse keskse sättega, mis garanteerib igäihe füüsilise vabaduse kaitset meelevaldse ehk omavolilise vahistamise või kinnipidamise eest.³³ PS § 20 p-d 1 – 3 sätestavad, et vabaduse võib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras, sh süüdimõistva kohtuotsuse või kohtu poolt määratud aresti täitmiseks; kohtu korralduse täitmata jätmise korral või seadusega sätestatud kohustuse täitmise tagamiseks; kuriteo või haldusõiguserikkumise ärahoidmiseks, sellises õiguserikkumises põhjendatult kahtlustatava toimetamiseks pädeva riigorgani ette või tema pakkumineku vältimiseks.

Seega esitab PS § 20 ammendava loetelu olukordadest, mil vabaduse võtmine on lubatav. Loetelu langeb suuresti kokku EIÕK art 5 lg 1 p-des a-f esitatuga. Igasugune riigivõimude tegevus isikult vabaduse võtmisel peab olema mõne loetelus nimetatud aluse kaudu formaalselt õigustatud ning olema ka sisuliselt kantud vastavast eesmärgist (nt kuriteo ärahoidmine või süüdimõistva kohtuotsuse täitmine).³⁴ Vahetult PS või EIÕK alusel isikut vahistada siiski ei saa. Vahistamise seaduslikud alused ja kord on sätestatud

²⁹ Kergandberg/Pikamäe § 130/9.3.

³⁰ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 2010, 14, 54.

³¹ Kergandberg/Pikamäe § 130/1.

³² Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 15.05.2015, 1.

³³ Kergandberg/Pikamäe § 130/2.

³⁴ Kergandberg/Pikamäe § 130/2.

kriminaalmenetluse seadustikus. Samas ei saa seadusega laiendada põhiseaduslikke vahistamisaluseid (RKKKm 11.12.2006, 3-1-1-103-06 p 14).³⁵

Vahistamine toimub ainult kohtu- või eeluurimiskohtuniku määrase alusel, mis on kooskõlas ka PS § 21 lg-s 3 ja EIÕK art 5 lg-s 3 sätestatud kohtuliku kontrolli garantiiga. Ilma kohtu sellekohase loata võib isikult vabadust võtta vaid kuni 48 tunniks (nt kahtlustatavana kinnipidamine või sundtoomine). Kohtueelses menetluses esitab vahi alla võtmiseks taotluse prokuratuur, kohtumenetluses võib tõkendi valimine toimuda ka kohtu enda algatusel (KrMS § 262 p 4 ja KrMS § 275 lg 1). Süüdimõistetu vahistamine võib leida aset kas kriminaalhooldaja või kohtutäituri taotlusel.³⁶

Kohtueelses menetluses on kahtlustatava ja süüdistatava vahistamise vajalikeks eeldusteks esmalt põhjendatud kuriteokahtlus ja teiseks KrMS § 130 lg-s 2 nimetatud vahistamisalus – kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise või kuritegude jätkuva toimepanemise kahtluse olemasolu. Nendel alustel on võimalik vahistada ka kuriteo toimepanemises kahtlustatavat kaitseväelast, kes ei viibi Eesti Vabariigi territooriumil, tema toimetamiseks Eestisse.³⁷

Põhjendatud kuriteokahtlus on vahistuse kui kahe põhiõiguse - üldise vabadusõiguse ja süütuse presumptsiooni - kõige tõsisema riive lubatavuse absoluutne eeltingimus. Kohtuasjas *Lawless v. Iirimaa* 1961. a tehtud otsuses³⁸, aga ka mitmetes hilisemates lahendites on EIKo märkinud, et vahistamise eesmärk saab lõppastmes olla vaid isiku toimetamine kohtu ette ja et keelatud on sellise isiku vahistamine, kelle kohtuasja kohtuliku arutamiseni riik ei saa või ei soovigi jõuda. Põhjendatud kuriteokahtlus ongi selle tagatiseks, et kohtuliku arutamiseni saadakse ja soovitakse jõuda. Kuriteokahtluse põhjendatus peab tuginema kriminaaltoimiku konkreetsetele materjalidele ja vahistusmääruses ei saa piirduda üksnes ühelauselise tõdemusega, et toimikumaterjalide pinnalt on olemas põhjendatud kuriteokahtlus.³⁹

Põhjendatud kuriteokahtluse kui vahistamise eeltingimuse tuvastamine ei ole siiski ega saagi olla isiku süü küsimuse lõplik otsustamine. Sellest tuleneb vähemalt kaks järeldust. Esiteks ei pea kohus kuriteokahtluse põhjendatuse hindamisel analüüsima tõendite lubatavust sama põhjalikult, nagu see on nõutav kohtuliku arutamise raames süüdistatava süü küsimust otsustades. Samas aga ei tohi ka siin - vahistamisküsimuse lahendamisel - ignoreerida kriminaalmenetluse printsiipe ja lugeda kuriteokahtluse olemasolu üheks põhjenduseks

³⁵ Kergandberg/Pikamäe § 130/3.

³⁶ Kergandberg/Pikamäe § 130/4.

³⁷ Kergandberg/Pikamäe § 130/5.

³⁸ EIKo 01.07.1961, 1/61, *Lawless vs. Ireland*.

³⁹ RKKKm, 11.12.2006, 3-1-1-103-06 p 10.

näiteks kahtlustatava keeldumist ütluste andmisest. Teiseks ei ole välistatud, et kuriteokahtluse põhjendatuse hindamisel tuginetakse muuhulgas ka asjaoludele, mida võiks nimetada vabatõendiks KrMS § 63 lg 2 mõttes. Aktsepteeritavaks tuleb pidada sedagi, kui kuriteokahtluse põhjendatuse hindamisel tuginetakse täiendavalt ka üldinimlikule, kriminalistikalisele ja kriminaalmenetluslikule kogemusele.⁴⁰

Kuid ainuüksi kuriteokahtluse olemasolust siiski ei piisa isikult vabaduse võtmiseks, kuna selle esinemine on eelduseks ka kõigi muude tõkendite kohaldamisel. Kohus peab tuvastama ja määrumas põhjendama ka KrMS § 130 lg-s 2 nimetatud vahistamisaluse. Vahistamisaluse olemasolu sedastamine tähendab sisuliselt sellise negatiivse tulevikuproгноosi esitamist vahistatava käitumise kohta, mida vahistamine võimaldab vältida. Aktuaalne vahistamisalus võib tähendada prognoosi, et oletatavasti toimepandud kuritegude uurimiseks alustatud kriminaalmenetlus ei suuda iseenesest vältida isiku poolt uute kuritegude toimepanemist, kui isiku vabadust ei piirata.⁴¹

Sellist tulevikuproгноosi ei saa tuletada vahetult kuriteokahtlusest ega ka mitte väidetavalt juba toimepandud kuriteo raskusest. See tähendab, et vahistamisalust ei tohi sisustada ainuüksi kuriteokahtluse kui vahistamise eeldusega. Samas tuleb vältimatult arvestada, et tulevikuproгноosi esitamiseks peab kohus pöörduma andmete poole, mis tal vahistamisküsimuse otsustamise ajal on olemas nii vahistatava enda kui ka tema senise käitumise kohta.⁴² Senist käitumist võivad iseloomustada kahtlustatava eelnev elukäik ja isiklikud, perekondlikud ning majanduslikud suhted, aga ka teda vabaduses ümbritsev sotsiaalne keskkond, samuti tuleb arvesse võtta isiku hoiakut ja kalduvust panna toime teatud liiki kuritegusid.⁴³

Kriminaalmenetluses kõrvalehoidumine tähendab isiku tahtlikku käitumist, millega ta püüab vältida enda suhtes menetluse läbiviimist, mis võib põhimõtteliselt seisneda nii tegevuses kui ka tegevusetuses. Pakkumineku ohule võib viidata näiteks isiku eelnev käitumine samas või muus kriminaalmenetluses või kui ta ei ole menetleja kutsel ilmunud ilma mõjuva põhjuseta. Samuti võib arvesse võtta isiku tugevaid isiklikke seoseid välisriigiga (näiteks pere ja töökoht), menetletava teo olemust või ähvardava karistuse raskust.⁴⁴ Samuti on kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumisega tegemist ka siis, kui isik on lahkunud oma senisest

⁴⁰ RKKKm, 11.12.2006, 3-1-1-103-06 p 10.

⁴¹ RKKKm, 08.12.2009, 3-1-1-108-09 p 9.

⁴² RKKKm, 08.12.2009, 3-1-1-108-09 p 9.

⁴³ RKKKm, 20.05.2008, 3-1-1-30-08 p 9.

⁴⁴ K. Soodla. Vahistamine, selle alused ja põhjendatus. Magistritöö. Juhendaja Heino Tõnismägi. Tallinn: TÜ Õigusteaduskond 2015, lk 14.

alalisest või ajutisest elukohast, jätmata teavet enese uue asukoha või uue postiaadressi kohta ja kes on seetõttu KrMS § 140 alusel kuulutatud tagaotsitavaks. Lisaks on kõrvalehoidumisega tegemist siis, kui isik esitab valeandmeid oma asukoha kohta, elab vale nime all või varjab mõnel muul viisil oma identiteeti. Kindlasti on kõrvalehoidumisega tegemist siis, kui isik on lahkunud välismaale ega kavatse Eestisse tagasi pöörduda.⁴⁵

Teine vahistamisalus – uute kuritegude toimepanemise oht – on küll seotud kriminaalmenetluse toimetamisega, kuid on ka selge eripreventatiivse eesmärgiga. Sellele alusele tuginemine isiku vahistamisel on põhjendatud eeskätt juhul, kui oletatavad tulevikukuriteod on seotud toimetatava kriminaalmenetluse takistamisega. Kriminaalasjas tõe tuvastamise takistamine ei ole iseseisev vahistamisalus. Samas võimalus, et kahtlustatav või süüdistatav paneb kriminaalmenetluse takistamiseks toime uusi kuritegusid, on käsitatav KrMS § 130 lg-s 2 nimetatud vahistamisalusena, kuid seda üksnes siis, kui saab rääkida konkreetsetest faktidest, mis muudavad kõnealuse võimaluse tavapärasest tõenäolisemaks (nt kahtlustatav on varem püüdnud tunnistajaid ebaseaduslikult mõjutada, ta on kuriteo toimepanemisel või pärast seda ähvardanud kannatanule või tunnistajale tõeste ütluste andmise korral kätte maksta, kahtlustatavat on varem karistatud õigusemõistmisvastaste kuritegude eest vmt).⁴⁶

Riigikohtu seisukoha kohaselt ei ole üldjuhul PS § 22 lg-st 3 ja EIÕK art 6 lg-st 1 tulenevalt karistatav see, kui isik kõrvaldab teda süüstavaid tõendeid (juhul kui sellega ei kaasne mõne muu õigushüve kahjustamine) või esitab ametivõimudele ebaõigeid andmeid eesmärgiga mitte paljastada enda kuritegu (juhul kui vale tõendite esitamisega ei kaasne aktiivne tegevus teise isiku alusetuks süüstamiseks). Järelikult ei saa sellise teo toimepanemise ohtu käsitada ka vahistamisalusena KrMS § 130 lg 2 mõttes. Küll võib vahistamiseks alust anda nt see, kui on olemas põhjendatud oht, et kahtlustatav või süüdistatav võib vabaduses viibides kihutada võimalikku tunnistajat valeütlusi andma (karistusseadustiku⁴⁷ (edaspidi KarS) § 320 - § 22 lg 2) või valeütluste andmisele kaasa aidata (KarS § 320 - § 22 lg 3), sundida kedagi valeütlusi andma (KarS § 322) või panna tõendusteabe kõrvaldamiseks toime nt isiku- või varavastase kuriteo.⁴⁸

Riigikohus on aktsepteerinud, et vahistamisaluseks võib olla ka muude (mitte ainult õigusemõistmisvastaste) kuritegude toimepanemise oht. Sellisel juhul on veelgi olulisem

⁴⁵ Kergandberg/Sillaots. Viidatud töö, lk 209.

⁴⁶ Kergandberg/Pikamäe § 130/5.2.2.

⁴⁷ Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364 ... RT I, 25.09.2015, 6.

⁴⁸ RKKKm, 12.04.2012, 3-1-1-32-12 p 9.1.

näidata tulevikus oletatavalt toimepandavate kuritegude seost käimasoleva kriminaalmenetlusega. Riigikohtu seisukoha kohaselt on selline prognoos võimalik eeskätt sõltuvus- ja nõ süstemaatiliste (eluviisi) kuritegude puhul (levinumad on näiteks narko- või varavastased kuriteod, kuid loomulikult ei ole see välistatud ka raskete isikuvastaste süütegude puhul). Menetleja otsustuse aluseks võivad olla eeskätt sellised asjaolud nagu vastavate süütegude toimepanemine minevikus ja süüteo toimepanemise sõltuvus isiku psüühikaomadustest.⁴⁹

Otsustades, kas uute kuritegude toimepanemise risk on piisavalt suur, et kahtlustatav või süüdistatav selle tõttu vahi alla võtta, tuleb kohtul eraldi hinnata kahte aspekti: 1) uue kuriteo toimepanemise tõenäosust ja 2) võimaliku uue kuriteo raskust. Raskemate kuritegude toimepanemise ohu korral võib kahtlustatava või süüdistatava vahistamiseks piisata sellisest uue kuriteo toimepanemise tõenäosusest, mis kergemat liiki kuriteo toimepanemise ohu puhul vahistamiseks alust ei annaks. Näiteks kui on oht, et kahtlustatav või süüdistatav paneb toime mõrva (KarS § 114) või tapmise (KarS § 113), ei pea uue kuriteo toimepanemise tõenäosus vahistamisaluse jaatamiseks olema samavõrd kõrge kui siis, mil kahtlustatav või süüdistatav vahistatakse nt uue varguse (KarS § 199) või kehalise väärkohtlemise (KarS § 121) toimepanemise riski tõttu.⁵⁰

KrMS § 131 räägib vahistamiskorrast. Vahistamise (sealhulgas ka vahistamise pikendamise) üle otsustamiseks peab isiku toimetama eeluurimiskohtuniku juurde. Tegemist on vahistamise kui vabaduse võtmise õiguspärasuse tagamise keskse garantiiga. Juhul kui kahtlustatavalt või süüdistatavalt on juba varasemalt vabadus võetud (kahtlustatavana kinnipidamine), tuleb seda teha vabaduse võtmisest alates 48 tunni jooksul.⁵¹

Vahistamise otsustamine toimub vahistamistaotluse alusel kriminaaltoimiku materjalide ja kahtlustatava või süüdistatava küsitlemise põhjal. Viimase kohta koostatakse ka protokoll. Isiku küsitlemine tagab tema ärakuulamise ja kindlustab vastuvõetava otsuse läbipaistvuse. Küsitlemisreeglist võib kalduda kõrvale lg-s 4 nimetatud juhul, kui isiku vahistamine otsustatakse ilma tema juuresolekuta (tagaotsitavaks kuulutatud või väljaspool Eesti Vabariigi territooriumi viibiv kahtlustatav). Ka sellisel juhul küsitletakse isikut tema kinnipidamise järel hiljemalt 72 tunni jooksul. Kui küsitlemisel jõuab kohus järeldusele, et vahistamine ei olnud

⁴⁹ RKKKm, 08.12.2009, 3-1-1-108-09 p 10. – 10.3.

⁵⁰ RKKKm, 12.04.2012, 3-1-1-32-12 p 9.3.

⁵¹ Kergandberg/Pikamäe § 131/2.

põhjendatud, teeb ta otsuse isiku vabastamise kohta.⁵² Kuna sellist küsitlemist ei saa lugeda ülekuulamiseks, ei saa ka küsitlemise tulemusi lugeda ei ütlusteks ega ka mis tahes muuks tõendiks. Järelikult pole kõnealusel küsitlemisel mingit mõtet hakata pikalt ja detailselt selgitama seda, kas kuriteo toimepanemine selleks hetkeks on tõendatud või mitte.⁵³

KrMS § 136 sätestab, et vahistamise või vahistamisest keeldumise, samuti vahistamise tähtaja pikendamise või sellest keeldumise peale võib prokuratuur, vahistatu või tema kaitsja esitada määruskaebuse KrMS 15. peatükis sätestatud korras.

1.2.4 Kautsjon

KrMS-i § 135 lg-test 1 ja 2 tulenevalt on kautsjon eeluurimiskohtuniku või kriminaalasja lahendava kohtu poolt tõkendina määratav rahasumma, mille tasub kahtlustatav, süüdistatav või tema eest ka muu isik tema vahi alt vabastamise tagatiseks kohtu hoiuarvele eesmärgiga tagada tõkendile allutatud isiku osalemine kriminaalmenetluses. Kautsjon riivab eeskätt isiku omandiõigust, kuid seab piiranguid ka isiku liikumisvabadusele ja selle kaudu ka vabadusõigusele. Samas kautsjoni puhul (kui isik viibib vabaduses) on vabadusõiguse riive intensiivsus oluliselt väiksem kui vahistamise korral.⁵⁴

EIOK art 5 lg 3 näeb ette, et isiku vabastamist kriminaalmenetluse käigus võidakse seostada tagatistega ilmuda asja arutamisele, kuigi vastav säte puudutab küll vaid kriminaalmenetlust enne süüdimõistvat otsust. Seejuures EIKo leiab, et kui isiku vahistamise eesmärk on tagada tema osalemine kriminaalmenetluses, tuleb riigivõimudel kaaluda vahi alla võtmise alternatiive, muu hulgas vabastamist rahalise või muu tagatise andmisel. Seega kui kahtlustatav või süüdistatav teeb ettepaneku tasuda kautsjon (esitab vastava taotluse), tuleb kohtul seda kaaluda.⁵⁵

Pikkade diskussioonide teema võiks olla ja ka on olnud küsimus sellest, kas ja kuivõrd saab kautsjon ka tegelikult asendada vahistamist selles mõttes, et ta tõepoolest tagab kriminaalmenetlust samal määral. Kindel on aga see, et kautsjoni kui tõkendi kohaldamise võimalus tähendab võimalust vähendada kriminaalmenetluses vahistamiste kui põhiõiguste

⁵² Kergandberg/Pikamäe § 131/3.

⁵³ Kergandberg/Sillaots. Viidatud töö, lk 210.

⁵⁴ RKKKm, 03.03.2008, 3-1-1-80-07 p 12.1.

⁵⁵ EIKo 29.04.2010, 5453/08, Yakovlev v. Russia.

tõsisema riive osakaalu.⁵⁶ Kautsjoni kohaldamist kaaludes tõusetuvad ka teatud sotsiaaliiklikud ja võrdset kohtlemist puudutavad probleemid: kritiseerivalt on kautsjonit nimetatud ka „valgekraede tõkendiks“ – vaid rikaste inimeste võimaluseks end raha eest vabaks osta. Eerik Kergandberg ja Meris Sillaots on avaldanud arvamust, et sedalaadi võimalike etteheidete vältimiseks tuleks olukorras, mil on tegemist mitme kahtlustatavaga ja mõni neist ei ole suuteline kautsjonit tasuma, üldjuhul välistada kautsjoni kohaldamine ka teiste kahtlustatavate suhtes, seda mõistetavalt eriti nendel juhtudel, mil kahtlustatavate huvid on vastuolulised.⁵⁷

E. Kergandbergi ja M. Sillaotsa arvamus ei ole aga kooskõlas EIKo praktikaga. EIKo lähtub peamiselt neljast tingimusest, mida arvestatakse kautsjonist keeldumisel ja need on: 1) kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumine; 2) õigusemõistmise takistamise võimalus; 3) uute kuritegude toimepanemise oht; 4) avaliku korra erakordne ja püsiv häirimine.⁵⁸ EIKo on öelnud, et kui kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumist on võimalik välistada ka kautsjonit kohaldades, siis tulebki kohaldada kergemat tõkendit vahistamise asemel.⁵⁹ Seega ei nähtu EIKo praktikast ega EIÕK artiklist 5 kindlasti ühtegi põhjust, miks välistada kautsjon mitme kahtlustatava puhul kõigile kahtlustatavatele, kui üks neist ei suuda kautsjonit maksta.

Kautsjoni kohaldatavus vaid kahtlustatava või süüdistatava taotlusel (KrMS § 135 lg 1) tähendab seda, et kahtlustatav või süüdistatav peab ise avaldama soovi asendada vahistamine kautsjoniga. Kautsjoni võib tasuda kahtlustatav või süüdistatav ise, aga ka teine isik tema eest (KrMS § 135 lg 2). Seejuures on kautsjonisumma laekumise hetkega seotud tõkendi reaalne asendamine, kuna seejärel vabastatakse isik vahi alt. Selleks peab laekumisest teatama kinnipidamisasutusele, kus kahtlustatav või süüdistatav viibib.⁶⁰

KrMS § 135 lg 4 sätestab, et kautsjoni suurust määrates lähtub kohus ähvardava karistuse raskusest, kuriteoga põhjustatud kahju suurusest ja kahtlustatava või süüdistatava varalisest seisundist. Kautsjoni miinimumsuurus on viissada päevapalka. Kuna seadusandja ei ole KrMS-i § 135 lg 4 tekstis soovunud mõõtühikuna näha ei palga alammäära ega ka

⁵⁶ Kergandberg/Sillaots. Viidatud töö, lk 214.

⁵⁷ Kergandberg/Sillaots. Viidatud töö, lk 215.

⁵⁸ European Court of Human Rights. Guide on Article 5 of the Convention: Right to Liberty and Security. Council of Europe 2014, lk 27. Arvutivõrgus: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_ENG.pdf (01.04.2016).

⁵⁹ EIKo 23.09.2008, 2361/05, Vrancev vs. Serbia.

⁶⁰ Kergandberg/Pikamäe § 135/1.2.

miinimumpäevamäära, tuleks analoogiat otsida mujalt ja võrdsustada päevapalga arvutamine päevamäära arvutamisega KarS §-s 44 sätestatu mõttes.⁶¹

Kautsjonina on võimalik kasutada ainult raha (seadus ei näe ette võimalust esitada tagatisena nt kinnisasja või väärtvabereid), mis tuleb kanda kohtu hoiuarvele. Seadus ei näe ette kautsjonina tasutava summa maksimumpiirmäära, mistõttu kohtul on selles osas ulatuslik hindamisruum, kuid EIKo on asunud seisukohale, et ainuüksi kuriteo raskus ja sellega tekitatud kahju suurus ei anna alust määrata kautsjonisumma, mis ei vasta ilmselgelt süüdistatava varalisele seisundile. Kautsjoni suurus peab vastama eesmärgile, milleks on konkreetse isiku ilmumine kohtusse (EIKo Neumeister vs. Austria, 27.06.1968, 1936/63).⁶²

Kautsjoni kriminaalmenetlust tagav toime seisneb sisuliselt KrMS-i § 135 lg-s 6 sisalduvas ähvarduses, et kui isik, kelle suhtes on kautsjonit kohaldatud, hoidub mõjuvate põhjusteta kriminaalmenetlusest kõrvale või paneb toime uue kuriteo, kantakse kautsjonisumma pärast kriminaalmenetluse kulude hüvitamiseks vajalike summade mahaarvamist kohtuotsuse või kriminaalmenetluse lõpetamise määruse alusel riigituludesse. Kriminaalmenetluse teoorias ilmselt küll täiesti üldtunnustatud arusaama kohaselt tuleks kautsjon aga tagastada siis, kui selle tingimusi ei ole rikutud ja seda sõltumata kriminaalmenetluse sisulisest tulemusest – sõltumata sellest, kas isik mõistetakse õigeks või süüdi või hoopis lõpetatakse kriminaalmenetlus. Just selliselt tuleb mõista ka KrMS-i § 135 lg-s 7 sätestatut. See tähendab, et kui isik, kelle suhtes oli kohaldatud kautsjonit, ei rikkunud tõkendi tingimusi, ei saa selle isiku tahte vastaselt kautsjonisummast maha arvata kohtukulusid või väljamõistetud tsiviilhagi isegi siis, kui ta süüdi tunnistatakse.⁶³

KrMS § 137 lg 1 p 2 järgi võib kahtlustatav, süüdistatav või kaitsja eeluurimiskohtunikule või kohtule esitada taotluse kontrollida kautsjoni põhjendatust kautsjoni kohaldamisest nelja kuu möödumisel (vahistamisel on see KrMS § 137 lg 1 p 1 järgi 2 kuud). Kautsjoni puhul võib kohus jätta otsuse kautsjoni kohaldamise kohta muutmata või otsustada, et kautsjoni edasine kohaldamine ei ole põhjendatud. Viimasel juhul võib ta omakorda tagastada kautsjoni või kohaldada vahi all pidamist. Samas tuleb arvestada, et tegemist on kahtlustatava, süüdistatava või kaitsja taotlusega, mistõttu on kaheldav, kui tihti tegelikult taotletakse kautsjoni

⁶¹ Kergandberg/Sillaots. Viidatud töö, lk 216.

⁶² Kergandberg/Pikamäe § 135/2.

⁶³ Kergandberg/Sillaots. Viidatud töö, lk 217.

asendamist vahistamisega. Ilma vastava taotluseta ei ole aga õigustatud isiku olukorra raskendamine.⁶⁴

Vähemalt teoreetiliselt võiks vahistamise asendamine kautsjoniga toimuda nii kohtuniku poolt vahistamisloa andmisel kui ka vahi all viibimise ajal. KrMS ei välista otsesõnu võimalust, et näiteks pärast seda, kui eeluurimiskohtunik on vahistamismenetluse raames teinud teatavaks, et ta peab vahistamist vajalikuks ja põhjendatuks, esitab kahtlustatav taotluse asendada vahistamine kautsjoniga. Kui kahtlustatav nõustub kohtumenetluse poolte vahelise läbirääkimiste tulemina kohtu poolt määratava kautsjonisummaga, võiks ehk põhimõtteliselt järgneda omalaadse nõ kompleksmääruse koostamine (pealkirjaga näiteks „Vahistamise ja vahistamise kautsjoniga asendamise määrus“). Selles tuleks kõigepealt mõistetavalt põhjendada nii vahistamise aluse olemasolu kui ka kautsjoni kohaldamise võimalikkust. Selle määruse alusel võetakse isik vahi alla ja vabastatakse vahi alt kautsjonisumma laekumisel kohtu hoiuarvele. Praktikast pole seni tõenäoliselt sellist kompleksmääruse tegemise võimalust kasutatud põhjusel, et seadus ei näe seda otsesõnu ette. Samas oleks ilmselt raske ratsionaalselt selgitada, miks „peaks isik olema vähemalt mõnda aega vahi all enne, kui ta saab taotleda kautsjoni kohaldamist“. Ja teiselt poolt menetlejate jaoks peaks sellise määruse tegemine tõenäoliselt tähendama ressursi kokkuhoidu kaebemenetluse arvelt.⁶⁵

1.2.5 Elektrooniline valve

Lisaks kautsjonile on vahistamise alternatiivina võimalik isikule kohaldada elektrooniline valve analoogselt KarS § 75¹ lg-s 1 sätestatuga. Elektroonilise valve legaaldefiniitsiooni kohaselt on tegemist süüdlase liikumise kontrollimisega tema keha külge kinnitatava elektroonilise seadme abil, mis võimaldab saada andmeid tema asukoha kohta. Eeltoodust tulenevalt on kahtlustatav või süüdistatav tõkendi kohaldamisel kohustatud kandma valveseadet.⁶⁶ Tegemist on kohtu poolt määratud tähtaja jooksul rakendatavate liikumisvabaduse piirangutega, milleks kasutatakse isiku keha külge kinnitatavaid elektroonilisi seadmeid (tavaliselt jalavõru). Piirangutest kinnipidamist kontrollib kriminaalhooldusametnik.⁶⁷

⁶⁴ Kergandberg/Pikamäe § 137/4.

⁶⁵ Kergandberg/Sillaots. Viidatud töö, lk 215.

⁶⁶ Kergandberg/Pikamäe § 137/1.

⁶⁷ A. Ahven, A. Kruusement. Elektroonilise valve kohaldamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2013, lk 3.

Põhiõiguste kaitse eesmärki silmas pidades on tegemist vahistamisest leebema tõkendiga, mis siiski piirab olulisel määral isiku liikumisvabadust, samuti tema perekonna- ja eraelu puutumatust (PS § 26). Seadusandja hinnangul ei ole siiski tegemist vabaduse võtmisega, mistõttu kooskõlas KrMS § 137¹ lg-ga 2 ei loeta elektroonilise valve all olemise aega eelvangistuseks või kinnipidamiseks ning seda ei arvestata karistusaja hulka. Vastavalt KrMS § 137¹ lg-le 9 kohaldatakse samas vahistamisele kehtestatud nõudeid nii elektroonilise valve kohaldamisele, kohaldamisest keeldumisele, tähtajale, tähtaja pikendamise või pikendamisest keeldumise vaidlustamisele ja kohaldamise põhjendatuse kontrollile.⁶⁸

Riigikohus on leidnud, et vältimaks süüdistatavate põhiõiguste rikkumist on isiku vahi all pidamisele kõige sobilikum alternatiiv kriminaalmenetluse tagamiseks üldjuhul elektroonilise valve kohaldamine.⁶⁹ Praktikas on selle tõkendi valimine võimalik eeskätt isiku pakkumineku välistamiseks, kuid kõne alla tuleb ka uute kuritegude toimepanemise ärahoidmine sõltuvalt prognoositud kuriteo liigist.⁷⁰ Elektroonilise valve seadmine on võimalik ainult kahtlustatava või süüdistatava enda soovil vahistamise asendamise taotluse alusel. Elektroonilise valve kohaldamine on võimalik ka juba vahistamisaotluse arutamisel, kui on välja selgitatud elektroonilise valve kohaldamiseks olulised asjaolud. Tõkendi kohaldamise vajalik eeldus on isiku elukoha sobivus elektroonilise valve korraldamiseks nii tehniliste parameetrite kui ka muude tingimuste poolest. Näiteks ei ole elektroonilise valve kohaldamine reeglina võimalik, kui kahtlustataval või süüdistataval ei ole püsivat elukohta.⁷¹

Tingimused elektroonilise valve täitmisele ja järelevalve korrale seab samanimeline justiitsministri määrus.⁷² Määruse § 2 lg 1¹ järgi on arvamuse andmine kahtlustatava, süüdistatava või süüdimõistetu elukohas elektroonilise valve kohaldamise võimalikkuse kohta kriminaalhooldusosakonna pädevuses. Määruse § 5¹ lg 2 järgi peavad elektroonilise valve seadmete paigaldamiseks olema täidetud vähemalt järgmised tingimused: 1) kahtlustataval, süüdistataval või süüdimõistetul peab olema seaduslik alus elukoha kasutamiseks või elukoha omaniku kirjalik nõusolek selleks; 2) elukohas peab olema tagatud elektrienergiaga varustatus; 3) elukoht peab asuma GSM-i levialas; 4) kohas elavad täisealised isikud peavad olema nõus elektroonilise valve seadmete paigaldamisega ja andma selle kohta allkirja. Määruse § 5¹ lg 3 kohaselt ei paigaldata seadmeid elukohta, mille üldine seisukord seda ei võimalda, samuti juhul, kui puudub elukoha lukustamise võimalus. Siinkohal võib

⁶⁸ Kergandberg/Pikamäe § 137¹/2.

⁶⁹ RKKKm, 27.02.2012, 3-1-1-9-12 p 13.

⁷⁰ Kergandberg/Pikamäe § 137¹/3.

⁷¹ Kergandberg/Pikamäe § 137¹/4.

⁷² Elektroonilise valve täitmise ja järelevalve kord. JMm 22.02.2007 nr 15. – RT I, 12.01.2011, 7.

probleemseks osutada elektroonilise valvega asendamise otsustamine kohe vahistamistaotluse arutamisel, kuna elukoha elektrooniliseks valveks sobivust on vaja kontrollida. Eelnevalt nimetatud tingimuste kontrollimine ei ole iseenesest keeruline, kuid võib paljuskki sõltuda kriminaalhooldusosakonna töökoormusest.

Peamise probleemina elektroonilise valve kohaldamisel on välja toodud seadmete kõikuv või suisa kehv kvaliteet. Konkreetsemalt on ära märgitud jalavõrude akude tühjenemist ja vajadust neid sageli vahetada. Samuti on toodud esile koduseadmetega seotud probleeme, näiteks mobiililevi kõikumist, probleeme liikumisraadiuse määramisel, seletamatuid korpusehäireid, kehvast kõnekvaliteeti koduseadmete telefonisüsteemides ja aparaatide liigset tundlikkust vanades majades liikuvatel pörandatel.⁷³

⁷³ A. Ahven, jt. Viidatud töö, lk 19.

II TEEMA – TÖKENDITE KOHALDAMINE VÄLISMAAL

2.1 Üldiselt

Tökendeid kohaldatakse kogu Euroopas ja ülejäänud maailmas väga erinevalt. Eelvangistuses viibivad süüdistatavad moodustasid näiteks Austraalias 2011. aastal 23 % kogu vanglas viibivatest kinnipeetavatest. Eelvangistuses viibitud aeg oli keskmiselt 2,8 kuud.⁷⁴ Inimõiguste alase olukorra aruande kohta Eestis aastal 2011 selgub, et pikka aega kestev vahi all pidamine eeluurimise ajal oli probleem. Ligikaudu 23 % vanglas viibijatest olid eeluurimise all; keskmiselt kestis eeluurimine 7 kuud. Aeg, mille jooksul isikut kohtueelselt kinni peetakse, erineb Euroopas liikmesriigiti suurel määral.⁷⁵

EIKo praktikaga on määratud, et kohtueelset kinnipidamist loetakse erakordseks meetmeks ning et võimalikult laialdaselt tuleks kasutada mittevabaduskaotuslikke järelevalvemeetodeid. Kuid praktikas on mittekodanikel sageli raske pääseda vabaks kautsjoni vastu, sest nende puhul loetakse põgenemisohtu suuremaks kui kodanikest süüdistatavate puhul. Selle tulemusena keeldutakse pidevalt muudest riikidest pärit süüdistatavaid vabastamast ja seega piiratakse nende isikuvabadust lihtsalt sellepärast, et neil on jurisdiktsiooniga vähem sidemeid.⁷⁶

Lisaks esinevad radikaalsed erinevused liikmesriikide vahistamise alustes. Kui EIKo on välja toonud kolm klassikalist alust, milleks on menetlusest kõrvale hoidmine, tõenditesse sekkumine (hävitamine, muutmine, peitmine) ja uute kuritegude toimepanemise oht, siis näiteks Prantsusmaal on nendest mõningased erinevused.⁷⁷ Prantsusmaa kriminaalmenetluse koodeksi⁷⁸ Art. 144 toob välja, et vahistamist võib taotleda ja pikendada vaid järgnevatel juhtumitel ning lisatingimusel, et juhtumeid ei saa ära hoida mõne teise tõkendiga, nt koduarest või elektrooniline valve: 1) materiaalsete tõendite või vihjete säilitamiseks või vältimaks tunnistajate ja kannatanute survestamist või uurimise all olevate isikute ja nende kaasosaliste vahelist pettuslikku koostööd; 2) tunnistajate või kannatanute ja nende perekondade survestamise vältimiseks; 3) hoidmaks ära süüdistatava ja tema kaasosaliste

⁷⁴ Australian Bureau of Statistics. Prisoners in Australia, 2011. Arvutivõrgus: <http://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/0/6627A96DA080E829CA25795F000DB33E?opendocument> (25.12.2015).

⁷⁵ Euroopa Komisjon. Viidatud töö, lk 9.

⁷⁶ Euroopa Komisjon. Viidatud töö, lk 9.

⁷⁷ R. Vogler. Criminal Procedure in Europe. Berlin: Duncker&Humblot 2008, lk 27.

⁷⁸ Code de procédure pénale. Arvutivõrgus: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071154> (06.04.2016).

vahelist koostööd; 4) uurimise all oleva isiku kaitseks ja tema kohalolu tagamiseks, et lõpetada kuriteo jätkuv toimepanemine või vältida uue kuriteo toimepanemise ohtu; 5) lõpetada avaliku korra püsiv ja erakorraline häirimine, mis on tingitud toimepandud kuriteo tõsidusest, asjaoludest ja tekkinud kahju suurusest.

Viimast juhtumit võib pidada asjakohaseks ja piisavaks vaid tingimusel, et sel alusel vahistamise kohaldamine põhineb faktidel ja on võimalik näidata, et süüdistatava vabastamine tingiks reaalselt avaliku korra häirimise. Lisaks on vahistamise pikendamine sel tingimusel õigustatud vaid juhul, kui avaliku korra häirimise aluseks olev oht on säilinud.⁷⁹

EIKo on rõhutanud, et Art.-s 144 toodud tingimustele vastavust vahistamise kohaldamiseks või pikendamiseks ei saa hinnata vaid abstraktselt seisukohast võttes arvesse vaid kuriteo raskust või tuues välja kuriteo võimaliku mõju.⁸⁰ EIKo on oma 27.08.1992, 12850/87 otsuses Tomasi vs. Prantsusmaa öelnud, et rünnak Võõrleegioni keskuse vastu oli ettekavatsetud terroriakt, mis tõi endaga kaasa ühe inimese surma ja tõsised vigastused teisele. Oli mõistlik eeldada, et esialgselt oli oht avaliku korra häirimiseks olemas, kuid teatud aja möödudes pidi see oht kaduma. Seega lihtsalt kuriteo raskuse ja tagajärgede arvestamine vahistamise pikendamisel ei olnud õigustatud. Sama on EIKo toonitanud 26.06.1991, 12369/86 otsuses Letellier vs. Prantsusmaa, milles öeldakse, et kohus peab avaliku korra häirimise põhjendusel vahistamise kohaldamisel arvesse võtma selliseid tegureid nagu süüdistatava võimalik suhtumine ja käitumine pärast vabastamist ning vajalikku põhjendust ei saa tuletada üksnes kuriteo raskusest või võimalikust karistusest.

Mõnes riigis ei ole kohtueelse kinnipidamise maksimaalne pikkus seadusega määratud. Mõnes riigis võib isikut kohtueelselt kinni pidada kuni 4 aastat. Ülemäära pikk kohtueelne kinnipidamine kahjustab isikut ning ülemäära pika kohtueelse kinnipidamise tava mõnes liikmesriigis võib õhustada vastastikust usaldust. Kohtuasutus peab kohaldama kõige leebemat asjakohast sunnimeedet, s.t valima kohtueelsele kinnipidamisele alternatiivse meetme, kui see on põgenemis- või õigusrikkumise kordumise ohu kõrvaldamiseks piisav.⁸¹

2009. – 2010.a. andmete alusel oli kohtueelselt kinnipeetavate osatähtsus kõigi kinnipeetavate hulgas Euroopa liikmesriikides järgmine: Austrias 23,7 %, Belgias 35 %, Bulgaarias 10,4 %, Küprosel 38,4 %, Tšehhis 11,3 %, Taanis 34,9 %, Soomes 17,1 %, Prantsusmaal 27,7 %, Saksamaal 15,5 %, Kreekas 27,4 %, Ungaris 29,3 %, Iirimaa 14,9 %, Itaalias 43,6 %, Lätis

⁷⁹ EIKo 27.11.1991, A/218, Kemmache vs. France.

⁸⁰ EIKo 27.08.1992, 12850/87, Tomasi vs. France.

⁸¹ Euroopa Komisjon. Viidatud töö, lk 9.

28,3 %, Leedus 14 %, Luksemburgis 47,2 %, Maltal 35,2 %, Madalmaades 36,3 %, Poolas 10,3 %, Portugalis 19,4 %, Rumeenias 16,5 %, Slovakkias 17,4 %, Sloveenias 24,4 %, Hispaanias 18,7 %, Rootsis 24,7 %, Ühendkuningriikides – Inglismaal ja Walesis 14,9 %, Šotimaal 20,2 %, Põhja-Iirimaal 36,8 %.⁸²

Kui rääkida kautsjonist, mille kohaldamine Eestis on võrdlemisi haruldane, siis näiteks Ameerika Ühendriikides on vahistatu vabastamine kautsjoni vastu igapäevane nähtus. Kautsjon on erinevates vormides kohaldatav ka Euroopa Liidu liikmesriikides, v.a. Ungaris, Itaalias ja Rootsis. Hollandis ei kohaldata kautsjonit mitte kunagi ja seda põhjusel, et see ei taga rikkamatele ja vaesematele süüdistatavatele võrdseid tingimusi.⁸³

Üheks alternatiiviks vabadusekaotusele on elektrooniline valve, mida tänaseks kasutatakse üle kogu maailma kriminaalmenetluse erinevates staadiumites. Ainuüksi Ameerika Ühendriikides oli 2004. aasta seisuga 1500 erinevat elektroonilise valve projekti ning üle 100 000 isiku elektroonilise valve all.⁸⁴ Saanud alguse Ameerika Ühendriikidest ning levinud sealt edasi Kanadasse ja Austraaliasse, on elektrooniline valve tänaseks leidnud oma koha ka paljudes Euroopa riikides.⁸⁵ Vahistamise asendamist elektroonilise valvega oli Eestis 2011. ja 2012. aastal kohaldatud suhteliselt vähe – vastavalt 31 ja 32 korral. Samas näiteks vanglast ennetähtaegselt vabanenutele kohaldati elektroonilist valvet juba ainuüksi 2012. aastal 148 korral.⁸⁶

2.2 Tõkendid Prantsusmaal

Kohtueelse kinnipidamise reform toimus Prantsusmaal 2000. aastal. Reformi eesmärk oli tugevdada süüdistatava õigusi ja tagada süüdistatava õiglane kohtlemine läbi kogu kriminaalmenetluse ning viia Prantsuse kriminaalmenetlus vastavusse EIKo-ga. Eelkõige tekkisid varem probleemid liiga pikast eeluurimise ajast, mil süüdistatavad pidid ka vahi all viibima. Sellest ajast ei saa eeluurimiskohtunik kohaldada vahistamist (mida peeti laialdaselt

⁸² Euroopa Komisjon. Viidatud töö, lk 15 – 17.

⁸³ G. Sluiter, jt. International Criminal Procedure. Principles and Rules. Uniter Kingdom: Oxford University Press 2013, lk 346.

⁸⁴ R. Haverkamp, M. Mayer., R. Levy. Electronic Monitoring in Europe. – European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, Vol 12/1, 2004.

⁸⁵ M. Nellis. Surveillance and Confinement: Explaining and Understanding The Experience of Electronically Monitored Curfews. – European Journal of Probation, Vol 1/1, 2009, lk 41. Arvutivõrgus: http://www.ejprob.ro/uploads_ro/679/mn.pdf (09.01.2016).

⁸⁶ A. Ahven, jt. Viidatud töö, lk 4.

ülelunnistuste meelitamise taktikaks). Eeluurimiskohtunik peab suunama otsuse tegemise teisele kohtunikule, kes pole asjaga seotud – vabaduste- ja kinnipidamise kohtunikule (*juge des libertés et de la détention*).⁸⁷ Vabaduste- ja kinnipidamise kohtunik võib sekkuda iga kord, kui üksikisiku vabadus on ohus kriminaalmenetluse ajal, kas siis politsei või kõrgema asutuse tasandil. Samas võivad nii vabaduste- ja kinnipidamise kohtunik kui ka eeluurimiskohtunik teha otsuse isiku vabastamise kohta vahi alt.⁸⁸ Sellise kohtuniku rolli kasuks räägibki just see, et süüdistatav ei tunne survet teha täielikku koostööd kohtunikuga, sh ülelunnistuse tegemine, kuna eeluurimiskohtunik oli varasemalt ka see, kes otsustas vahistamise kohaldamise üle.

Õiguskirjanduses on välja toodud, et paljude arvates on uue kohtuniku roll mõeldud lihtsalt karistusena eeluurimiskohtunikele, kuna Prantsusmaal on palju kritiseeritud EIKo poolt just vahi all hoidmise pika kestuse pärast. Vaieldud on ka selle üle, et pole põhjust, miks peaks uus kohtunik olema efektiivsem vabaduse kaitsmisel kui eeluurimiskohtunik ning tegelikult on parim inimene otsustamakas vahistamise kohaldamise üle isik, kes teab kriminaalasjast kõige rohkem – kahtlemata on selleks isikuks just eeluurimiskohtunik.⁸⁹

Raskete kuritegude puhul on Prantsuse kriminaalmenetluse koodeksi Art. 145-2 järgi vahistamise ajaline kestus kuni 1 aasta koos kuuekuuliste võimalike ajapikendustega. 2000. aasta seadusandlus tõi sisse raskete kuritegude jaoks maksimaalse vahistamise tähtaja, mis kuni 20-aastaste karistuste puhul võib olla 2 aastat ja veel raskemate kuritegude puhul 3 aastat. Konkreetsete kuritegude puhul, nagu narkokaubandus, organiseeritud kuritegevus jms, võib maksimaalne vahistamise tähtaeg olla pikendatult kuni 4 aastat. Alates 2002. aastast täiendati Art. 145-2, mille järgi lubatakse neljakuulist pikendamist üle maksimumtähtaja, kui on olemas suur risk ükskõik millise isiku julgeolekule või varale.

Prantsusmaa on mitmel korral sattunud EIKo-sse vahistamise üleliigse ajalise kestuse tõttu. EIKo on korduvalt ka selgitanud, et vahistamise aeg on tugevalt seotud süüteuse presumptsiooniga. EIKo on samuti öelnud, et tulenevalt kuriteo raskusastmest ei saa vahistamise puhul piirduda vaid etteantud numbritega vaid peab ka reaalseid asjaolusid

⁸⁷ R. Vogler. Viidatud töö, lk 209.

⁸⁸ C. Elliott, C. Vernon, E. Jeanpierre. French Legal System, 2nd edition. England: Edinburgh Gate 2006, lk 214. Arvutivõrgus:
https://books.google.ee/books?id=Jbv4LGjJ0BwC&pg=PA214&lpg=PA214&dq=freedom+and+détention+judge+france&source=bl&ots=O7tGhyIN4R&sig=F5zvV5Rr-GiRUVUrbHd32rRAQy4&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiN1ITLh_rLAhWDhQ8KHbJ2A6oQ6AEILDAD#v=onepage&q=freedom%20and%20détention%20judge%20france&f=false (06.04.2016).

⁸⁹ C. Elliot jt. Viidatud töö, lk 215 – 216.

vaatama. Kui on põhjendatud kahtlus, et isik on toime pannud kuriteo, siis on see tõepoolest vahistamise eeldus, kuid mõne aja möödudes ei pruugi see enam õigustada vahistamise eesmärki.⁹⁰ Järgnev tabel näitab ilmekalt EIKo-s arutatud Prantsusmaa vahistamise ajalise kestuse juhtumeid:

kohtuasi	kuupäev	vahistamise kestus	otsus
Letellier v. Prantsusmaa	26.06.1991	2 aastat, 9 kuud	rikkumine
Kemmache v. Prantsusmaa	27.11.1991	2 aastat, 10 kuud, 10 päeva	rikkumine
Tomasi v. Prantsusmaa	27.08.1992	5 aastat, 7 kuud	rikkumine
Quinn v. Prantsusmaa	22.03.1995	1 aasta	ei ole rikkumist
Muller v. Prantsusmaa	17.03.1997	peaaegu 4 aastat	rikkumine
IA v. Prantsusmaa	23.09.1998	6 aastat, 9 kuud	rikkumine
Debboub v. Prantsusmaa	9.11.1999	4 aastat, 2 kuud, 10 päeva	rikkumine
PB v. Prantsusmaa	01.08.2000	4 aastat, 8 kuud, 3 päeva	rikkumine
Richet v. Prantsusmaa	13.02.2001	4 aastat, 8 kuud, 14 päeva	rikkumine
Bouchet v. Prantsusmaa	20.03.2001	1 aasta, 5 kuud, 17 päeva	ei ole rikkumist
Zannouti v. Prantsusmaa	31.07.2001	5 aastat, 5 kuud, 23 päeva	rikkumine

Mitte iga kuriteo puhul Prantsusmaal ei saa vahistada. Prantsuse kriminaalkoodeksi Art. 143 näeb ette, et vahistamist ei saa kohaldada, kui isikut ei võeta kriminaalvastutusele ja kui isikut ei karistata vähemalt kolmeaastase vangistusega. Vahistamist võib Art. 141-2 järgi kohaldada siis, kui uurimise all olev isik ei täida koduaresti või elektroonilise valve tingimusi. Art. 144 toob välja juhtumid, mil vahistamist võib taotleda ja pikendada lisatingimusega, et juhtumeid ei saa ära hoida mõne teise tõkendiga, nt koduarest või elektrooniline valve. Näiteks p 7 alusel alusel olukord, millega soovitakse lõpetada raskest kuriteost põhjustatud avaliku korra erakordset ja püsivat häirimist. Selline seaduse sõnastus on äärmiselt lai ning võimaldab raskete kuritegude puhul kergekäeliselt vahistamise taotlust rahuldada.⁹¹ Lisaks tuleneb p-st 7, et selline avaliku korra erakordne ja püsiv häirimine võib olla tekkinud puhtalt meedia kajastusest. Fair Trials Internationali kohalik prantsuse töögrupp on 2013. aastal leidnud, et avaliku korra häirimise klausel tuleks kriminaalmenetlust puudutavast seadusandlusest eemaldada. EIKo on mitmel korral leidnud, et Prantsusmaa pole vahistamise kohaldamisel selle sätte tingimusi täitnud (IA vs Prantsusmaa, 28213/95, 23.09.1998, Muller vs.

⁹⁰ EIKo 27.08.1992, 12850/87, Tomasi vs. France

⁹¹ Fair Trials International. Pre-Trial Detention in France. Open Society Foundations 13.06.2013, lk 4. Arvutivõrgus: https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/Fair_Trials_International_France_PTD_Communique%C3%A9_EN.pdf (17.04.2016).

Prantsusmaa, 21802/93, 17.03.1997). Seega peaks Prantsusmaa Art.-st 144 p 7 kaotama, et ühtlustada oma kriminaalmenetlust teiste Euroopa riikidega.⁹²

Praegune kautsjoni kontseptsioon võeti Prantsusmaal kasutusele 1970. aastal katsena tugevdada süütese presumptsiooni. Kautsjonit võib kohaldada isikule, kelle suhtes on tõenäoline vangistuse kohaldamine. Prantsuse kriminaalmenetluse koodeksi Art. 138 näeb ette 17 võimalikku kautsjoni lisatingimust, mille kasutamist tuleks vahistamisele eelistada. Näiteks ei tohi isik lahkuda territoriaalsetest piiridest, mille on talle määranud eeluurimiskohtunik või peab isik eeluurimiskohtuniku igakordselt teavitama, kui ta soovib piiridest väljuda. Samuti võib isikule ette näha meditsiinilise ravi või kohustuse mitte kanda endaga relvi kaasas või üldse mitte enda valduses relva omada. Võimalus on rakendada ka kodust lahkumise keeldu koos elektroonilise valvega, mis võeti kasutusele 2000. aastal. Elektroonilist valvet haldab vanglateenistus.⁹³ Näiteks 2011. aastal oli kohtueelses menetluses elektroonilise valve all 190 isikut.⁹⁴

Lisaks võib ühe tingimusena seada isiku kohustuse jätta politseijaoskonda kõik tema isikut identifitseerivad dokumendid (näiteks pass). On olemas ka kohustus mitte sõita teatud liiki sõiduvahenditega või üldse anda ära oma juhiluba. Prokuröri ja süüdistataval on mõlemal õigus nõuda kautsjoningimuste tühistamist või muutmist ning eeluurimiskohtuniku keeldumist võib apelleerida.⁹⁵

2.3 Tõkendid Saksamaal

Saksamaa kriminaalmenetluse seadustiku⁹⁶ (edaspidi Saksa KrMS) § 112 lg 1 sätestab, et süüdistatava suhtes võib vahistamist taotleda, kui on tugev alus kahtlustada, et ta on kuriteo toime pannud ning esinevad vahistamise alused lg 2 järgi. Vahistamise aluste hulka kuuluvad näiteks järgmised olukorrad: kui on kindlaks tehtud, et süüdistatav on põgenenud või peidab ennast; on oht, et süüdistatav hakkab uurimisest eemale hoidma; süüdistatava käitumine annab alust arvata, et ta: 1) hävitab, muudab või peidab tõendeid; 2) mõjutab

⁹² Fair Trials International. Pre-Trial Detention in France. Viidatud töö, lk 9.

⁹³ R. Vogler. Viidatud töö, lk 208.

⁹⁴ M. Nellis, S. Pinto. Survey of Electronic Monitoring in Europe: Analysis of Questionnaires 2012. 8th CEP Electronic Monitoring Conference, lk 2. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/PCCP%20documents%202013/Analysis%20questionnaires%202012.pdf> (04.02.2016).

⁹⁵ R. Vogler. Viidatud töö, lk 208.

⁹⁶ Strafprozeßordnung, StPO. Arvutivõrgus: <http://www.gesetze-im-internet.de/stpo/> (08.04.2016).

kaassüüdistatavaid, tunnistajaid või eksperte; 3) laseb teistel isikutel eelnevalt nimetatut teha. Lisaks sätestab Saksa KrMS § 112 lg 3, et vahistamist võib taotleda süüdistatava suhtes, keda kahtlustatakse järgnevate kuritegude toimepanemises isegi siis, kui vahistamise alust KrMS § 112 lg 2 järgi ei esine:

1. Saksa karistusseadustiku (edaspidi Saksa KarS)⁹⁷ § 308 lg 1 ja lg 3 järgi. Saksa KarS § 308 lg 1 näeb ette vähemalt üheaastase vangistuse plahvatuse toimepanemise eest, milles on kasutatud lõhkeainet ning mille tagajärjel seatakse ohtu teiste isikute elu, tervis või väärtuslik vara. Saksa KarS § 308 lg 3 näeb ette eluaegse või vähemalt kümneaastase vangistuse, kui kuriteo tagajärjel põhjustatakse vähemalt raske hooletuse tõttu teise isiku surm;
2. Rahvusvahelise kriminaalkodeksi⁹⁸ § 6 lg 1 p 1 järgi, mille kohaselt on genotsiidiga tegemist, kui isik paneb toime teo, mille eesmärk on mingi rahvusliku, rassilise, usulise või etnilise ühenduse osaline või täielik hävitamine ning isik tapab mõne sellise ühenduse liikme;
3. Saksa KarS § 129a lg 1 ja 2 ning KarS § 129b lg 1 järgi, mis näevad ette karistused terroristlike organisatsioonide loomise eest.
4. Saksa KarS § 211 (mõrv raskendavatel asjaoludel), § 212 (mõrv), § 226 (raske kehavigastuse tekitamine), § 306b (süütamine raskendavatel asjaoludel), § 306c (surma põhjustamine süütemisest) järgi.

Seega räägib Saksa KrMS § 112 lg 3 vahistamise alusest, mis on seotud kuriteo raskusega. Vahistamise alus peab põhinema teatud faktidel. Kui sätet tõlgendada selliselt, et vahistamine KrMS § 112 lg 3 järgi ei nõuaks vahistamise alust, siis oleks säte seadusevastane ning seega tühine, kuna sel juhul ei järgitaks proportsionaalsuse ja süütuse põhimõtet. Selle vältimiseks tõlgendatakse Saksa KrMS-i teisiti ning KrMS § 112 lg 3 nõuab niisamuti vahistamise alust. Selle järgi näiteks tõendite hävitamine või põgenemine, mida ei saa kindlasti välistada, ongi piisav alus. Selline risk ei pea ilmtingimata olema faktidega põhjendatud. Paljud õigusteadlased väidavad, et selline seaduse tõlgendamine, millest peab tuletama põhiseaduspärasuse on omaette seaduse muutmine.⁹⁹

Vastavalt õigusriigi põhimõttele peavad kõik sunnimeetmed Saksamaal põhinema seadusel ning täitma ka proportsionaalsuse põhimõtet. Meetmeid kasutatakse vaid siis, kui esineb

⁹⁷ Strafgesetzbuch, StGB. Arvutivõrgus: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (08.04.2016).

⁹⁸ Völkerstrafgesetzbuch, VStGB. Arvutivõrgus: <http://www.gesetze-im-internet.de/vstgb/> (08.04.2016).

⁹⁹ V. Krey. German Criminal Procedure Law. Volume 1: Basics – Prosecution, Authorities – Glossary. Saksamaa: W. Kohlhammer GmbH Stuttgart 2009, lk 17.

materiaalne kahtlus, mis omakorda liigitatakse lihtsaks, põhjendatud ja tugevaks kahtluseks. Vahistamise eelduseks on tugev materiaalne kahtlus. Need erinevad tasemed on mõeldud riigipoolse otsustamise piiramiseks. Sellegipoolest pole tasemed kuigi efektiivsed, sest puuduvad täpsed kriteeriumid kahtluse tasandite eristamiseks. Põhimõtteliselt on sunnimeetmed seaduslikud, kui esineb materiaalne kahtlus. "Kahtluse" mõiste ebaselguse tõttu on raske isikul vaidlustada, et meede ei olnud põhjendatud kahtluse olemasolu puudumise tõttu. Kui süüdistatav osutub lõpuks süütuks, siis saab ta kompensatsiooni vastavalt seadusele (*Gesetz über die Entschädigung für Strafverfolgungsmaßnahmen, StrEG*).¹⁰⁰

Vahistamise ajaks peab kohtuniku määrus olema olema, enne seda on võimalik politsei poolt kinnipidamine lühiperioodiks. Isik võib esitada vahistamismääruse peale apellatsiooni järgmise astme kohtule. Samuti võib esitada apellatsiooni asemel teatud perioodi järel läbivaatamistaotluse. Sellist läbivaatamist teostab määruse teinud kohus. Nimetatud läbivaatamistaotlusega saab taotleda ka alternatiivse meetme kohaldamist. Kui ühe taotluse puhul on leitud, et vahistamine on põhjendatud, siis uue läbivaatamistaotluse saab esitada alles kahe kuu möödudes. Sealjuures peab prokurör kontrollima jooksvalt vahistamise kestel, kas kõik nõuded on isiku vahistamise kohaldamise jätkamiseks täidetud.¹⁰¹

Saksa KrMS § 121 lg 1 sätestab, et kui vahistamisest on möödunud kuus kuud, kuid süüdimõistmist ja/või vanglakaristust pole saabunud, võib eelvangistust jätkata vaid siis, kui kriminaaluurimises esinevad erandlikud asjaolud või teised olulised põhjused, mis õigustaksid kinnipidamise jätkamist. Sellised erandlikud asjaolud peavad kindlaks määrama prokurör ja kohus *ex officio* ehk siis, kui on erilisi raskusi, uurimine on erakordselt laiapõhjaline või kui esineb muid olulisi põhjendusi.¹⁰²

Alaealiste puhul tuleb kohtul arvestada otsust tehes raskustega, mida vahistamine alaealisele kaasa võib tuua. Kui kohus vahistamisotsuse teeb, tuleb selles põhjendada, miks ei ole alternatiivsed tõkendid piisavad. 14- ja 15-aastaste kahtlustatavate puhul lubab seadus

¹⁰⁰ J. Pradel, B. Pavišić. Transition of criminal procedure systems. Vol 2, Belarus, Estonia, Georgia, Germany, Kosovo, Latvia, Lithuania, Moldova, Poland, Romania, Russia, Ukraine. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci 2004, lk 119.

¹⁰¹ K. Soodla. Viidatud töö, lk 37 – 38.

¹⁰² Fair Trials International. Pre-Trial Detention Comparative Research, 2012, lk 11. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/justice/newsroom/criminal/opinion/files/110510/appendix_2_-_comparative_research_en.pdf (08.04.2016).

pakkumineku ohu põhjendusel vahistamist kohaldada vaid siis, kui alaealine on varem põgenenud või tal ei ole Saksamaal elukohta.¹⁰³

2009. aastal oli 44% Saksamaal vahistatud isikutest välismaalased. Saksa advokaadid on avaldanud muret, et eelvangistust kasutatakse tihti selleks, et „motiveerida“ isikut ülestunnistust andma ja sellega uurimist kiirendama. Samuti on avaldatud, et teiste riikide kodanikke hoitakse vahi all olukordades, mil Saksa kodanikke vahi all ei hoitaks.¹⁰⁴

Saksa KrMS § 116a näeb ette kautsjoni võimaluse. Kautsjoniks võib olla rahaline makse, aktsiad, kinnisvara või teise isiku käendus. Saksamaal ei ole kautsjoni kohaldamine väga levinud. Siinkohal peab mainima, et tegelikult on Saksamaal täiesti tavapärane praktika kohaldada tõkendina vaid vahistamist. Saksamaa kulutab ühe vahistatu kohta 2000 eurot kuus, 24 000 eurot aastas ja kokku kulus näiteks 2003. aastal vahistatute peale 121 104 000 eurot.¹⁰⁵

Saksamaa Hesseni liidumaal hakati rakendama elektroonilist valvet 2000. aastal. Teine liidumaa, kes hakkas elektroonilist valvet rakendama oli Baden-Württemberg 2010. aasta oktoobris.¹⁰⁶ Föderaaltasandil ja teistes liidumaades elektroonilist valvet ei kasutata.¹⁰⁷ Ühe põhjusena tuuakse välja, et elektrooniline jälgimine on kas siis privilegeeritud inimeste luksuslik variant eelvangistusest või orwellilik õudusunenägu, mis rikub inimväärikust.¹⁰⁸ Saksa KrMS ei maini käesoleval hetkel midagi elektroonilisest valvest, kuid sellegipoolest mainib, et nimetatud meetmed on kohaldatavad, kui need on proportsionaalsed. Seda sätestab ka Saksa KarS-i § 74b(1).

Hesseni justiitsminister on öelnud, et kuigi enamjaolt kasutatakse elektroonilist valvet karistusjärgse meetmena, siis umbes 25% juhtumitest on elektrooniline valve kasutusel alternatiivse tõkendina vahistamisele, kuid kuna elektroonilisele valvele pole ette nähtud

¹⁰³ K. Soodla. Viidatud töö, lk 38.

¹⁰⁴ Fair Trials International Report. Detained without trial: Fair Trials International's response to the European Commission's Green Paper on detention, lk 25 – 26. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/justice/newsroom/criminal/opinion/files/110510/fti_pre-trial_detention_report_en.pdf (10.01.2016).

¹⁰⁵ Fair Trials International Report. Viidatud töö, lk 9.

¹⁰⁶ Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht. Electronic Monitoring of Prisoners in Baden-Württemberg/Germany. Arvutivõrgus: https://www.mpicc.de/en/forschung/forschungsarbeit/kriminologie/elektronische_aufsicht_im_voll.html (08.04.2016).

¹⁰⁷ H.-J. Albrecht. Electronic Monitoring in Europe: A Summary and Assessment of Recent Developments in the Legal Framework and Implementation of Electronic Monitoring. Arvutivõrgus: <https://www.mpicc.de/files/pdf1/albrecht.pdf> (10.01.2016).

¹⁰⁸ S. Eilzer. Data protection and electronic monitoring in Germany. Centre for Crime and Justice Studies. Arvutivõrgus: <http://www.crimeandjustice.org.uk/publications/cjm/article/data-protection-and-electronic-monitoring-germany> (08.04.2016).

ajalisi piiranguid, siis võib jääda mulje justkui kohaldataks seda tõkendit süüdistatava suhtes ajaliselt kauem.¹⁰⁹

2.4 Tõkendid Valgevenes

Valgevene kriminaalmenetluse koodeksi¹¹⁰ Art. 116 (2) sätestab tõkenditena: 1) allkiri elukohast mittelahkumise kohta ja kommeteale vastav käitumine; 2) isiklik käendus; 3) kaitseväelasele kohaldatav väeüksuse juhtkonna järelevalve; 4) alaealise hoolekandetasutusse paigutamine; 5) kautsjon; 6) koduarest; 7) vahistamine. Kriminaalmenetluse koodeksi Art. 117 (1) järgi võib kriminaalmenetluse tagamise vahendeid kohaldada uurimisasutuste, prokuratuuri ja kohtu poolt vaid järgmistel juhtudel: kui kogutud materjalidest järeldub, et kahtlustatav või süüdistatav võib põgeneda kriminaalmenetlust läbiviivate organite eest; takistada eeluurimist ja õigusemõistmist mõjutades kriminaalmenetluses osalevaid teisi isikuid; varjata kriminaalasja jaoks tähtsaid materjale; põhjendamatult mitte ilmuda menetleja kutsel; sooritada karistusseaduses ette nähtud ühiskonnaohtlikke tegusid; osutada vastupanu kohtuotsuse täideviimisele.

Kriminaalmenetluse koodeksi Art. 126 (1) järgi võib vahistamist kohaldada vaid isiku suhtes, keda kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteo toimepanemises, mille eest seadus näeb ette vabadusekaotusliku karistuse tähtajaga üle kahe aasta, välja arvatud kergemad kuriteod majandustegevuse toimimise korra teostamise vastu (välja arvatud salakaubavedu, illegaalne eksport või sellise eseme edastus, mis peaks läbima ka ekspordikontrolli, kriminaalsel viisil saadud tulu legaliseerimine). Isikuid, keda kahtlustatakse või süüdistatakse raske või eriti raske kuriteo toimepanemises inimkonna või riigi ohutuse ja turvalisuse vastu või sõjakuriteo toimepanemises, võib vahistada ka arvestades kuriteo raskust. Erandjuhtudel võib vahistamist kohaldada ka kahtlustatava või süüdistatava suhtes, keda kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteo toimepanemises, mille eest seadus näeb ette vabadusekaotusliku karistuse tähtajaga kuni 2 aastat, kui neil pole alalist elukohta riigi territooriumil või kui nende isikut pole kindlaks tehtud või kui nad on varasemalt hoidnud eemale kriminaalmenetluse läbiviimisest.

¹⁰⁹ A. M. van Kalmthout, M. M. Knapen jt. Pre-trial Detention in the European Union: An Analysis of Minimum Standards in Pre-Trial Detention and the Grounds for Regular Review in the Member States of the EU, lk 420 – 421. Arvutivõrgus: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.194.318&rep=rep1&type=pdf> (10.01.2016).

¹¹⁰ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь, seisuga 26.01.2016. Arvutivõrgus: http://etalonline.by/?type=text®num=HK9900295#load_text_none_1 (08.04.2016).

Art. 127 (1) järgi ei tohi eeluurimise ajal isikut vahi all hoida üle 2 kuu. Seda tähtaega võib pikendada piirkonnaprokurör, linna prokurör või võrdse staatusega prokurör või nende asetäitjad, kui uurimist ei ole võimalik lõpetada ning pole alust muuta või katkestada vahistamist kuni kolmeks kuuks.¹¹¹ Koodeksi Art. 127 (3) järgi võib tähtaega veel kuue kuuni pikendada vaid kriminaalasja erilise keerukuse põhjendusel Minski oblasti või linna prokurör või võrdse staatusega prokurör. Koodeksi Art. 127 (4) alusel võib üle kuue kuu tähtaega pikendada vaid raskete kuritegude puhul ja kriminaalasja erilisest keerukusest lähtudes ning seda tohib teha vaid peaprokurör 18 kuuni ning tema asetäitjad 12 kuuni. Kohtumenetluse ajal otsustab vahistamise pikendamise üle kohtunik (Art. 127 (13)).

Eeltoodust tuleneb, et eeluurimise ajal ei otsusta mitte kohtunik isiku suhtes vahistamise kohaldamise üle, vaid seda teeb prokurör uurija taotlusel. Järgmisena kirjeldan lühidalt endise Valgevene poliitiku Mikhail Marynich suhtes 2004. aastal läbi viidud eeluurimist. 26.04.2004.a. peeti M. Marynich KGB poolt kinni ning ta suunati KGB eelvangistuse keskusesse Minskis. Samal päeval edastati talle ka vahistamistaotlus Minski prokuröri poolt. 27.04.2004.a. alustati M. Marynichi suhtes kriminaalmenetlust järgmiste paragrahvide järgi – Valgevene kriminaalkoodeksi¹¹² Art. 295 (2) (relva ebaseaduslik ostmise ja omamine) ning Art. 377 (dokumendi vargus, mis sisaldab riigisaladust). 29.04.2004.a. väljastas prokurör otsuse, millega kohaldati M. Marynichi suhtes vahistamist. 06.05.2004.a. esitati tema suhtes formaalselt süüdistus Art. 295 (2) järgi. 25.06.2004.a. pikendas prokurör M. Marynichi vahistamist kuni 26.08.2004.a. 20.08.2004.a. alustati tema suhtes kriminaalmenetlust ka Art. 210 (4) järgi. Teda kahtlustati talle Ameerika Ühendriikide saatkonna poolt laenatud kontoriseadmete omastamises. Prokurör pikendas 26.08.2004.a. M. Marynichi vahistamist veel ühe kuu võrra ning seda talle Art. 210 (4) alusel esitatud kahtlustuse järgi.¹¹³

23.09.2004.a. esitati M. Marynachile süüdistus ka Valgevene kriminaalkoodeksi Art. 377 (2) ja Art. 210 (2) järgi. 24.09.2004.a. otsustas prokurör M. Marynachi vahistamist pikendada kuni 26.09.2004.a. Lisaks pikendas prokurör 26.10.2004.a. M. Marynachi vahistamist veel 7 kuu võrra. Väidetavalt ei toimunud alates 26.08.2004.a. enam mingisugust uurimist. Vahepeal esitas M. Marynach Minski prokurörile ja Valgevene peaprokurörile 70 ettepanekut enda vabastamiseks, mis kõik lükati tagasi. Lisaks sellele, et puudusid reaalsed tõendid M.

¹¹¹ Pavišic/Pradel. Viidatud töö, lk 22.

¹¹² Criminal Code of the Republic of Belarus. 09.07.1999 redaktsioon. Arvutivõrgus: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=230038 (15.01.2016).

¹¹³ University of Minnesota: Human Rights Library. Mikhail Marynich v. Belarus, Working Group on Arbitrary Detention, U.N. Doc. E/CN.4/2006/7/Add.1 at 99 (2005). Arvutivõrgus: <https://www1.umn.edu/humanrts/wgad/37-2005.html> (15.01.2016).

Marynachi süüdistamiseks, siis ei viidud tema suhtes läbi ka ausat kohtumõistmist, kuna kohtu roll Valgevenes on vaadata vaid seda, kas prokuröri otsus vahistamise kohaldamisel või selle pikendamisel on formaalselt korrektne. Samuti ei otsustata vahistamise kohaldamist süüdistatava või kahtlustatava ega tema kaitsja juuresolekul, kohus võib küll oma äranägemisel nad arutamisele kutsuda, aga see ei ole kohustuslik ja kohtud tavaliselt nii ei toimi. Võib kindlalt väita, et prokuröril puudub vahistamise kohaldamiseks vajalik objektiivsus. Kuigi prokuröri otsust on võimalik kohtus vaidlustada, siis nagu eelnevalt juba mainitud, on kohtu roll vaid otsuse formaalne kontroll.¹¹⁴

2.5 Tõkendid Gruusias

Kriminaalmenetlust tagavad vahendid Gruusia kriminaalmenetluse koodeksi¹¹⁵ Art. 199 (1) järgi lisaks vahistamisele ka kautsjon koos kohustusega käituda seaduskuulekalt (sellise kohustuse võib Art. 202 järgi ette näha vaid siis, kui tegemist on kuriteoga, mille eest nähakse ette karistus vangistusega üle ühe aasta), isiklik käendus ja kaitseväelaste kaitseväeosa komandöri järelevalve alla andmine ning Art 199 (2) näeb ette lisatingimused, mida võib koos esimest tüüpi tõkenditega kasutada ning nendeks on: kohustus määratud ajal või kutsel politseisse ilmuda, teatud tegevus- või kutsealadel töötamise keeld, perioodiline aruande- või registreerimiskohustus, kohtu poolt määratud järelevalveasutuses viibimine, elektrooniline valve, elukohast lahkumise keeld, passi või mõne muu isikut tõendava dokumendi üleandmine. Lisaks on välja toodud võimalus rakendada kohtu poolt mis tahes muud meetet, mis on vajalik kriminaalmenetluse eesmärgi saavutamiseks, sh mõnda kohta sisenemise keeld, kui süüdistus on esitatud perevägivalla juhtumis.

Art. 198 selgitab, et tõkendi kohaldamise aluseks on põhjendatud kahtlus, et süüdistatav põgeneb või ei ilmu kohtusse, hävitab olulist teavet või paneb toime uue kuriteo. Samuti eelistatakse leebeimat tõkendit ning tõkendi kohaldamisel arvestatakse süüdistatava isikut, tema tegevust, vanust, tervis, majanduslikku ja perekondlikku seisut, varalise kahju hüvitamist, enne rikkumist kohaldatud tõkendeid jm asjaolusid.

¹¹⁴ University of Minnesota. Viidatud töö.

¹¹⁵ Gruusia kriminaalmenetluse koodeks, 18.12.2015 seisuga. Arvutivõrgus: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=64> (08.04.2016).

Art. 169 (8) järgi ei tohi kohtueelne uurimine kesta üle 9 kuu. Kui selle aja jooksul ei ole isikule süüdistust esitatud, siis tuleb kriminaalmenetlus lõpetada. Sel juhul ei ole lubatud samal alusel tulevikus uut kriminaalmenetlust alustada. Art. 205 (2) järgi ei tohi vahistamine kesta üle 9 kuu. Pärast seda perioodi tuleb isik vabastada

Art. 200 (1) järgi võib kaitsjon olla raha või kinnisvara. Art 200 (9) järgi on isikul, kes on maksnud süüdistatava eest kaitsjoni, võimalus oma raha tagasi saada. Selleks peaks ta enne lõplikku kohtuotsust kirjalikult teavitama, et ta ei suuda tagada süüdistatava uurija, prokuröri või kohtuniku juurde ilmumist. Kuu aja jooksul saab ta kogu oma tasutud raha või kinnisvara tagasi ning süüdistatava suhtes kohaldatakse rangemat tõkendit.

Vastavalt Art. 203 järgi on võimalik usaldusväärsele isikule anda isiklik käendus, et süüdistatav käitub seaduskuulekalt ja ilmub menetleja, prokuröri ja kohtu kutsel. Käendajate arvu üle otsustab kriminaalmenetluse eest vastutav asutus. Erandjuhtudel võib sellise käenduse anda vaid üks volitatud isik. Käendajal ei ole hiljem õigust tugineda võimatusele kontrollida süüdistatava käitumist, v.a siis, kui ta tõendab *vis majore* olemasolu.

Art. 204 järgi võib kohtuniku taotlusel kaitseväelasele kohaldada väeüksuse juhtkonna järelevalvet. See tähendab ettenähtud meetmete vastuvõtmist, et tagada süüdistatava nõuetekohaselt ilmumine uurija, prokuröri või kohtu kutsel. Meetme kohaldamisel on süüdistatavalt võetud õigus kanda relva ning ta on juhtkonna pideva järelevalve all.

2.6 Tõkendid Lätis

Läti kriminaalmenetluse seadustiku (edaspidi KrMS)¹¹⁶ § 243 järgi on tõkendite liigid lisaks vahistamisele järgmised: 1) kohustus teavitada elukoha muutusest; 2) määratud ajal politseis registreerimine; 3) lähenemiskeeld; 4) keeld mingil kutsealal töötada; 5) elukohast lahkumise keeld, mis on kõige tavalisem ja enamkasutatud tõkend¹¹⁷; 6) isiklik käendus; 7) kaitsjon; 8) politsei järelevalve alla paigutamine 9) koduarest; 10) kinnipidamine. Alaealiste suhtes kohaldatakse ka vanemate või hooldajate järelevalve alla paigutamist või erikooli paigutamist. Lisaks on võimalik kaitseväelastele kohaldada väeüksuse juhtkonna järelevalvet.

¹¹⁶ Criminal Procedure Law of Latvia, 2013. a redaktsioon. Arvutivõrgus: http://legislationline.org/download/action/download/id/4779/file/Latvia_Criminal_Procedure_Law_am2013_en.pdf (01.01.2016).

¹¹⁷ Pavišic/Pradel. Viidatud töö, lk 171.

Tõkendite kohaldamine on valikuline, mitte kohustuslik ning neid võib kohaldada vaid kooskõlas seaduses sätestatud eesmärkide täitmiseks.¹¹⁸ Vastava tõkendi valikul võetakse arvesse järgnevaid asjaolusid: 1) toimepandud kuriteo tõsisus; 2) süüaluse isikuomadused; 3) tõenäosus, et süüalune hakkab õigusemõistmist takistama; 4) süüaluse töökoht, vanus, tervis, perekonnaseis; 5) teised asjaolud.¹¹⁹

Vahistamine piirab isiku liikumisvabadust kõige rohkem ning selle kohaldamine on õigustatud, kui ükski teine tõkend ei taga tõenäoliselt seda, et kahtlustatav või süüdistatav ei pane jätkuvalt toime kuritegusid, ei takista kriminaalmenetluse läbiviimist või ei hoia kõrvale uurimisest, kohtumenetlusest või kohtuotsuse jõustamisest. Lisaks on vahistamine õigustatud, kui teiste tõkenditega pole tagatud ohtliku isiku ühiskonnast isoleerimine. Vahistamist võib alaealiste suhtes kohaldada vaid erandjuhtudel, kui see on vajalik kuriteo raskust, alaealise isikut või eelnevaid rikkumisi arvestades.¹²⁰

KrMS § 277 lg 1 järgi võib isikut vahi all hoida seni, kuni kriminaalmenetluse toimumise käik on tagatud, aga mitte kauem kui on seadusega lubatud. KrMS § 277 lg 2 sätestab, et kogu vahi all olemise periood sisaldab endas kinnipidamist, vahi all viibimise aega või aega, mil isik viibis mõnes teises kinnipidamise kohas ning mis oli seotud vabaduse kaotusega. Teises riigis vahi all viibimise aega ei arvestata perioodi sisse, kui tegemist on kriminaalmenetluse üleandmisega või isiku suhtes kohaldatakse väljaandmistootlust. Selleks, et tagada vahistatu õigused, näeb seadus vahistamisele ette maksimumtähtaja. KrMS § 277 lg 4 ütleb, et vahistamine ei tohi kesta üle 3 kuu, millest isik võib eeluurimise all viibida 2 kuud.

Esialgu olid maksimumtähtjad vahistamisele ette nähtud vaid eeluurimise etapis, hilisemalt polnud selliseid tähtaegu ette nähtud. Kuid avalike diskussioonide põhjal ning vajadusest harmoniseerida seaduseid EU nõuetele vastavalt, tehti koodeksisse vastavad muudatused. Esimesed muudatused tehti 2001. aasta suvel ning need sätted puudutasid alaealiste vahistamist. Nende järgi ei tohtinud vahistamine kesta üle 6 kuu peale seda, kui kriminaalmenetluse materjalid jõudsid kohtusse. Erandjuhtudel võib Riigikohus seda aega pikendada.¹²¹

Lisaks näeb nüüd Läti KrMS § 277 lg 5 ette, et kergemate kuritegude puhul võib vahistamine kesta 9 kuud, millest isik võib eeluurimise all viibida kuni 4 kuud. Läti KrMS § 277 lg 6 järgi

¹¹⁸ Pavišic/Pradel. Viidatud töö, lk 168.

¹¹⁹ Pavišic/Pradel. Viidatud töö, lk 169.

¹²⁰ Pavišic/Pradel. Viidatud töö, lk 173.

¹²¹ Pavišic/Pradel. Viidatud töö, lk 174.

on vahistamise tähtaeg raskemate kuritegude puhul 12 kuud, millest isik võib eeluurimise ajal vahi all viibida 6 kuud. Teatud juhtudel, kui nt kaitsja on uurimise läbiviimist ebamõistlikult venitanud või kui asja raskust arvestades polnud uurimise lõpule viimine võimalik, võib eeluurimiskohtunik eeluurimise ajal ning kohus kohtumenetluse ajal seda tähtaega pikendada 3 kuud. Läti KrMS § 277 lg 7 järgi on tähtaeg eriti raskete kuritegude puhul 24 kuud, millest eeluurimise alla kuulub 15 kuud. Eeluurimiskohtunik kohtueelses menetluses ja kõrgema astme kohtunik kohtumenetluses võivad seda aega veel 3 kuu võrra pikendada, kui menetlust korraldab isik ei ole põhjendamatut viivitust tekitanud või kui kaitse on tahtlikult menetlust venitanud. Kõrgema astme kohtunik võib seda aega veel 3 kuu võrra pikendada kui näiteks avalikkuse turvalisus pole tagatud teist tõkendit kohaldades.

Isiklik käendus on Läti KrMS § 258 järgi kirjalik kohustus, millega kolmas isik garanteerib, et kahtlustatav või süüdistatav ilmub menetleja, prokuröri või kohtu kutsel, ei takista õigusemõistmist ega ei jätka kuritegude toimepanemist. Praktikas kasutatakse sellist kriminaalmenetluse tagamise vahendit harva. Isikliku käenduse sisu ei ole kahtlustatava või süüdistatava otsene sundimine käituda vastavalt kriminaalmenetluse huvidele kohtueelse uurimise ajal vaid pigem isiku moraalne mõjutamine tema jaoks tähtsate ja oluliste inimeste kaudu tuginedes kahtlustatava või süüdistatava vastutustundele.¹²²

Läti KrMS § 258 lg 2 järgi võib käendaja olla füüsiline isik. Käenduse kohaldamine tõusetub siis, kui asjas tähtsust omava asutuse poole pöördub isik, kes taotleb kahtlustatava või süüdistatava oma vastutuse alla võtmist. Seega tuleb initsiatiiv potentsiaalselt käendajalt. Menetlejal, prokuröril või kohtul on õigus otsustada kas rahuldada käendaja taotlus või mitte. Kui kahtlustatav või süüdistatav rikub hiljem käenduse tingimusi, on Läti KrMS § 258 lg 4 järgi eeluurimiskohtuniku otsusega või kohtuotsusega võimalik käendajat trahvida suuruses 10 – 30 miinimum kuupalgamäära.

Kautsjon võeti tõkendina Lätis kasutusele 1994. aasta lõpus.¹²³ Läti KrMS § 257 lg 1 järgi on kautsjon rahaline summa. KrMS § 257 lg 3 sätestab, et kautsjoni võib maksta kahtlustatav, süüdistatav või ükskõik milline füüsiline või juriidiline isik. Kautsjoni suuruse sätestab menetleja, prokurör või kohus. Seadus ei sätesta kautsjoni maksimaalset suurust.¹²⁴

Koduarest võeti samuti Lätis kasutusel 1994. aasta lõpus. Koduarest piirab isiku liikumisvabadust, kuna selle järgi peab isik jääma oma majja või fikseeritud aadressile. Kui

¹²² Pavišic/Pradel. Viidatud töö, lk 171.

¹²³ Pavišic/Pradel. Viidatud töö, lk 171

¹²⁴ Pavišic/Pradel. Viidatud töö, lk 171.

elukohast lahkumise keelu alusel ei tohi isik pikaajaliselt elukohast eemal viibida ilma menetleja, prokuröri või kohtu loata, siis koduaresti kohaselt peab isik püsivalt oma elukohas viibima.¹²⁵ „Püsivalt“ tähendab selles kontekstis, et isik ei tohi elukohast lahkuda seoses töö- või teiste ülesannetega.

Koduarest piirab rangelt isiku liikumisvabadust ning on selge, et seda tõkendit ei saa kohaldada isikute suhtes, kes elavad üksinda või kes on haiged ja vajavad meditsiinilist hoolt. Koduarest tähendab ka suhtlemiskeeldu konkreetse inimestega, mis nähakse tõkendi kohaldamise määruuses ette ning selle all peetakse silmas igasugust suhtlusviisi, kuid selle kontrollimine on keeruline ning eelkõige siiski vaid loodetakse, et isik keeldu järgib.¹²⁶ Läti KrMS § 282 lg 5 järgi võib vajaduse korral lisaks koduarestile kohaldada ka politsei jälgimist. Seega on Lätis kahte viisi koduaresti – koos politsei jälgimisega ja ilma selleta.

Läti KrMS § 260 järgi on üheks abinõuks alaealise järelevalve alla paigutamine. Seda võib taotleda menetleja, prokurör, kohus või alaealise vanemad või hooldajad. Selline ettevaatusabinõu tagab, et alaealine on vanemate või hooldajate või spetsiaalse haridusasutuse jälgimise all. Vanemate või hooldajate järelevalve puhul võtavad nad vastutuse kirjaliku avaldusega ning vanemad või hooldajad tagavad, et alaealine käitub seaduskuulekalt ning ilmub kutsel kohtusse või prokuröri juurde. Kui alaealine rikub kokkulepitud tingimusi, siis on võimalik tema suhtes kohaldada rangemat tõkendit ning vanemad või hooldajad võib vastutusele võtta. Spetsiaalse haridusasutuse järelevalve alla andmine toimub sama regulatsiooni kohaselt nagu vahistamine.

2.7 Tõkendid Ameerika Ühendriikides

2015.a seisuga ootas Ameerika Ühendriikides kuus inimest kümnest vanglas olevast isikust eelistungit, neid polnud süüdimõistatud ega ka süütuks tunnistatud. Viimase kümne aasta jooksul pole selline suhtarv väga muutunud. U.S.A maksumaksjatele läheb vangistuseelne kinnipidamine maksma üheksa miljardit dollarit aastas ning näiteks Massachusettsi osariigis maksab iga kinnipeetud isiku ülalpidamine aastas umbes 47 000 dollarit. Massachusettsi

¹²⁵ Pavišic/Pradel. Viidatud töö, lk 172.

¹²⁶ Pavišic/Pradel. Viidatud töö, lk 172.

osariik on üks nendest osariikidest, kus kautsjoni määramisel ei arvestata isiku poolt uue kuriteo toimepanemise riski vaid pigem seda, kas ja kes suudab isiku eest kautsjoni tasuda.¹²⁷

Mitmes jurisdiktsioonis, kui kohtunik või magistraat on otsustanud, et esineb piisav põhjus süüdistatava edasiseks kinnipidamiseks, siis asub kohus arutama kautsjoni lubamist või vahistamise kohaldamist. Mitmed osariigid lubavad erinevaid rahalise väärtusega asju kautsjonina rakendada. Vahepeal on küll vajalik rahaline summa, kuid kohtu piirkonnas olev kinnisvara või aktsiad võivad samuti sobilikud olla. Kõige tähtsam kohtuniku jaoks on määrata kautsjoni suurus.¹²⁸

Kohtunik võib kokku puutuda mõne osariigi seadusandluses oleva liiga kõrge kautsjonimäära sättega, kuid paljud osariigid on konstitutsiooni või kohaliku seadusandluse alusel tunnistanud mõningad kuriteod selliseks, mille suhtes ei ole kautsjoni kohaldamine lubatud ning kautsjoni üleliigne suurus ei saagi kõne alla tulla.¹²⁹ Sellised kuriteod on näiteks need, mille karistuseks võib tõenäoliselt olla eluaegne vangistus või surmanuhtlus. Samuti kuriteod, millega on ühiskond suurde riski asetatud, näiteks narkokuriteod või seksuaalvägivalla kuriteod.¹³⁰ Liiga kõrge kautsjonimäära säte tuleb konstitutsiooni kaheksandast parandusest ning selle järgi on kautsjonil üleliigne suurus, kui see ületab miinimumi, mis on vajalik kautsjoni eesmärkide täitmiseks. See tähendab ka seda, et varem tavatseti kohati seada kautsjoni suurus meelega nii kõrgeks, et süüdistataval polnud kunagi piisavalt ressursi kautsjoni tasumiseks.¹³¹

Kuriteos süüdistatava vabastamine kautsjoni vastu tuleneb peamiselt eeluurimises arvestatavast süütuse presumptsioonist. Kautsjon lubab isikul vabalt kaitsjaga suhelda, intervjuuerida ning leida sobivaid tunnistajaid, kaitset ette valmistada ning jätkata sissetuleku teenimisega.¹³² Lisaks näitavad uuringud, et eelvangistuses viibimine võib mõjutada süü või süütuse väljaselgitamist. Süüdistatava käitumisviis, mida peetakse tähtsaks elemendiks süü kindlaksmääramisel peegeldab eelvangistuses viibitud aega. Tõenäoliselt on isik pesemata, habe ajamata, ta on hoolitsemata ning seega üleüldiselt rahulolematu. Lootusetus, madaldunud enesehinnang ning vähenenud austus õigusemõistmise süsteemi vastu võib

¹²⁷ J. Morris. Alternatives To Pretrial Incarceration: Creating A More Just Justice System Through Bail Reform in Massachusetts. The United States of America: Mount Holyoke College, 2015, lk 1. Arvutivõrgus kättesaadav: http://rooseveltinstitute.org/wp-content/uploads/2015/10/JessicaMorris.WhitePaper.Web_.pdf (02.02.2016).

¹²⁸ L. I. Jefferson. Criminal Procedure: Theory and Practice. New Jersey: Pearson Education, Inc., Upper Saddle River 2005, lk 370.

¹²⁹ L. I. Jefferson. Viidatud töö, lk 370

¹³⁰ L. I. Jefferson. Viidatud töö, lk 371.

¹³¹ H. I. Jerold, Y. Kamisar, W. R. Lafave. Criminal Procedure and the Constitution: Leading Supreme Court Cases and Introductory Text. The United States of America: West Publishing CO, 1991, lk 447.

¹³² L. I. Jefferson. Viidatud töö, lk 371.

tähendada kalduvust kinnipeetud isikutel end süüdi tunnistada, kuna nad kaotavad motivatsiooni asja lahendamise protsessi pikendada.¹³³

Ameerika Ühendriikide Ülemkohus otsustas kohtuasjas *Stack v. Boyle*, 342 U.S.1 (1951), et kaitsjoni kohaldamisel tuleb vaadata igat süüdistatavat igas olukorras individuaalselt ning mitte tõlgendada üldiselt üksikule arvestades teiste samasuguseid kuritegusid toime pannud isikute eelnevaid elukäike. Kohus peab kaitsjoni kohaldamisel vaatama süüdistatava poolt kuriteo toimepanemise asjaolusid, süüdistatava üldist iseloomu ja isikut, tõendite tugevust ja osakaalu ning süüdistatava võimekust kaitsjoni ka maksta.¹³⁴

Vahistamise puhul peame rääkima sotsiaalsetest kuludest. Lisaks sellele, et maksumaksja raha kulub vahistatute ülalpidamiseks, tuleb tõenäoliselt maksta sotsiaalseid hüvitisi isikutele, kelle peamine leivateenija on kinnipidamisasutusse sattunud. Samuti on sotsiaalne kulu ka nende inimeste nõ „karistamine“, kelle kohta peaks käima süütuse presumptsioon. See tähendab omakorda nendele isikutele kulusid, kes otsustavad siiski minna edasisse kohtumenetlusse selle asemel, et end süüdi tunnistada.¹³⁵ Lisaks on uuringud näidanud, et isikutel, keda on vahi all hoitud kinnipidamisasutuses, on kolm korda suurem tõenäosus saada süüdimõistatud, kui nendel, kelle suhtes kohaldati näiteks kaitsjonit.¹³⁶

Samuti on võimalik kohaldada elektroonilist jälgimist, mis ei oleks väga kulukas maksumaksja ega vahistatu enda jaoks. Kohtueelses menetluses elektroonilise jälgimise kohaldamiseks hindavad ametnikud nii kaebealuse varasemat karistatust, rikkumisi järelevalve all, ühiskonna turvalisuse riske, kui ka isiku enda tahet võimalikuks koostööks. Seejuures ei soovitata elektroonilist valvet kohaldada korduvkurjategijatele ning neile, keda kahtlustatakse tõsiste kuritegude toimepanemises. Kuna nende puhul valitseb suurem risk kuritegusid edasi toime panna ja menetlusest kõrvale hoiduda, on igati arusaadav, miks neile antud alternatiiv sobilik pole.¹³⁷

Ameerika Ühendriikides kasutatakse elektroonilist valvet kohtueelses menetluses palju ka lähenemiskeelu kohaldamisel koduvägivallas kahtlustatavate isikute suhtes. Kuna koduvägivalla juhtumite puhul vabastatakse isik üldjuhul pärast 24 tunni möödumist vahi alt, siis kohtumenetluseni kestav periood on kannatanute jaoks tavaliselt kõige ohtlikum. Seetõttu

¹³³ S. A. Salzburg. *American criminal procedure: cases and commentary*. St. Paul (Minn.): West, 1988, 1989, lk 680.

¹³⁴ L. I. Jefferson. Viidatud töö, lk 371 – 372.

¹³⁵ S. A. Salzburg. Viidatud töö, lk 681.

¹³⁶ J. Morris. Viidatud töö, lk 1.

¹³⁷ K. Tisler. Viidatud töö, lk 43.

kasutataksegi elektroonilist valvet Ameerika Ühendriikides kahepoolset, mis võimaldaks nii kannatanule kui ka võimudele koheselt teada anda, kui kaebealune peaks kannatanu läheduses viibima.¹³⁸

Kuigi pangad, kindlustusfirmad ja teised sarnased asutused pakuvad kindlustust näiteks lepinguliste kohustuste täitmiseks, siis ei ole nad nõus võtma riski, mis kaasneb kurjategija eest kautsjoni maksmisega. Sel juhul tulevad mängu eraettevõtetest käendajad, kes pakuvadki teenust just kriminaalidele ning „kliendid“ pääsevad vabadusse vaid paari tunniga.¹³⁹ Omaselt vaid Ameerika Ühendriikidele asendab käendaja isiklikku tagatist. Kui kautsjon on seatud, võib süüdistatav maksta eraettevõttest käendajale 10 % kautsjoni suurusest, mis ei kuulu tagastamisele ning seejärel maksab käendaja kogu kautsjonisumma. Kuna käendaja kanda jääb rahast ilmajäämise risk, on talle kautsjoni tagasisaamiseks antud suur diskretsiooniõigus ning ta võib põgenenud süüdistatava üles otsida ning vastavale asutusele üle anda, kuna oma raha saab ta tagasi vaid siis, kui süüdistatav ilmub õigel ajal näiteks kohtu kutsel.¹⁴⁰

Süsteemi pooldajate üks argument on see, et eraisikust käendajad tagavad süüdistatava kohalolu, kui õigussüsteem seda ei suuda. Lisaks, ilma selliste käendajateta, jääksid paljud süüdistatavad eeluurimise ajaks vahi alla, kuna neil pole piisavalt ressursi kautsjoni eest tasuda.¹⁴¹ Kriitikud see-eest vaidlevad vastu, et kuna 10 % jääb süüdistatavale niikuinii tagastamata, siis tema puhul pole vahet, kas ta ilmub kohtusse või mitte. Samuti väidavad kriitikud, et selline variant läheb vastuollu ideaalse kriminaalõiguse süsteemiga. Kuna isik ei maksa kautsjonina oma raha, siis ei taga see enam otseselt tema menetlusest osavõttu. Lisaks võivad kohtunikud määrata kautsjonisumma mitte arvestades kriminaalasjas olulisi asjaolusid vaid seda, et süüdistatav on leidnud käendaja, kes võib tasuda ükskõik mis suuruses summa.¹⁴²

2.8 Tõkendid Inglismaal ja Walesis

Inglise ja Walesi õiguses on eeldus, et kahtlustatav on kuni asja arutamiseni vabaduses, kuid kehtib rida erandeid, sealhulgas juhul, kui kohus on veendunud, et kahtlustatav ei allu

¹³⁸ K. Tisler. Viidatud töö, lk 44.

¹³⁹ A. O'Brien. Bail and Bonds. The O'Brien Law Firm. Arvutivõrgus: <http://obrien-law.com/resources/bail-and-bonds/> (10.04.2016).

¹⁴⁰ S. A. Salzburg. Viidatud töö, lk 686.

¹⁴¹ S. A. Salzburg. Viidatud töö, lk 686.

¹⁴² S. A. Salzburg. Viidatud töö, lk 686.

vastavatele nõuetele, mõjutab tunnistajaid või muul moel kriminaalmenetlust või tuleb kahtlustatav tema enda kaitseks vahistada. EIKo on öelnud, et kinnipidamise võivad tingida isiku enda huvid.¹⁴³

Pärast vahi all ülekuulamist järgneb süüdistuse esitamise üle otsustamise etapp. Politsei poolt kinni peetud isikud võib kuni kohtuistungini vabastada ilma täiendavaid meetmeid vastu võtmata või ametlikult hoiatamata, kui nad tunnistavad oma rikkumist. Sellised isikud vabastatakse tavaliselt tingimusteta. Kuna Inglismaal ja Walesis võib kaitsjoni kohaldada nii kriminaalkohtu kui ka politsei poolt, siis võib politsei kaitsjoni kohustada isikut politseijaoskonda naasma täiendavateks uurimistoiminguteks.¹⁴⁴

Pärast süüdistuse esitamist peab süüdistatava kaitsjoni vastu vabastama, kuid sellest on erandid vastavalt kuritegude eest, millele järgneb vangistus ja millele vangistust ei järgne. Kui tegemist on kuriteoga, millele ei järgne vabadusekaotuslikku karistust, siis on peamised erandid järgnevad: 1) isikule on eelnevates kriminaalmenetlustes kaitsjon määratud ning ta pole suutnud oma kohustusi sellele vastavalt täita ning on jätnud õigel ajal menetleja juurde või kohtusse ilmumata; 2) eelnevale toetudes on kohus kindlalt veendunud, et kui isik vabastatakse kaitsjoni, siis ei loovuta ta ennast vahi alla; 3) süüdistatavat ei pea kaitsjoni vabastama tema enda kaitseks või kui tegemist on alaealisega, siis tema enda heaolu nimel. Vabadusekaotuslike karistuste puhul on eranditeks olukorrad, mil kohus on veendunud, et süüdistatav: 1) ei loovuta ennast vahi alla; 2) paneb kaitsjoni kohaldamise ajal toime uue kuriteo; 3) sekkub õigusemõistmisesse ja mõjutab tunnistajaid; samuti lisanduvad siinkohal erandid, mis on välja toodud mittevabadusekaotuslike kuritegude puhul.¹⁴⁵

Kui politsei otsustab, et isiku suhtes tuleks kohaldada eelvangistust, viiakse isik kohtu ette, kes otsustab, kas vabastada isik enne kohtumenetluse toimumist kaitsjoni vastu või mitte. Kui isikut hoitakse vahi all, võib isik esitada kohtule taotluse enda vabastamiseks kaitsjoni vastu.¹⁴⁶ Enne 1988. aastat oli süüdistataval võimalik taotleda kaitsjoni iga kord, kui toimus kohtuistung. Seda aga peeti ressursside raiskamiseks ning alates 1988. aastast on kaitsjoni taotlused piiratud kaheni, ja juhul, kui ilmnevad uued asjaolud. Seega on süüdistataval võimalik taotleda kaitsjoni juba esimesel istungil, kus arutatakse vahistamise kohaldamist.

¹⁴³ K. Soodla. Viidatud töö, lk 42.

¹⁴⁴ R. Vogler. Viidatud töö, lk 84.

¹⁴⁵ Bail Act 1976, section 4. Arvutivõrgus: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1976/63> (06.04.2016).

¹⁴⁶ K. Soodla. Viidatud töö, lk 42.

Kui esimesel korral kautsjonit ei võimaldada, siis tavaliselt taotletakse kautsjonit uuesti nädala pärast.¹⁴⁷

Kaebealusele ei pea kautsjonit võimaldama ning see on kooskõlas EIKo nõuetega artikli 5 tõlgendamisel, kui on selge, et kuritegu on isikule süüks pandav ja ta oli juba kautsjoniga teise kuriteo eest väljas; või kui kohus on veendunud, et isikut tuleks vahi all hoida enda ja teiste heaolu pärast; või kui pole olnud piisavalt aega koguda vajalikku informatsiooni, et kautsjoni kohaldamise üle otsustada. Nende suhtes, keda varasemalt on süüdistatud või süüdi mõistetud tapmise, mõrva, mõrva katse, vägistamise või vägistamise katse eest võib kautsjonit kohaldada samasuguse teo eest vaid erandjuhtudel. Kautsjon kaotati 1994. aastal selliseid kuritegusid toime pannud isikutele, kuid taastati 1998. aastal, et vastata artikli 5 nõuetele.¹⁴⁸ Üle veerandile süüdistatavatest, kelle suhtes kohaldatakse kautsjonit, on kehtestatud ka kautsjoningimused, nagu näiteks elama asumine vastavas hostelis, elektroonilise kiibi kandmine või politseile oma tegevusest teada andmine.¹⁴⁹

Kui süüdistataval on naabruskonnaga tugevad sidemed, nt on tal seal perekond, siis on vähem tõenäoline, et ta võiks põgeneda. Süüdistatav võib kautsjonit taotledes ise välja pakkuda kautsjoningimusi või argumente, mis räägiksid kautsjoni kohaldamisel tema kasuks. Prokuratuur võib kautsjoni taotlemisele vastu olla või ise lisaks tingimusi juurde pakkuda.¹⁵⁰

Üks kautsjoningimus võib olla näiteks kindel elukoht, mis tähendab, et süüdistatav peab seal nõ „sööma ja magama“ igal õhtul kogu kautsjoni kohaldamise kestel. Selline tingimus on ettenähtud selleks, et vähendada süüdistatava poolt uue kuriteo toimepanemise riski, tema piirkonnast kolimist või näiteks kohtu kutsel ilmutata jätmist. Kui süüdistatav on teisest riigist pärit, siis on soovitatav tingimusena ette näha passi politseile üleandmine, et tagada tema viibimine Suurbritannias. Vahepeal nähakse kergema tingimusena ette, et isik võib välismaale reisida (nt eelnevalt planeeritud ärireisile) eeldusel, et ta teavitab politseid reisi täpsest ajast ja kuupäevast ning trajektooriga.¹⁵¹

Samuti rakendatakse nõ „keelutundi“, mis tähendab, et süüdistatav võtab kohustuse viibida oma elupaigas näiteks kella seitsmest õhtul kella seitsmeni hommikul. Seda peetakse eriti oluliseks, kui kuritegu pandi toime mingil konkreetset ajal päevast (näiteks röövimiste puhul

¹⁴⁷ S. Ruggeri. Liberty and Security in Europe: A Comparative Analysis of Pre-trial Precautionary Measures in Criminal Proceedings. Germany: V&R unipress, Universitätsverlag Osnabrück 2012, lk 98.

¹⁴⁸ R. Vogler. Viidatud töö, lk 85.

¹⁴⁹ R. Vogler. Viidatud töö, lk 86.

¹⁵⁰ J. S. Williams. Civil and criminal procedure: the conduct of litigation in the courts of England and Wales. London: Sweet&Maxwell, 1997, lk 382.

¹⁵¹ J. S. Williams. Viidatud töö, lk 384.

õised tunnid).¹⁵² Lisaks on olemas kohustuslik perioodiline registreerimine, mille järgi peab süüdistatav kindlatel kokkulepitud aegadel mõnes politseijaoskonnas käima ennast näitamas. Selle meetme tingimused erinevad suuresti, näiteks peab mõni isik käima iga päev politseijaoskonnas, mõni igal nädalal või siis näiteks päev enne istungit.¹⁵³ Selline lisatingimus on garantii selle jaoks, et kui süüdistatav peakski põgenema, siis saavad politseinikud põgenemisest võrdlemisi kiiresti teada.

Muud piirangud võivad tähendada süüdistatavale keeldu mitte kontakteeruda kannatanu või tunnistajatega ning mitte viibida kuriteo sündmuskohal.¹⁵⁴ Selline tingimus on kasulik siis, kui kuritegu oli seotud kindla kohaga või teatud tüüpi keskkonnaga. Kui süüdistatavale meeldib teatud avalikes kohtades tüli norida, siis võib rakendada tema suhtes keeldu sellistes kohtades mitte viibida.

Lisaks kasutatakse käendust. Käendaja on isik, kes nõustub ilma jääma rahasummast juhul, kui süüdistatav ei ilmu vahi alla määratud ajal. Käendaja ei vastuta selle eest, et süüdistatav järgiks teisi kautsjoningimusi, v.a kui süüdistatav on alla 17-aastane ning käendaja on süüdistatava vanem või hooldaja. Raha, mille käendaja võib kaotada, peab olema tema enda oma. Enne isiku käendajaks lubamist, peab kohus veenduma, et ta on selleks sobiv isik. Käendaja ei maksa tegelikult raha enne, kui süüdistatav hoiab istungist eemale ning kohus määrab summa, mis tuleb maksta ning mille käendaja peab kohtu nõudmisel koheselt tasuma.¹⁵⁵

1990ndatel kasutati tingimustega kautsjonit umbes 30 % juhtumitest, kuid käesoleval ajal on kõik kohaldatavad kautsjonid lisatingimustega. Tavaliselt pakub süüdistatava kaitsja ise tingimused välja, et oleks suurem tõenäosus kautsjoni taotluse rahuldamiseks.¹⁵⁶

Kui kohus kautsjoni määramisest keeldub, hoitakse isikut kohtumenetluseni kinnipidamisasutuses. Kui isikut hoitakse vangis, peab asja kohtulik arutamine toimuma teatava aja jooksul. Tavaliselt peaks kohtumenetlus algama 182 päeva jooksul isiku vangistamisest ehk siis maksimaalseks vahistamise ajaks on 182 päeva. Seejuures võib ajaline piir pikeneda, kui süüdistaja suudab põhjendada pikema aja vajalikkust. Kui sellest kinni ei peeta, võib taotleda enda vabastamist kautsjoni vastu. Vähem tõsiste juhtumite puhul peab

¹⁵² J. S. Williams. Viidatud töö, lk 384.

¹⁵³ J. S. Williams. Viidatud töö, lk 384.

¹⁵⁴ J. S. Williams. Viidatud töö, lk 384 – 385.

¹⁵⁵ J. S. Williams. Viidatud töö, lk 385.

¹⁵⁶ S. Ruggeri. Viidatud töö, lk 95.

kohtumenetlus algama 56 päeva jooksul. Kui sellest kinni ei peeta, vabastatakse isik kautsjoni vastu.¹⁵⁷

Ühe alternatiivina vahistamisele kasutatakse Inglismaal elektroonilist valvet, mida on võimalik kohaldada paralleelselt kautsjoniga, kui kautsjonile on ette nähtud tingimused, nt eelnevalt mainitud „keelutund“. Valve töötab raadiolainetel või kasutades näiteks maaliini, kuid enamjaolt siiski mobiilisidet, et reaajas kontrollida isiku kohalolu või puudumist tema elukohas (või mõnes teises ettenähtud kohas, nt eeluurimisaluste hostelis). Enamjaolt kasutataksegi seda selleks, et isik peaks oma keelutunnist kinni.¹⁵⁸ 2011. aastal kohaldati elektroonilist valvet Inglismaal ja Walesis 9419 isiku suhtes.¹⁵⁹

Hostelid või majutusasutused on mõeldud selleks, et süüdistatav kindlasti täidaks ette nähtud tingimusi ajal, mil ta ootab kohtuistungit, leiaks endale töökoha, tegeleks õppetööga või läbiks koolitusi, omandaks eluks vajalikke oskusi ning kui tal puudub elukoht, siis aidatakse teda ka selle leidmisel, et tal oleks hiljem võimalik kuhugi elama asuda. Samuti on taoline majutusasutus vajalik siis, kui näiteks elektroonilist valvet ei saa isiklikus elukohas kohaldada, kuna toimepandud rikkumine on just elukohaga seotud.¹⁶⁰ Kindlasti aitavad sellised majutusasutused anda garantiid selleks, et isikul oleks kindel elukohta, kust teda leida võib.

Elektroonilise valve kohaldamisel võtab kohus arvesse nii väidetava süüteo tõsidust, tõendite hulka süüdistatava vastu kui ka isiku enda käitumist ja varasemaid rikkumisi. Lisaks hinnatakse menetlusest kõrvalehoidumise ohtu. Inglismaal pole kindlat personali seoses järelevalve haldamisega määratud. Nii võivad sellega tegeleda eraettevõtted, kui ka näiteks töötajad politsei- või kriminaalhooldusosakondadest. Kuna kogemused ja väljaõpe erinevad, põhjustab see praktikas olulisi erinevusi seoses rikkumistele reageerimisega.¹⁶¹

¹⁵⁷ K. Soodla. Viidatud töö, lk 42 – 43.

¹⁵⁸ M. Nellis. Viidatud töö, lk 42.

¹⁵⁹ M. Nellis, S.Pinto. Viidatud töö, lk 2.

¹⁶⁰ M. Davies, H. Croall, J. Tyrer. Criminal Justice: An Introduction to the Criminal Justice System in England and Wales. England: Edinburgh Gate 2005, lk 251.

¹⁶¹ K. Tisler. Elektrooniline valve kui alternatiiv vabadusekaotusele. Magistritöö. Juhendaja prof. Jaan Ginter. Tartu: TÜ Õigusteaduskond 2014, lk 45 – 46.

III TEEMA – VÄLISMAISTE REGULATSIOONIDE VÕIMALIK ÜLEVÕTMINE VÕI EESTI REGULATSIOONIDE TÄIENDAMINE

3.1 Vahistamise alused, vahistamise sisulise põhjendatuse määr ja põhjendatud kuriteokahtlus

KrMS § 130 lg 2 näeb vahistamise alusena ette kaks alternatiivi: 1) isik võib kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda või 2) isik võib jätkuvalt toime panna kuritegusid. KrMS § 217 lg 3 p 4 sisaldab kahtlustatavana kinnipidamise alusena ka olukorda, kus isik püüab „muul viisil kriminaalmenetlust takistada“. Vahistamise alusena pole mainitud KrMS-is näiteks kuriteo raskust, teatavat kahtluse astet ja avaliku korra häirimist.¹⁶² Kahtluse astmed on kasutusel näiteks Saksamaal, kui sellist varianti üldse Eesti kriminaalmenetluses kasutada, siis tuleks õppida Saksamaa vigadest ning kindlasti erinevate kahtluste astmed ja sisud korrektselt lahti sõnastada. Kahes EIKo lahendis Eesti kohta on öeldud, et vahistamise alusena oli välja toodud vaid formaalne kirjeldus isiku eelmistest rikkumistest. EIKo küll sel juhul vahistamise enda kohaldamise suhtes rikkumist ei leidnud vaid leidis rikkumise just vahistamise ajalises kestuses.¹⁶³

KrMS § 127 lg 1 näeb ette, et tõendi hävitamise, muutmise ja võltsimise võimalikkust tuleb tõkendi valimisel arvestada, samas pole tegemist eraldiseisva vahistamise alusega. Õigusselguse huvides võiks kaaluda kolmanda alternatiivi lisamist ka KrMS § 130 lg-sse 2.¹⁶⁴ Näiteks on tõendite hävitamine, muutmine ja peitmine iseseisev vahistamise alus Saksamaal. Kuna praegused Eesti kesksed seadused on tugevalt mõjutatud Saksamaa eeskujust, siis võiks ka seda ühtlustamisel silmas pidada.

Eesti KrMS § 131 lg 3 kohaselt tutvub vahistamismääruse tegemiseks eeluurimiskohtunik kriminaaltoimikuga ja küsitleb vahistatavat vahistamistaotluse põhjendatuse selgitamiseks. Praeguses KrMS § 131 lg 3 sõnastuses tutvuks eeluurimiskohtunik kriminaaltoimikuga ainult selleks, et koostada vahistamismäärus ehk isik vahistada, mitte otsustada, kas vahistamine on põhjendatud. KrMS § 131 lg 3 eesmärk on panna vahistamistaotluse põhjendatuse otsustamine eeluurimiskohtunikule. KrMS-s pole reguleeritud, kas ja millises ulatuses peaks

¹⁶² A. M. van Kalmthout jt. Viidatud töö, lk 311.

¹⁶³ EIKo 15.02.2005, 55939/00, Sulaoja vs.Eesti. EIKo 21.06.2005, 73270/01, Pihlak vs. Eesti.

¹⁶⁴ J. Ginter, A. Plekksepp jt. Analüüs isikute põhiõiguste tagamisest ja eeluurimise kiirusest kriminaalmenetluses. Tartu: Tartu Ülikool, 2013, lk 77.

vahistamistaotlus olema põhjendatud või tõendatud, puuduvad ka igasugused viited tõendamisvajadusele.¹⁶⁵

Kui näiteks Gruusias ja Prantsusmaal otsustatakse isiku vahistamine prokuröri põhistatud taotlusel kogutud tõendite põhjal ning see kajab läbi ka riikide kriminaalmenetluse seadustikest, siis ei ole Eesti KrMS-is eraldi sätestatud kas või üldsõnalist kohustust vahistamistaotlust põhistada. Prantsusmaal seisneb küll teistpidi probleem selles, et vabaduse- ja kinnipidamise kohtunik ei teekski justkui sisulist otsust, vaid pigem tehakse otsus prokuröri saadetud taotluse pinnalt, mis põhjalikult vahistamise kasuks räägib. Eestis on otsustus jäetud eeluurimiskohtunikule.

Põhistamiskohustuse sõnastamata jätmisega on teatud mõttes asetatud eeluurimiskohtunikule suuremad kohustused – st seadusega on sätestatud kohtuniku kohustus tutvuda kõigi vajalike asjaoludega, et otsustada vahistamise põhjendatus, kuid prokuröril ei ole seadusest tulenevat kohustust esitada tõendeid ja põhjendusi sellise otsuse tegemiseks. Kohtupraktika on sellise kohustuse küll sisustanud, kuid seadusest *expressis verbis* sellist kohustust ei tule. Riigikohtu 01.02.2012 lahendis nr 3-1-1-105-11 leidis Riigikohus, et vahistamisaluse ja põhjendatud kuriteokahtluse demonstreerimise kohustus on prokuratuuril.

Käesoleva töö autori arvates on õige, et lõpliku otsustuse vahistamise kohaldamise üle teeb eeluurimiskohtunik. Valgevenes ei otsusta eeluurimise ajal mitte kohtunik isiku suhtes vahistamise kohaldamise üle, vaid seda teeb prokurör uurija taotlusel. Võib kindlalt väita, et prokuröril puudub vahistamise kohaldamiseks vajalik objektiivsus.

Eesti KrMS sisustab vahistamise eelduseks oleva kuriteo toimepanemise kahtluse taseme kriteeriumi kahtlustatava ja süüdistatava mõistega (KrMS § 33 ja § 35). Kriteerium on seega „piisav alus kahtlustada isikut kuriteo toimepanemises“.¹⁶⁶ Saksamaa kriminaalmenetluse seadustiku järgi kasutatakse sunnimeetmeid vaid siis, kui esineb materiaalne kahtlus, mis liigitatakse lihtsaks, põhjendatud ja tugevaks kahtluseks. Vahistamise eelduseks on tugev materiaalne kahtlus. Sellised erinevad kahtluse kriteeriumid on mõeldud riigipoolse otsustamise piiramiseks, sh ka tõkendite kohaldamisel. Läti KrMS näeb ette, et vahistamise kohaldamine on õigustatud vaid siis, kui ükski teine tõkend ei taga tõenäoliselt seda, et kahtlustatav või süüdistatav ei pane jätkuvalt toime kuritegusid, ei takista kriminaalmenetluse läbiviimist või ei hoia kõrvale uurimisest, kohtumenetlusest või kohtuotsuse jõustamisest.

¹⁶⁵ J. Ginter jt. Viidatud töö, lk 78 – 79.

¹⁶⁶ J. Ginter jt. Viidatud töö, lk 82.

Selline säte Eesti KrMS-is praegu puudub. Põhimõtet, et vahistamist kui kõige raskema intensiivsusega põhiõigusi rikkuvat tõkendit tohib kasutada ainult teiste võimaluste ammendumisel, on sisustatud kohtupraktikas, mistõttu võib sätte lisamine tunduda asjatu. Siiski võiks kahtlustatava/süüdistatava õiguste paremaks tagamiseks ja proportsionaalsusprintsipi kindlustamiseks sellise sätte lisamisele mõelda, mille kohaselt oleks vahistamine õigustatud ainult siis, kui tõkendi kohaldamise eesmärgi ei ole võimalik leebemate tõkenditega saavutada.¹⁶⁷

Valgevene kriminaalmenetluse koodeks sätestab, et vahistamist kohaldatakse vaid isiku suhtes, keda kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteo toimepanemises, mille eest seadus näeb ette vabadusekaotusliku karistuse tähtajaga üle kahe aasa. Valgevene kriminaalmenetluse koodeksi Art. 126 (1) järgi võib vahistamist kohaldada ka toimepandud kuriteo raskust arvestades. Ka Eestis võiks mõelda vahistamise võimalikkuse sidumisele kuriteo sanktsiooniga või selle raskusastmega või näiteks lähtuda vähemalt kriteeriumist, et vahistada ei saa nende kuritegude puhul, kus sanktsiooniga ei ole ette nähtud võimalikku vangistust. See tähendaks, et vangistuse mõistmisel ei võetaks nii palju arvesse juba näiteks eelvangistuses viibitud aega vaid lähtutakse realselt kuriteost. 2008. aastal mõistetud karistustest said vahi all viibinud isikutest 97 % karistuseks vangistuse. See näitab, et võib esineda juhtusid, kus kohtunik mõistab vangistuse seetõttu, et isik on juba vahistatuna mitu kuud ära kandnud. Ka menetlejate hinnangul võib vahistamise kestus karistust teatud ulatuses mõjutada. Samas ollakse seisukohal, et mõju, kui see on, on väike.¹⁶⁸

3.2 Vahistamise kestus

Eesti KrMS § 130 lg 3 kohaselt ei või kahtlustatav või süüdistatav olla üldreeglina vahistatud üle kuue kuu. Näiteks Valgevenes ja Lätis on selliseks tähtajaks kaks kuud. Kriminaalasja erilise keerukuse või mahukuse korral või kriminaalmenetluses rahvusvahelise koostööga kaasnevatel erandlikel asjaoludel võib Eestis eeluurimiskohtunik riigi peaprokuröri taotlusel pikendada vahi all pidamise tähtaega üle kuue kuu. 01.09.2016 jõustavas KrMS-is sätestab § 131¹ vahi all pidamise tähtaja kohtueelses menetluses ning selle lg 2 näeb ette, et eelnevalt nimetatud asjaoludel võib eeluurimiskohtunik riigi peaprokuröri taotlusel pikendada KrMS § 131¹ lg-s 1 nimetatud vahi all pidamise tähtaega. Seega kaob ära kuue kuu nõue.

¹⁶⁷ J. Ginter jt. Viidatud töö, lk 83.

¹⁶⁸ U. Klopets. Vahistamiste analüüs. Tallinn: Justiitsministeerium, Kriminaalpoliitika osakond 2009, lk 15.

KrMS § 134 lg 2 kohaselt vabastab eeluurimiskohtunik või prokuratuur vahistatu määrusega, kui vahistamise alus langeb ära enne süüdistusakti kohtusse saatmist. Kahtlustataval või süüdistataval on õigus esitada eeluurimiskohtunikule taotlus kontrollida vahistatuse põhjendatust, kui vahistamisest on möödunud kaks kuud tulenevalt KrMS § 137 lg 1 p-st 1.

EIKo 15.02.2005 otsuses Sulaoja vs. Eesti heideti Eestile ette vahistamisperioodi liigset ajalist kestust. Samas on Euroopa Komisjoni rahastatud uuringus märgitud, et peamiseks probleemiks ei ole Eesti puhul olnud mitte vahistuses viibimise periood, vaid vahistatute viibimine arestimajades.¹⁶⁹

Vaieldavaks võib pidada seda, kas on õigustatud vahi alla võtmine alati nõ kuueks kuuks või oleks põhjendatud kahtlustatava või süüdistatava isikust lähtuv individuaalne lähenemine, mis võimaldaks kohaldada tõkendit lühemaks ajaks (nt üks või kaks kuud). Praegust lahendust tasakaalustab vaieldamatult isiku õigus taotleda vahistamise põhjendatuse kontrolli iga kahe kuu tagant (KrMS § 137), kuid selline võimalus kaob 01.09.2016 jõustavas KrMS-is ära. 01.09.2016 jõustuva KrMS § 131¹ lg 4 järgi annab eeluurimiskohtunik isiku vahistamisel kahtlustatava või süüdistatava vahi all pidamiseks loa kuni kaheks kuuks ning nimetatud tähtaega võib eeluurimiskohtunik pikendada prokuratuuri põhistatud taotluse alusel korraka kuni kahe kuu võrra.

Samuti on uues KrMS-is vahistamise kestus seotud karituse raskusega. Selle järgi ei või kohtueelses menetluses esimese astme kuriteos kahtlustatav ega süüdistatav olla vahistatud üle kuue kuu ning teise astme kuriteos kahtlustatav ega süüdistatav üle nelja kuu ning alaealiste puhul kehtib kahe kuu nõue.

Samuti pole Eestis ette nähtud vahistamisperioodi maksimaalset tähtaega. KrMS § 130 lg 3 kohaselt võib vahistust pikendada üle kuue kuu, kuid kindlaks ei ole määratud lõplikku tähtaega. 2000. aasta seadus tõi Prantsusmaal sisse maksimaalse vahistamise tähtaja, mis raskete kuritegude puhul võib kuni 20-aastaste karistuste puhul olla 2 aastat ja veel raskemate kuritegude puhul 3 aastat. Konkreetsete kuritegude puhul, nagu narkokaubandus, organiseeritud kuritegevus jms, võib maksimaalne vahistamise tähtaeg olla pikendatult kuni 4 aastat.

Gruusia kriminaalmenetluse koodeksi Art. 169 (8) järgi ei tohi kohtueelne uurimine kesta üle 9 kuu. Kui selle aja jooksul ei ole isikule süüdistust esitatud, siis tuleb kriminaalmenetlus

¹⁶⁹ A. M. van Kalmthout jt. Viidatud töö, lk 313.

lõpetada. Sel juhul ei ole lubatud samal alusel tulevikus uut kriminaalmenetlust alustada. Art. 205 (2) järgi ei tohi vahistamine kesta üle 9 kuu. Pärast seda perioodi tuleb isik vabastada

Lätis ei tohi vahistamine eeluurimise ajal ületada kahte kuud. Kui selle ajavahemiku jooksul pole võimalik uurimist lõpule viia, võib kohus prokuröri taotlusel seda aega pikendada 18 kuuni kohtuistungil, kus osaleb vahistatu, tema kaitsja ning prokurör oma seisukohtade avaldamiseks. Edasised ajapikendused ei ole lubatud ning isik tuleb vabastada. Õiguskindluse ja ettenähtavuse seisukohalt oleks hea, kui seadus näeks ette absoluutse tähtaja. Hetkel tasakaalustab maksimaalse tähtaja puudumist Eestis KrMS § 137 lg 4, mille järgi kontrollib peale 6 kuud eeluurimiskohtunik kriminaaltoimikuga tutvudes vahistatuse põhjendatust vähemalt ühe korra kuus kontrollimise taotlemisest sõltumata.

Inglismaal ja Walesis peab asja kohtulik arutamine toimuma teatava aja jooksul. Tavaliselt peaks kohtumenetlus algama 182 päeva jooksul isiku vangistamisest ehk siis maksimaalseks vahistamise ajaks on 182 päeva. Seejuures võib ajaline piir pikeneda, kui süüdistaja suudab põhjendada pikema aja vajalikkust. Kui sellest kinni ei peeta, võib taotleda enda vabastamist kaitsjoni vastu. Vähem tõsiste juhtumite puhul peab kohtumenetlus algama 56 päeva jooksul. Kui sellest kinni ei peeta, vabastatakse isik kaitsjoni vastu

Lisaks ei eristata Eestis vahistamise tähtaegsid kohtueelses menetluses ja kohtumenetluses. Esialgu olid ka Lätis maksimumtähtajad vahistamisele ette nähtud vaid eeluurimise etapis, edasises kohtumenetluses polnud selliseid tähtaegu ette nähtud. Esimesed muudatused tehti 2001. aasta suvel ning need sätted puudutasid alaealiste vahistamist. Nende järgi ei tohtinud vahistamine kesta üle 6 kuu peale seda, kui kriminaalmenetluse materjalid jõudsid kohtusse. Erandjuhtudel võib Riigikohus seda aega pikendada. Lisaks näeb nüüd näiteks Läti KrMS § 277 lg 5 ette, et kergemate kuritegude puhul võib vahistamine kesta 9 kuud, millest isik võib eeluurimise all viibida kuni 4 kuud.

Siinkohal võib välja tuua ka selle, et kaaluda võiks vahistamise kestuse eristamist alaealistele ja täiskasvanutele. Norman Aas koostas riigi peaprokurörina juhise alaealiste erikohtlemiseks kriminaalmenetluses¹⁷⁰. Kuigi juhise näeb ette, et vahistamist kohaldatakse alaealisele vaid erandjuhul, võiks kaaluda ka teistsuguse vahistamistähtaja kohaldamist¹⁷¹ ning seda on 01.09.2016 jõustavas KrMS-is ka tehtud, mille § 131¹ lg 1 järgi ei või alaealine kahtlustatav

¹⁷⁰ N. Aas. Juhis, alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses nr RP-1-4/07/8. Tallinn: Prokuratuur 29.06.2007. Arvutivõrgus:

http://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/Riigi%20peaprokur%C3%B6ri%20juhis-%20alaealiste%20C3%BChetaliseks%20erikohtlemiseks%20krim.menetluses%2028.06.2007.pdf

¹⁷¹ J. Ginter jt. Viidatud töö, lk 91.

ega süüdistatav kohtueelses menetluses olla vahistatud üle kahe kuu. Kuna hetkel pole kohtumenetluseks vahistustähtaega seaduses sätestatud, siis siin on regulaatoriks eeskätt kogu kriminaalmenetluse mõistlik aeg EIÕK ja selle rakenduspraktika mõttes.

3.3 Elektrooniline valve

Eestit eristas võrreldavatest riikidest elektroonilise valve kasutamise võimalus, mida paljud teised riigid varasemalt ette ei näinud, kuid päris paljud seda siiski praeguseks hetkeks teevad. Suurimaks erandiks on Saksamaa, kus elektroonilist järelevalvet teostavad vaid kaks liidumaad. Puuduvad andmed sellise tõkendi efektiivsusest, kuid elektrooniliste jalavõrude efektiivsust on hinnatud edukaks kuni 92 % juhtudest.¹⁷² Koduarest Lätis, Gruusias ja Valgevenes sarnaneb paljuski Eesti elektroonilise valve kohaldamise põhimõttega. Kui teistes riikides saab koduaresti täitmist kontrollida politsei järelevalve alla paigutamisega, siis Eestis ongi selleks elektrooniline valve.

Lisaks võiks Eestis kaaluda elektroonilise valve kohaldamist koduvägivalda kasutanud isikute suhtes lähenemiskeelu kohaldamisel, nagu seda tehakse Ameerika Ühendriikides. Kindlasti sobib selline variant kannatanule, kuna nad tunneksid, et ka nemad on menetlusse rohkem kaasatud – kannatanud teaksid, kui vägivallatseja peaks nende läheduses viibima ning kindlasti julgeksid nad rohkem vabalt ringi liikuda.

Kuna tegemist on isiku põhiõigusi vähem riivava alternatiiviga, võiks elektroonilise valve puhul, sarnaselt kautsjoniga, kaaluda seadusemuudatust nii, et ühe alternatiivi kohaldamiseks pole vajalik läbida kaht menetlust. Praegusel juhul peab esmalt tuvastama isiku vahistamise alused ja otsustama vahistamise ning alles seejärel kaaluma vahistamise asendamist kautsjoni või elektroonilise valvega. Selline olukord ei ole mõistlik ka menetlusökonoomia aspektist.¹⁷³

Lisades vahistamise kõrvale alternatiivid, võimaldaks see ka paremini rakendada vahistamise *ultima ratio* doktriini ning võimaldaks leebemate tõkenditega eesmärgi saavutamise võimatuse puhul kohaldada vahistamist. Samas juhul, kui elektroonilise valve või kautsjoni

¹⁷² J. Ginter jt. Viidatud töö, lk 93.

¹⁷³ J. Ginter jt. Viidatud töö, lk 93.

kohaldamine osutub piisavaks tõkendiks, aitaks see ühtlasi vältida kahekordset menetlust ning jälgida proportsionaalsuse printsiipi.¹⁷⁴

Eestile on varasemalt EIKo poolt juba mainitud Sulaoja ja Pihlaku kaasustes ette heidetud, et kohus ega prokuratuur ei kaalunudki teiste alternatiivsete tõkendite kohaldamist, et tagada isikute kohalviibime kohtumõistmisel. Võiks arvata, et kuna eelvangistuses viibivate inimeste arv on aastatega vähenenud, siis kohaldavad kohtud rohkem alternatiive, kuid kuna andmed selles osas on puudulikud, siis midagi kindlat väita ei saa.¹⁷⁵

3.4 Kautsjoni kohaldamisest

Kautsjoni kohaldatavus vaid kahtlustatava või süüdistatava taotlusel (KrMS § 135 lg 1) tähendab seda, et kahtlustatav või süüdistatav peab ise avaldama soovi asendada vahistamine kautsjoniga. Kindel on aga see, et kautsjoni kui tõkendi kohaldamise võimalus tähendab võimalust vähendada kriminaalmenetluses vahistamiste kui põhiõiguste tõsiseima riive osakaalu. Samas tuleb arvestada, et tegemist on kahtlustatava, süüdistatava või kaitsja taotlusega ning ilma vastava taotluseta ei ole aga tegemist õigustatud isiku olukorra raskendamisega.

Eestis on kautsjoni kohaldamine võrdlemisi haruldane, seevastu näiteks Ameerika Ühendriikides ning Inglismaal ja Walesis on vahistatu vabastamine kautsjoni vastu igapäevane nähtus. Kautsjoni kohaldamise arvukust suurendab ka see, et näiteks Inglismaal ja Walesis võib kautsjonit kohaldada nii kriminaalkohtu kui ka politsei poolt. Politsei saab kautsjoniga kohustada isikut politseijaoskonda naasma täiendavateks uurimistoiminguteks. Sellist võimalust käesoleval hetkel Eestis kasutusel ei ole.

Kannatanule kahju hüvitamist kautsjonisumma arvelt kehtiv seadus ette ei näe. Seda vaatamata sellele, et just kannatanu huve peetakse kriminaalmenetluse ja karistusõiguse prioriteediks number üks. Põhjus peitub selles, et sageli maksavad vahistatu eest kautsjoni kõrvalised isikud – advokaat, vanemad, sugulased. Tihti võetakse summa kokku saamiseks laenu. Seni on olnud seisukohal, et kahtlustatava sugulane või tuttav on küll teretulnud oma rahaga vastutama, et kahtlustatav kohtust kõrvale ei hoiaks, ent kuriteoga tekitatud kahju

¹⁷⁴ J. Ginter jt. Viidatud töö, lk 93.

¹⁷⁵ A. M. van Kalmthout jt. Viidatud töö, lk 315.

hüvitamine kautsjonisumma arvelt pole raha omaniku suhtes õiglane. Harju maakohtu endine esimees Helve Särgava on varasemalt avaldanud, et kui kautsjoni praegust regulatsiooni millegi poolest paremaks muuta, siis just kannatanule kahju hüvitamise lihtsustamise suunas.¹⁷⁶ Käesoleva töö autor ei leidnud et analüüsi aluseks olevates riikides oleks võimalik kautsjonisummalt teha väljamakseid kannatanu kasuks. Pigem on selline variant mõeldavam nendel puhkudel, kus vahistatu rikub kautsjoni tingimusi, nt hoidub kriminaalmenetlusest kõrvale ning kautsjon kantakse riigituludesse. Vastasel korral puudub hetkel KrMS-is säte, mis lubaks kahtlustatava eest tasutud kautsjoniraha mingi aja deponeeritult hoida ning see ei ole ka kautsjoni eesmärk, kuna raha deponeerimise puhul ei motiveeri kahtlustatavat rahasumma tagasisaamine, kui ta kautsjoni tingimusi ei riku.

Näiteks Prantsusmaal saab eeluurimise all olevale isikule, kelle vahistamine on asendatud kautsjoniga, rakendada lisatingimust, milleks on isikut tõendavate dokumentide üleandmine. Seda Eestis käesoleval hetkel ei kohaldata, kuid selle peale võiks mõelda. See on lisagarantii, et inimene ei ürita välisriiki põgeneda. Samas võib sellise tingimuse kasutamine tuua kaasa negatiivseid tagajärgi. Kindlasti peaks veenduma, et isikul pole dokumenti vaja töötamiseks või riigi bürokraatiaga tegelemiseks. Samas saaks isikule vajalikeks toiminguteks dokumendi alati tähtajaliselt tagastada. Lisaks peab tagama, et dokumenti hoitakse turvaliselt.

Eesti KrMS § 135 lg 5¹ järgi võib kohus omal algatusel või prokuratuuri taotlusel koos kautsjoni määramisega kohaldada kahtlustatava või süüdistatava suhtes elukohast lahkumise keeldu. Samas võiks siinkohal kindlasti ette näha ka muid lisatingimusi, mida isik peab täitma, kui tema suhtes on kautsjonit kohaldatud. Käesoleva töö autor on seisukohal, et see võib muuta kautsjoni kohaldamist efektiivsemaks.

Kautsjoni kohaldamise eeliseks on isiku jaoks kindlasti see, et sisuliselt ei peaks isiku elukorraldus muutuma. Näiteks võib üks lisatingimus olla see, et isik käib ennast politseis vahepeal nõ „näitamas“. Samuti võib panna isikule kohustuse mitte kanda ega omada tulirelvi. Kasutatav võiks olla paralleelselt ka lähenemiskeelule sarnane keeld, mis ei pea ilmtingimata tähendama ainult kannatanust eemale hoidmist. Tegemist võiks olla hoopis keeluga hoida eemale mingitest teatud kohtadest, kus isikul on varasemalt tekkinud probleeme seadusest kinnipidamisega.

¹⁷⁶ J. Filippov, M. Järv. Mis maksab vabadus? Eesti Ekspress, 27.03.2008. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://ekspress.delfi.ee/kuum/mis-maksab-vabadus?id=27676199> (04.02.2016).

Eestis on kautsjonina võimalik kasutada ainult raha (seadus ei näe ette võimalust esitada tagatisena nt kinnisasja või väärtabereid), mis tuleb kanda kohtu hoiuarvele. Gruusia kriminaalmenetluse koodeksist tuleneb, et kautsjonina on lubatud anda peale raha ka kinnisvara. Samuti lubavad Ameerika Ühendriikides mõned osariigid erinevaid rahalise väärtusega esemeid kautsjonina rakendada, näiteks Illinois. Kautsjonina sobib ka kohtu piirkonnas olev kinnisvara või aktsiad.¹⁷⁷

Ameerika Ühendriikides pole kinnisvara kautsjonina igas osariigis lubatud ning tihti peab kinnisvara väärtus olema kaks korda suurem kui kautsjoni summa. Väärtust kontrollib kohtu poolt määratud hindaja või arvestatakse maksudokumentidel näidatud kinnisvara väärtust. Kui kinnisvara kuulub mitmele inimesele samaaegselt (ühisomand, kaasomand), siis on vaja kõikide omanike nõusolekut selleks, et kinnisvara saaks kautsjoni tarbeks pantida. Kui isik kautsjonitingimusi rikub, nt ei ilmu kohtusse, siis on kohtul õigus vara sundmüüki panna.¹⁷⁸

Kindlasti koormaks sellise võimaluse kasutamine võrreldes praeguse meetodiga kohtu töökorraldust, kuid iseenesest võiks sellise võimaluse peale mõelda. See aitaks omakorda kaasa sellele, et inimesed julgeksid rohkem kautsjonit taotleda, kuna eelvangistuses olles on raskendatud oma vara realiseerimine kautsjonisumma tasumiseks. Samas tuleb mõelda Eestis kehtivale kinnistusraamatule ning sellesse kantud näiteks hüpoteegipidajate õigustele. Kautsjoni sissekandmine märkena või hüpoteegina ei pruugi oma eesmärgi piisavalt täita. Kui kinnistul on juba esimese ja teise järjekoha hüpoteegid, siis kolmas järjekohane täitemenetluses sissenõudja poolelt vaadates pole kuigi lootusrikas. Samas ei ole kõik kinnistud või korteriomandid hüpoteegiga koormatud ning lubades kinnisvara kautsjonina kasutada ei ole nii keeruline kui see, et isik peab oma kinnistu enne rahaks tegema (laen hüpoteegi tagatisel) ja siis alles selle raha riigile maksuma.

Vahistamise asendamine kautsjoniga lubaks süüdistataval vabalt kaitsjaga suhelda, oma kaitset ette valmistada näiteks leides ning intervjuuerides sobivaid tunnistajaid. Samuti säilib isiku võimalus jätkata sissetuleku teenimisega, mis annab omakorda võimaluse kaitsjatasusid ning kannatanule hüvitist maksta. Isikul on rohkem stiimulit oma süütuse tõestamiseks või oma karistuse leevendamiseks kui eelvangistuses viibides.

¹⁷⁷ U.S. Supreme Court, 20.12.1971, 404. U.S. 357, Schilb v. Kuebel.

¹⁷⁸ Bradley Johnson Attorneys. Understanding <http://www.bjattorneys.com/understanding-bail-bonds/> (29.04.2016).

3.5 Teised võimalikud kriminaalmenetlust tagavad vahendid

Valgevene kriminaalmenetluse koodeks näeb lisaks menetluse tagamise vahenditena ette isikliku käenduse (usaldusväärse isiku käenduse), koduaresti ja kirjaliku kohustuse mitte lahkuda mingist kohast ja käituda nõuetekohaselt. Gruusias on samuti olemas koduarest, isiklik käendus ja kirjalik kohustus mitte lahkuda kindlast kohast ja käituda seadusekuulekalt, aga ka politsei järelevalve alla paigutamine. Ka Lätis on koduarest kohaldatav. Lisaks on kautsjoni kohaldamisele Ameerika Ühendriikides ning Inglismaal ja Walesis ette nähtud lisatingimused.

Eestis on koduarest kõige sarnasem elektroonilise valvega. Koduarest iseenesest võib võrreldes väljaspool kodu kantava karistusega paremini säilitada peresuhteid ning majanduslikku olukorda, mis vähendab omakorda uue kuriteo toimepanemise tõenäosust. Kuna Eestis tagab elektrooniline valve samasuguseid eesmärges nagu koduarest, siis eraldi koduarest kasutamisele võtmist käesoleva töö autor vajalikuks ei pea. Teistes riikides kasutatakse koduaresti näiteks politseilise järelevalvega, kuid kindlasti on elektrooniline valve rahalises mõttes efektiivsem. Samas, kui koduaresti kasutatakse ilma politseijärelevalveta, siis on koduarest küll elektroonilisest valvest odavam, kuid kindlasti ebakindlam.

Usaldusväärse isiku käendust võiks Eestis kohaldada alaealiste puhul, st nende vanemad oleksid käendajateks. See aitaks kaasa alaealiste õiguste paremale tagamisele kriminaalmenetluses. Samas peaks sellise käenduse kohaldamiseks võtma kindlasti arvesse alaealise vanust, käitumist, sotsiaalsust, isikuomadusi ning vanemate olemasolu, nende töökohta ning samuti nende isikuomadusi.

Kuna vanemad on üldjuhul siiski huvitatud selles, et nende lapsed oleksid seaduskuulekad ning nad ei peaks karistust kandma, siis on vanemad just õiged isikud olemaks käendajateks. Just nemad on alaealisele kõige lähemal, et reaalselt alaealise käitumist jälgida ning mõjutada. Isikliku käenduse sisu ei ole kahtlustatava või süüdistatava otsene sundimine käituda vastavalt kriminaalmenetluse huvidele kohtueelse uurimise ajal vaid pigem isiku moraalne mõjutamine neile tähtsate ning oluliste isikute kaudu tuginedes kahtlustatava või süüdistatava vastutustundele.

Inglismaal kasutusel olev käendus tähendab seda, et raha tasutakse käendaja poolt alles siis, kui süüdistatav ei ilmu näiteks istungile. Sisuliselt pole see parim variant, kuna kui näiteks süüdistatav siiski välja ei ilmu ning käendaja raha ei maksa, siis polegi taolisest alternatiivist

kasu olnud. Samas on siin ilmselt samasugune toime nagu Ameerika Ühendriikide kautsjoni süsteemil, mille järgi on isik siiski huvitatud oma kahju võimaluse vältimisest ning on aktiivne tagamaks, et süüdistatav ikka välja ilmuks.

3.6 Ettepanekud Eesti kriminaalmenetluse seadustiku muutmiseks

Käesoleva töö autor teeb ettepaneku teha kriminaalmenetluse seadustikus järgmised muudatused :

1. Lisada KrMS § 130 lg 1 lõppu lause: „Vahistamist võib kohaldada vaid isiku suhtes, keda kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteo toimepanemises, mille eest seadus näeb ette vabadusekaotusliku karistuse tähtajaga üle kahe aasta“ või „/.../, mille eest seadus näeb ette vangistuse“.
2. KrMS § 130 lg 1 järel võiks lisada lõike, mille sisu on järgmine: „Vahistamine on õigustatud ainult siis, kui tõkendi kohaldamise eesmärgi ei ole võimalik leebemate tõkenditega saavutada.“
3. Lisada KrMS-i § 135¹ „Kautsjoni lisatingimused“, mille lg 1 sõnastab lisatingimuste mõtte: „Kui kriminaalmenetlust on võimalik tagada nähes kautsjonile ette kohustuslikud lisatingimused, siis tuleb selliste tingimuste kohaldamist eelistada vahistamise kohaldamisele.“ Lg 2: „Lisatingimuste kohaldamisele eelneb kahtlustatava või süüdistatavaga konsulteerimine, mis on vajalik selleks, et välja selgitada, millised tingimused on kriminaalmenetluse tagamiseks kõige sobivamad.“ Lg 3: „Kautsjoni lisatingimused on:“ ning järgneb loetelu punktidenä:
 - „1) kohustus mitte kanda endaga relva kaasas;
 - 2) kohustus mitte enda valduses relva omada;
 - 3) kohustus anda menetlejale üle oma juhiluba;
 - 4) kohustus anda menetlejale üle oma isikut identifitseerivad dokumendid;
 - 5) isiklik käendus;
 - 6) kohustus elada kindlaksmääratud elukohas;
 - 7) kohustus määratud ajal või kutsel politseisse ilmuda;
 - 8) perioodiline registreerimiskohustus;
 - 9) kohustus teavitada elukoha muutusest;
 - 10) keeld mitte kontakteeruda kannatanu või tunnistajatega;

11) keeld mitte viibida ettenähtud kohtades.

Kautsjonile kohaldatavatest lisatingimustest võiks sõltuvuses olla ka kautsjonisumma. Lisatingimuste puhul võib osutuda kohtul võimalikuks piirduda väiksemate kautsjonisummadega ning võib õnnestuda kasutada kautsjonit ka mõningatel nendel juhtudel, mil praegu ilma lisatingimuseeta kautsjoni kasutamist on peetud võimatuks.

4. Isiklik käendus võiks olla välja toodud ka eraldi paragrahvis. Paragrahvi lg 1: „Isiklik käendus on kirjalik kohustus, millega usaldusväärne isik tagab, et kahtlustatav või süüdistatav käitub seaduskuulekalt, ei takista õigusemõistmist ega ei jätka kuritegude toimepanemist ja ilmub menetleja, prokuröri või kohtu kutsel.“ Lg 2: „Käendajate arvu ja usaldusväärsuse üle otsustab eeluurimiskohtunik. Eelkõige peetakse usaldusväärsuseks kahtlustatava või süüdistatava ülenejaid ja alanejaid sugulasi.“ Lg 3: „Käendajal ei ole hiljem õigust tugineda võimatusele kontrollida süüdistatava käitumist, välja arvatud siis, kui ta tõendab vääramatu jõu olemasolu.“ Viimase sätte lisamisel peaks ära näitama ka käendaja vastutuse kahtlustatava pakku mineku puhuks, kuid vastutuse määra jätab käesoleva töö autor käesoleval hetkel lahtiseks. Tõenäoliselt võiks tegemist olla trahvisummaga.

IV TEEMA - VASTASTIKUNE TUNNUSTAMINE KOHTUEELSE KINNIPIDAMISEGA SEOTUD ALTERNATIIVIDE SUHTES NING SELLE VÕIMALIKUD PROBLEEMID

Euroopa Liit koosneb 28-st liikmesriigist erinevate ajalooliste traditsioonidega, sh erinevate karistusseadustikega (samasuguste tegude erinev kriminaliseerimine ja karistamine) ning kriminaalmenetluse seadustikega (erinevate tingimustega kohtueelses kinnipidamises ning erinevate vabadust mittepiiravate meetmetega). Ühelt poolt ei tohiks neid erinevusi üle tähtsustada, kuna liikmesriikidel on palju sarnaseid traditsioone ning neid ühendavad erinevad konventsioonid mis ei kata vaid liikmesriike, vaid ka paljusid teisi Euroopa riike. See tähendab, et tegelikud Euroopa riigid ja liikmesriigid kasutavad ka kohtueelsel kinnipidamisel ning kinnipidamise alternatiivide puhul samasuguseid fundamentaalseid põhimõtteid.¹⁷⁹

Põhimõtteliselt on rahvusvaheliste õigusaktidega, soovitustega ning kohtupraktikaga kaetud järgmised alad: 1) õigus vabadusele ja süütuse presumptsioonile; 2) kinnipidamise õiguslikud alused; 3) vastavad asutused, mis on õigustatud kinnipidamise üle otsustama; 4) kinnipeetu õigus vahistamist vaidlustada; 5) ligikaudsed tähtajad erinevatel etappidel kohtueelses menetluses; 6) eelvangistusest võib isiku vabastada kasutades alternatiivseid tõkendeid.¹⁸⁰

Teisest küljest ei tohi unustada, et on valdkondi, mida rahvusvahelised dokumendid ei kata, nagu näiteks: 1) eelvangistuse nõ künnis (millised kuriteod künnise ületavad; sõltuvuses karistusest, mida paljudes liikmesriikides üldse ei arvestatagi); 2) kes võib üldse isiku esialgselt kinni pidada või vahistada; 3) eelvangistuse fikseeritud maksimaalne kestus; 4) kriminaalvastutusele võtmise vanus (sh erinevad reeglid, mis puudutavad noorte õigusrikkujate kohtueelset kinnipidamist.¹⁸¹

Euroopa Komisjon avaldas 2004. aasta augustis roheline raamatu¹⁸² vabadusekaotuseta järelevalvemeetmete vastastikuse tunnustamise kohta tõdedes, et eelvangistuse ülemäärane rakendamine on vanglate ülerahvastatuse üks põhjus ning et siseriiklike õigusaktide alternatiivseid sätteid ei saa teises liikmesriigis alaliselt elava isiku suhtes sageli kohaldada

¹⁷⁹ T. Ljungquist. Mutual Recognition of Non-custodial Pre-trial Supervision Measures in The European Union. *Revue Internationale de Droit Penal*. 2006/1 (Vol. 77), lk 170. Kättesaadav arvutivõrgus: <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2006-1-page-169.htm> (06.03.2016).

¹⁸⁰ T. Ljungquist. Viidatud töö, lk 170.

¹⁸¹ T. Ljungquist. Viidatud töö, lk 170.

¹⁸² European Commission. Green Paper on mutual recognition of non custodial pre-trial supervision measures. (SEC(2004) 1046). Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52004DC0562&from=en> (12.04.2016).

ning rohelises raamatus pakuti sellele välja erinevaid lahendusi. Rohelise raamatu järgi oli Euroopa Nõukogu raamotsus 2009/829/JSK¹⁸³ (edaspidi *raamotsus*), mis võeti vastu 23.10.2009 ning mille järgi on meil vaja võimalust rakendada teiste liikmesriikide kohaldatud alternatiivtõkendeid, mis on kirjas artiklis 8. Selle näeb ette ka 29.03.2015 jõustunud KrMS muudatus, mille paragrahv 489¹⁸ näeb ette, et Euroopa tõkendi tunnistus on Euroopa Liidu liikmesriigi pädeva õigusasutuse tehtud taotlus teisele Euroopa Liidu liikmesriigile tunnustada otsust, millega allutatakse füüsiline isik vahistamise asemel ühele või mitmele kriminaalmenetlust tagavale meetmele, ning teostada tagava meetme täitmise üle järelevalvet.

Mitut alternatiivset liiki järelevalvet võimaldatakse kohaldada koos ja nendeks on:

1. isiku kohustus teavitada täidesaatva riigi pädevat asutust mistahes elukohamuutusest, eelkõige selleks, et saada kätte kutse kriminaalmenetluse käigus ülekuulamisel või kohtuistungil osalemiseks;
2. kohustus mitte siseneda otsuse teinud riigi või täidesaatva riigi teatavatesse paikadesse või kindlaksmääratud piirkondadesse;
3. kohustus olla kindlaksmäärtus kohas ning kui võimalik, siis on vaja seal olla ainult kindlaksmääratud ajal, muidu aga kogu aeg
4. kohustus, mis sisaldab piiranguid täidesaatva riigi territooriumilt lahkumise suhtes;
5. kohustus ilmuda kindlaksmääratud aegadel konkreetsesse asutusse;
6. kohustus vältida kontakte teatavate isikutega, kes on seotud arvatavalt toime pandud kuriteoga (kuritegudega).

Samuti teavitavad liikmesriigid, milliste järelevalvemeetmete täitmist on nad lisaks nõus jälgima. Liikmesriigid võivad artikkel 8 punkt 2 järgi otsustada, et nad on valmis jälgima järgmiste kohustuste täitmist:

1. kohustus mitte tegutseda teatavatel tegevusaladel, mis on seotud arvatavalt toime pandud kuriteoga (kuritegudega), sealhulgas mitte töötada teataval kutsealal või töökohal;
2. kohustus mitte juhtida mootorsõidukit;

¹⁸³ Nõukogu raamotsus 2009/829/JSK, 23.oktoober 2009, Euroopa Liidu liikmesriikides vastastikuse tunnustamise põhimõtte kohaldamise kohta järelevalvemeetmete rakendamise otsuste kui kohtueelse kinnipidamisega seotud alternatiivse võimaluse suhtes. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009F0829&from=ET> (12.04.2016).

3. kohustus deponeerida tagatiseks teatav rahasumma või anda muud liiki tagatis kas kindlaksmääratud hulga osamaksetena või korraga täies ulatuses. Eelnevalt on käesolevas töös leitud, et Eesti seadusandlus tunnistab vaid rahalist tagatist;
4. kohustus läbida ravi või võõrutusravi;
5. kohustus vältida kontakte teatavate esemetega, mis on seotud arvatavalt toime pandud kuriteoga (kuritegudega).

Raamotsuse eesmärk on edendada avalikkuse kaitset, võimaldades teha järelevalvet kohtuistungit ootava isiku üle tema elukohariigi ametiasutustel, kui isik elab ühes liikmesriigis, kuid on kriminaalmenetluse subjektiks teises liikmesriigis. See tähendab, et näiteks Itaalia kohtunik võib kohustada eestlast, keda kahtlustatakse Itaalias kuriteo toimepanemises, ilmuma kindlaksmääratud aegadel konkreetsesse asutusse Eestis, selle asemel, et teha seda Itaalias. See lubab kuni kohtuistungi toimumiseni kohaldada kahtlustatava suhtes järelevalvemeedet tema koduliikmesriigis, selle asemel, et teda kohtueelselt vahi all hoida. See omakorda aitaks kokku hoida päris palju raha ning vähendaks eelvangistuses viibivate isikute arvu üle kogu Euroopa. Samal ajal kindlustaks see isikute õigust vabadusele ja süüütuse presumptsioonile ning aitaks tagada mitteresidentist kahtlustatavate õigust õiglasele kohtlemisele.

Näide: Hans, kes elab liikmesriigis A, vahistatakse liikmesriigis B ja talle esitatakse süüdistus õigusrikkumise toimepanekus. Tema kohtuistungini on 6 kuud. Kui ta elaks liikmesriigis B, vabastaks kohtunik ta kautsjoni vastu tingimusel, et ta end politseijaoskonnas regulaarselt näitamas käib, kuid kohtunik ei taha seda teha, sest Hans elab teises liikmesriigis ja naaseb sinna kuni kohtuistungi toimumiseni. Kohtunik pelgab, et Hans ei naase ja võib isegi põgeneda. Euroopa järelevalvekorraldusega saab kohtunik lubada Hansul koju minna, kohustades teda end regulaarselt näitamas käima, ja paludes liikmesriigi A ametiasutustel tagada, et Hans seda vastavalt liikmesriigi B kohtumäärusele teeks.¹⁸⁴

Üks põhjustest, miks raamotsus üldse käsitlemisele tuli oli kartus, et mitteresidente vahistatakse rohkem olukordades, kus tavaliselt residentidest isikuid ei vahistataks. Põhjus peitub selles, et mitteresidentist isikul puuduvad riigiga sotsiaalsed sidemed ning tema põgenemine riigist on tõenäolisem. Samas on ka EIKo öelnud, et kohtud peavad võimaliku põgenemise puhul hindama siiski isikuomadusi, isiku moraaltunnetust, töökohta, perekonnasidemeid ning igasuguseid seoseid riigiga, kus tema üle kohut hakatakse

¹⁸⁴ Roheline raamat. Viidatud töö, lk 7.

mõistma.¹⁸⁵ Järgnev tabel kinnitab EIKo öeldule vastupidist kalduvust – eelvangistuses on mitteresidentide osakaal märgatavalt suurem kui vangistuses viibivate mitteresidentide osakaal¹⁸⁶. Näidatud osakaalude erisused võivad mõnel juhul seletuda ka mõnes osas seletuda sellega, et teiste EL liikmesriikide kodanikud panevad toime kergemaid kuritegusid kui koduriigi kodanikud:

Riik	Teiste EL liikmesriikide kodanike osakaal kohtueelses kinnipidamises olevatest isikutest	Teiste EL liikmesriikide kodanike osakaal vangistuses olevatest isikutest
Tšehhi	6 %	1 %
Soome	6 %	4 %
Saksamaa	12 %	6 %
Iirimaa	8 %	4 %
Leedu	2 %	1 %
Holland	4 %	4 %
Portugal	5 %	2 %
Hispaania	7 %	4 %

Kohtuasutus peab kohaldama kõige leebemat asjakohast sunnimeedet, s.t valima kohtueelsele kinnipidamisele alternatiivse meetme, kui see on põgenemis- või õigusrikkumise kordumise ohu kõrvaldamiseks piisav. Need ametiasutused võivad väljastada Euroopa vahistamismääruse, et tagada kellegi tagasisaatmine, keda otsitakse kohtumõistmiseks taga ja kes on kohtueelse kinnipidamise asemel vabastatud, lubades tal naasta koduriiki. See võiks lubada kohtunikel tasakaalustatult kasutada kohtueelset kinnipidamist, vabastades õigusrikkumise korda saatnud isikud, kes ei ole nende jurisdiktsiooni alalised elanikud ja sellega vähendatakse kohtueelset kinnipidamist.¹⁸⁷

¹⁸⁵ EIKo 08.02.2011, 36988/07, Ignatenco v. Moldova.

¹⁸⁶ Commission of the European Communities. Proposal for a Council Framework Decision on the European Supervision Order in Pre-trial Procedures Between Member States of the European Union; SEC (2006)1079. Brussels, 29.8.2006, lk 8. Kättesaadav arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/smart-regulation/impact/ia_carried_out/docs/ia_2006/sec_2006_1079_en.pdf (06.03.2016).

¹⁸⁷ Roheline raamat. Viidatud töö, lk 9.

Üleandmist reguleerib Euroopa Nõukogu 27. novembri 2008. aasta raamotsus 2008/909/JSK¹⁸⁸ ning see tuleneb ka käesoleva raamotsuse preambuli punktist 13 ja artiklist 21, mille järgi kohaldatakse Euroopa vahistamismäärust käsitletavat raamotsust, kui täidesaatva riigi pädev asutus peab otsustama asjaomase isiku üleandmise üle.

Kuna liikmesriikides kasutatavad alternatiivsed tõkendid on oma olemuselt küll sarnased, kuid rakendatakse neid erinevalt (sh ajaline kestus), siis on raamotsuse preambuli p-s 13 ette nähtud, et kuigi hõlmatud on kõik kuriteod ning ei piirduta konkreetset liiki ega konkreetse raskusastmega kuritegudega, siis tuleks järelevalvemeetmeid üldjuhul kohaldada kergemate süütegude puhul. Samas muutuks järelevalvemeetmete kui ka vahistamismääruse kohaldamine ebaproportsionaalseks, kui tegemist on näiteks pisivargustega.

Preambuli punkt 4 järgi võib põhimõtteliselt alternatiivset mõjutusvahendit üle kanda isegi siis, kui sama liiki tõkendit ei kohaldataks samalaadse õigusrikkumise eest täidesaatvas liikmesriigis. Kuna liikmesriigid peavad kehtestama vähemalt tingimuslikud meetmed ja alternatiivsed mõjutusvahendid, siis kaasneb positiivse kõrvalmõjuna eri liikmesriikides vangistuse alternatiivlahenduste edendamine ja ühtlustamine.¹⁸⁹ Lubatud on meetme adaptatsioon, mitte teise meetme kohaldamine, peaks meede vastama võimalikult ligilähedaselt otsuse teinud riigi väljapakutule. Igal juhul ei tohiks adaptatsioon olla rangem, kui otsuse teinud riigi kohaldatav meede. Samuti tuleb selles otsuse teinud riigiga kokku leppida.¹⁹⁰

Seega võiks Eestile kasuks tulla tõepoolest alternatiivlahenduste edendamine, kuna raamotsuse artiklis 8 ette nähtud järelevalvemeetmed pole Eestis tegelikult eraldi tõkenditena käesoleval hetkel kohaldatavad. Põhimõtteliselt on taolised meetmed olemas kriminaalhoolduses, kuid kriminaalmenetluse seadustik neid kriminaalmenetlust tagavate vahenditena eraldi välja ei too. Samuti ei ole need kasutusel kautsjoni lisatingimustena nagu käesoleva töö autor on eelnevalt välja toonud. See omakorda tähendab, et meetmete adaptatsioon Eesti õiguskorras võib olla äärmiselt keeruline. Elukohast lahkumise keeld ja elektrooniline valve iseenesest võimaldavad kindlustada selle, et isik hoiab mingitest kohtadest eemale ning viibib mingil ettemääratud ajal konkreetsetes kohas, s.t eelduslikult

¹⁸⁸ Nõukogu raamotsus 2008/909/JSK, 27.november 2008, vastastikuse tunnustamise põhimõtte kohaldamise kohta kriminaalasjades tehtud otsuste suhtes, millega määratakse vabadusekaotuslikud karistused või vabadust piiravat meetmed, nende Euroopa Liidus täideviimise eesmärgil. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008F0909&from=FR> (06.03.2016).

¹⁸⁹ Euroopa Komisjon. Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja nõukogule, COM (2014) 57 final, lk 7. Brüssel, 5.2.2014. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0057&from=et> (06.03.2016).

¹⁹⁰ S. Ruggeri. Viidatud töö, lk 74.

kodus. Kuid kui meil oleks vaja tagada, et isik tuleb ettemääratud ajal ennast näiteks politseiasutusse näitama, siis sellist adaptatsiooni on raske Eesti tõkenditest tuletada. Seega võiks vastavad alternatiivid tõkenditele ka Eesti KrMS-is ette näha.

Eelnev tähendab omakorda seda, et kui meil on liikmesriigid, kes kohaldavad kautsjoni lisatingimustega, siis nende jaoks on käesolev raamotsus tõepoolest kasulik ja kohaldatav. Eestis taolised artiklis 8 väljatoodud järelevalvemeetmed puuduvad ning meie jaoks justkui kohtueelse kinnipidamise mõttes raamotsusel sisuline tähendus puudub. Küll aga oleksid taolised meetmed kohaldatavad kriminaalhoolduses, kuid raamotsus kriminaalhoolduse järelevalve piiriülest kohaldamist ette ei näe.

Preambuli punkt 7 järgi peaks täidesaatva riigi pädev asutus teavitama otsuse teinud riigi pädevat asutust vajaduse korral maksimaalsest ajavahemikust, mille jooksul võib järelevalvemeetmete täitmist täidesaatvas riigis jälgida. Liikmesriikides, kus järelevalvemeetmeid tuleb regulaarselt uuendada, tuleb nimetatud maksimaalset ajavahemikku käsitada ajavahemikuna, mille möödumisel ei ole enam õiguslikult võimalik järelevalvemeetmeid uuendada. Samas ei tohiks täidesaatva riigi taotlus kinnitada pikendamise vajalikkust piirata otsuse teinud riigi nende õigusaktide kohaldamist, millega nähakse ette järelevalvemeetmete uuendamine ja näiteks läbivaatamine. Üks kitsaskoht liikmesriikide poolt alternatiivsete tõkendite tunnustamisel on näiteks juba eelnevalt leitud tõsiasi, et liikmesriikidel on vahistamise puhul erinevad maksimaalsed tähtajad, mida Eestis pole samas üldse ette nähtud. See-eest on Eestis ette nähtud ajavahemikud, mil pikendamine uuesti üle vaadatakse ning see ei tohiksi vastuollu minna otsuse teinud riigi õigusaktidega. Nii on ka alternatiivsetele tõkenditele ette nähtud erinevad ajalised kestused.

Preambuli punkt järgi tuleks liikmesriikidel lubada telefoni- ja videokonverentside kasutamist selleks, et vältida tarbetuid kulutusi ja raskusi, mis kaasnevad kriminaalmenetluse subjektiks oleva isiku üleviimisega ülekuulamisele või kohtuistungile toimumise kohta. Lisaks võib preambuli punkt 11 kohaselt järelevalvemeetmete täitmise jälgimiseks vastavalt siseriiklikele õigusaktidele ja menetlusele kasutada vajaduse korral elektroonilist järelevalvet. Eesti õigusasutused on selles osas hästi arenenud, meil on videoülekuulamised juba mõnda aega kasutuses olnud. Samuti on elektroonilist valvet Eestis ja üldiselt ka mujal Euroopas aastaid kasutatud. Samas tuleb kindlasti sellise meetme vastastikusel tunnustamisel probleeme Saksamaal, kus liidumaad elektroonilist valvet ei tunnista ning tõenäoliselt see niipea ei muutu.

Kuigi sellisel alternatiivsete tõkendite tunnustamise süsteemil on palju positiivseid omadusi, siis ei saa unustada, et kuigi täidesaatvale riigile antakse võimalus enda riigi kodaniku suhtes järelevalvet kohaldada, siis pannakse täidesaatvale riigile ka kohustus järelevalve edukalt läbi viia. Samuti on kogu järelevalve kohaldamise rahaline pool jäetud täidesaatva riigi õlgadele. Raamotsuse artikkel 25 järgi kannab kulud täidesaatev riik, välja arvatud kulud, mis tekivad eranditult otsuse teinud riigi territooriumil.

Positiivse kui ka negatiivse tõsiasjana võib välja tuua, et liikmesriikide vastutavad ametiasutused peavad omandama piisava õigusliku arusaama teiste liikmesriikide õiguskorrast. Vastastikuse tunnustamise tõhusaks toimimiseks peab kohtuasutuste vahel olema vastastikune usaldus. Liikmesriigid peavad teadma rohkem üksteise kriminaalõigussüsteemidest.¹⁹¹

¹⁹¹ Roheline raamat. Viidatud töö, lk 2.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärk oli analüüsides teiste riikide seadusandlust ja kohtupraktikat, pakkuda välja võimalusi Eesti käesoleva seadusandluse efektiivsemaks muutmisel konkretiseerides tingimusi tõkendite rakendamisel. Samuti tõi autor välja teistsuguseid kriminaalmenetluse tagamise vahendeid ning analüüsis taoliste vahendite kohaldamise võimalikkust Eestis.

KrMS § 127 lg 1 sätestab, et tõkendit valides arvestatakse kriminaalmenetlusest või kohtuotsuse täitmisest kõrvalehoidumise, kuritegude toimepanemise jätkamise või tõendite hävitamise, muutmise ja võltsimise võimalikkust, karistuse raskust, kahtlustatava, süüdistatava või süüdimõistetu isikut, tema tervist, perekonnaseisu ja muid tõkendi kohaldamise seisukohalt tähtsaid asjaolusid. Euroopa Liidu ja liikmesriikide seadusandlust analüüsides selgus, et isikuvabadust piirav tõkend peaks olema viimane abinõu, kui ükski teine alternatiivne tõkend ei anna ammendavat kindlust kriminaalmenetluse tagamiseks. Ka Rohelises raamatus on välja toodud erinevaid alternatiive kohtueelsele kinnipidamisele. Töö esimeses peatükis selgus, et vaieldamatult on Eestis kasutusel olevad tõkendid ja muud kriminaalmenetlust tagavad vahendid enamjaolt isikuvabadust piiravad.

Töö eesmärgi saavutamiseks püstitas autor järgmise hüpoteesi: Eesti kriminaalmenetluse seadustikku on võimalik muuta selliselt, et tõkendite kohaldamine toimuks efektiivsemalt ning kasutada saaks alternatiivseid tõkendeid.

Kuna tõkendeid kohaldatakse kogu Euroopas ja ülejäänud maailmas väga erinevalt, siis uuris autor teiste riikide seadusandlust, et taoliseid erinevusi mõista. Näiteks tulid erinevused juba erinevate riikide kriminaalmenetluses välja toodud vahistamise alustest. Mõnes riigis on alustena välja toodud kuriteo raskus, teatav kahtluse aste ja avaliku korra häirimine. Eestis nii ei ole. Samuti ei ole Eestis vahistamine sõltuvuses toimepandud kuriteole ettenähtud karistusega. Üldiselt on kogu Euroopas vahistamise alusena välja toodud ka tõendi hävitamine, muutmine ja võltsimine ning järeldus oli see, et õigusselguse huvides võiks taolise vahistamise aluse KrMS-i lisada.

Töö autor luges näiteks Saksa KrMS-ist ja Läti KrMS-ist *expressis verbis* välja, et vahistamise kohaldamine on õigustatud vaid siis, kui ükski teine tõkend ei taga tõenäoliselt seda, et kahtlustatav või süüdistatav ei pane jätkuvalt toime kuritegusid, ei takista kriminaalmenetluse läbiviimist või ei hoia kõrvale uurimisest, kohtumenetlusest või

kohtuotsuse jõustamisest. Selline säte Eesti KrMS-is puudub, kuid selle lisamisele võiks mõelda, et oleks selge, et vahistamine on õigustatud ainult siis, kui tõkendi kohaldamise eesmärgi ei ole võimalik leebemate tõkenditega saavutada.

Töö käigus selgus, et vahistamisele ei ole Eestis ette nähtud ka maksimaalset tähtaega. KrMS § 130 kohaselt ei või kahtlustatav või süüdistatav olla vahistatud üle kuue kuu, kuid sellest on erandeid, näiteks võib kriminaalasja erilise keerukuse puhul tähtaega pikendada. Näiteks Valgevenes ja Lätis on selliseks tähtajaks kaks kuud. Töö autor analüüsis, kas on õigustatud vahi alla võtmine alati kuueks kuuks või oleks põhjendatud kahtlustatava või süüdistatava isikust lähtuv individuaalne lähenemine, mis võimaldaks kohaldada tõkendit lühemaks ajaks. Autor leidis, et praegust lahendust tasakaalustab KrMS §-s 137 ette nähtud isiku õigus taotleda vahistamise põhjendatuse kontrolli iga kahe kuu tagant, kuid selline võimalus kaob 01.09.2016 jõustavas KrMS-is ära. 01.09.2016 jõustuva KrMS § 131¹ lg 4 järgi annab eeluurimiskohtunik isiku vahistamisel kahtlustatava või süüdistatava vahi all pidamiseks loa kuni kaheks kuuks ning nimetatud tähtaega võib eeluurimiskohtunik pikendada prokuratuuri põhjendatud taotluse alusel korraga kuni kahe kuu võrra.

Lisaks tuli töö käigus välja, et kuus kuud puudutab vaid kohtueelset menetlust. Eestis käsitletakse eraldi vahistamise tähtaega kohtueelses menetluses ja kohtumenetluses ning kohtumenetluses on meil vahistamise piiriks ainult mõistliku aja ületamine. Varem oli nii ka Lätis, kuid alates 2001. aastast lisati vastavad sätted Läti KrMS-i. Näiteks ei tohi alaealiste vahistamine kesta üle kuue kuu peale seda, kui kriminaalmenetluse materjalid jõudsid kohtusse. Seoses sellega pakkus töö autor välja, et võiks kaaluda vahistamise kestuse eristamist alaealiste ja täiskasvanute puhul ning taoline muudatus on ette nähtud ka 01.09.2016 jõustavas KrMS-is.

Analüüsinud teiste riikide seadusandlust, leidis autor, et koduarest Lätis, Gruusias ja Valgevenes sarnaneb paljuskki Eesti elektroonilise valve kohaldamise põhimõttega. Kui teistes riikides saab koduaresti täitmist kontrollida politsei järelevalve alla paigutamisega, siis Eestis ongi selleks elektrooniline valve. Autor arvab, et lisaks võiks Eestis kaaluda elektroonilise järelevalve kohaldamist koduvägivalda kasutanud isikute suhtes lähenemiskeelu kohaldamisel, nagu seda tehakse Ameerika Ühendriikides. Kindlasti sobib selline variant kannatanule, kuna nad tunneksid, et ka nemad on menetlusse rohkem kaasatud – kannatanud teaksid, kui vägivallatseja peaks nende läheduses viibima ning kindlasti julgeksid nad rohkem vabalt ringi liikuda.

Analüüsi käigus selgus, et Eestis on kautsjoni kohaldamine võrdlemisi haruldane, seevastu näiteks Ameerika Ühendriikides ning Inglismaal ja Walesis on vahistatu vabastamine kautsjoni vastu igapäevane nähtus. Kautsjoni kohaldamise arvukust suurendab ka see, et näiteks Inglismaal ja Walesis võib kautsjonit kohaldada nii kriminaalkohtu kui ka politsei poolt.

Autor uuris teiste riikide praktika näol kautsjonile kohaldatavaid lisatingimusi ning arutles nende võimalikkuse üle. Üheks lisatingimuseks kautsjoni puhul oli isikut tõendavate dokumentide üleandmine, mille puhul peab küll kindlaks tegema ega isikul pole dokumenti töö tegemiseks vaja. Lisaks peab tagama, et dokumenti hoitakse turvaliselt. Selgus, et mõnedes riikides on taolised tingimused kohaldatavad ka alternatiivsete tõkenditena kautsjonist eraldi, mille lisamist võiks iseenesest kaaluda ka Eesti KrMS-i. Ühe lisatingimuseks on näiteks Ameerika Ühendriikides kasutusel olnud kindlaksmääratud aegadel vastavas ametiasutuses enda näitamine. Selline tingimus võiks tegelikult olla ka omaette alternatiiv karmimatele tõkenditele.

Töös selgus, et Eestis on kautsjonina võimalik kasutada ainult raha (seadus ei näe ette võimalust esitada tagatisena nt kinnisasja või väärtpabereid), mis tuleb kanda kohtu hoiuarvele. Gruusia kriminaalmenetluse koodeksist tuleneb, et kautsjonina on lubatud anda peale raha ka kinnisvara. Samuti lubavad Ameerika Ühendriikides mitmed osariigid erinevaid rahalise väärtusega esemeid kautsjonina rakendada. Kindlasti koormaks sellise võimaluse kasutamine võrreldes praeguse meetodiga kohtu töökorraldust, kuid iseenesest võiks sellise võimaluse peale mõelda. Töö autor leidis, et see aitaks omakorda kaasa sellele, et inimesed julgeksid rohkem kautsjonit taotleda, kuna eelvangistuses olles on raskendatud oma vara realiseerimine kautsjonisumma tasumiseks.

Töö autor tegi ettepaneku, et näha menetluse tagamise vahendina ette usaldusväärse isiku käendust näiteks alaealiste puhul, mis tähendaks, et nende vanemad oleksid käendajateks. See aitaks kaasa alaealiste õiguste tagamisele kriminaalmenetluses. Samas peaks sellise käenduse kohaldamisel võtma kindlasti arvesse alaealise vanust, käitumist, sotsiaalsust, isikuomadusi ning vanemate olemasolu, nende töökohta ning samuti nende isikuomadusi.

Autor arutas ka selle üle, millised probleemid võivad tekkida kohtueelse kinnipidamisega seotud alternatiivide suhtes vastastikusel tunnustamisel. Eelkõige nägi autor probleemi selles, et raamotsuse 2009/829/JSK alternatiivtõkendid, mis on kirjas otsuse artiklis 8 ei ole Eesti KrMS-is käesoleval hetkel piisavalt määratletud.

Autor leidis, et Eestile võiks raamotsuse eesmärgist kasuks tulla alternatiivlahenduste edendamine, kuna käesoleval hetkel on artiklis 8 mainitud järelevalvemeetmed kohaldatavad vaid kriminaalhoolduses. Samuti ei ole need kasutusel kautsjoni lisatingimustena nagu autor on eelnevalt välja toonud. See omakorda tähendab, et meetmete adaptatsioon Eesti õiguskorras võib olla mõnevõrra keeruline.

Eeltoodust lähtudes leidis autor, et Eesti kriminaalmenetluse seadustikku on võimalik muuta selliselt, et tõkendite kohaldamine toimuks efektiivsemalt ning kasutada saaks alternatiivseid tõkendeid.

The possible improvement of the preventive measures' system used in Estonian criminal cases

Summary

The aim of this master's thesis was to analyze other countries' legislation and case law to provide opportunities to make the Estonian legislation more effective by specifying the conditions implemented with preventive measures. The author also pointed out other instruments for assuring the criminal proceedings and analyzed the possibility of applying such measures in the Estonian criminal procedure.

The Code of Criminal Procedure of Estonia (CCP) § 127 section 1 provides that a preventive measure shall be chosen taking into account the probability of absconding from criminal proceedings or execution of a court judgment, continuing commission of criminal offences, or destruction, alteration or falsification of evidence, the degree of the punishment, the personality of a suspect, accused or convicted offender, his or her state of health and marital status, and other circumstances relevant to the application of preventive measures. The analysis of the legislation of the European Union and its member states revealed that a preventive measure that restricts personal liberty should be the last resort, when all other preventive measures do not ensure the criminal proceedings. The Green Paper has also outlined a variety of alternatives to pre-trial detention. The first chapter of this master's thesis showed that preventive measures and other means for ensuring criminal proceedings in Estonia are mostly restricting personal liberty.

To achieve the objective of the master's thesis, the author set the following hypothesis: the Estonian CCP can be amended so that preventive measures would be used more efficiently and it would be possible to use alternative measures.

Because preventive measures are applied differently in Europe and the rest of the world, the author studied the legislation of other countries to understand such differences. For example, the differences came already from countries having different bases of taking into custody. Some countries have bases that include the severity of the crime, a certain degree of suspicion and the disturbance of public order. In Estonia, this is not the case. In Estonia, taking into custody is not dependant on the punishment that is meant for the criminal offense. In general, one of the bases of taking into custody in the rest of Europe is the destruction, alteration or

falsification of evidence and the conclusion was that for legal clarity it would be best to add this bases to the CCP.

The author read *expressis verbis* from the criminal procedure codes of Germany and Latvia that taking into custody is justified only when no other preventive measure assures that the suspect or the accused will not continue carrying out other crimes, prevent the conduct of criminal proceedings, elude the investigation or enforcement of the judgement. There is no such provision in the CCP, but including it would make clear that taking into custody is justified only when its objective cannot be achieved by using other more lenient preventive measures.

It was also found that there is no maximum period for detention in Estonia. CCP § 130 says that in pre-trial procedure, a suspect or accused shall not be held in custody for more than six months, but in cases of particular complexity or extent of a criminal matter or in exceptional cases arising from international cooperation in a criminal proceeding, this term can be extended. For example, in Belarus and Latvia the term for pre-trial detention is two months. The author of this master's thesis analyzed whether it is legitimate to detain a person always for six months or whether it is justified to take into account the individual approach with each suspect or accused that would allow to detain a person for a shorter period of time. The author found that the current solution is balanced by CCP § 137 which provides the suspect or accused with a request to verify the reasons for holding in custody every two months. This provision is lost with the new CCP coming into force on 09/01/2016. The new § 131¹ section 4 gives the investigating judge the right to detain a suspect or accused for up to two months and this period can be extended on the basis of a reasoned request by the prosecutor's office for up to two months.

In addition it came out that the six months are related only to pre-trial proceedings. The period for custody is treated separately in Estonia's pre-trial proceedings and judicial proceedings and the only time limit in judicial proceedings is reasonable time. This used to be the case in Latvia but since 2001 corresponding provision were added to the Criminal Procedure Code of Latvia. For example, juvenile detention cannot last longer than six months after the criminal case's materials arrived at court. Regarding this, the author of this thesis offered that it should be considered whether to make a distinction between adult and juvenile detention duration. Such modifications are also intended in the new CCP coming into force on 09/01/2016.

Having analyzed the legislation of other countries, the author found that house arrest in Latvia, Georgia and Belarus is similar in many aspects with the application of electronic surveillance in Estonia. If many other countries check the enforcement of house arrest by placing the suspect or accused under the supervision of the police, then in Estonia it can be checked by placing the person under electronic surveillance. The author believes that, in addition, it should be considered placing the accused or suspects of domestic violence that also have to obey the rules of restraining orders under electronic surveillance as it is done in the United States. Certainly, this would appeal to the victims, because they would feel that they are more involved in the procedure - the victims would know when the perpetrator is nearby and they would also feel the opportunity to move around more freely.

The analysis revealed that bail application is relatively rare in Estonia, in contrast, for example, in the United States and in England and Wales, release on bail is something that can be seen every day. The number of people out on bail in England and Wales can be explained by the fact that bail can be applied by the criminal court as well as by the police.

The author studied the practice of adding additional conditions to bail and discussed the possibility of doing this in Estonia. One of the conditions can be the transfer of personal identity documents but it should be made sure that the accused or suspect does not need these documents at work. In addition, it should be ensured that these documents are kept secure. It turned out that in some countries, such conditions are applied separately from bail as alternative preventive measures and it could be considered adding these to the CCP. One additional condition used in the United States is appearing at specified times to the relevant authority to display yourself. This condition could also be even an alternative for tougher preventive measures.

The thesis showed that in Estonia bail can only be a sum of money (the law does not provide the possibility of submitting collateral, such as property or securities) to be transferred to the deposit account of the court. The Criminal Procedure Code of Georgia also allows real estate to be used as bail. Various financial objects can also be used as bail in some states of the United States of America. The opportunity of using such things as bail can be a burden for the judicial organization compared to the current method but it could be an opportunity to think about. The author found that this would, in turn, contribute to the fact that more people dare to seek bail because it is difficult to dispose one's assets and pay the amount of bail while remanded in custody.

The author suggested the guarantee of a reliable person as a means for ensuring criminal proceedings. For example, in the case of juveniles, their parents could be the guarantors. This would contribute to safeguarding the rights of minors in criminal proceedings. However, the following things should be certainly taken into account: the juvenile's age, behavior, sociability, personal characteristics and the presence of their parents, their jobs, as well as their personal qualities.

The author also discussed about what problems might arise from mutual recognition of alternatives to pre-trial detention. In particular, the author saw a problem in the fact that the alternative measures mentioned in Article 8 of the framework decision 2009/829/JSK are not adequately defined in the Estonian CCP.

The author found that Estonia could benefit from the framework decision's objective by promoting the alternative solutions mentioned in Article 8, because at present time such measures are applicable only in probation. They are also not used as additional conditions to bail as the author has already pointed out. This in turn means that adapting these measures into the Estonian legal system can be somewhat tricky.

Bearing that in mind, the author found that the Estonian CCP can be amended so that preventive measures are used more efficiently and it would be possible to use alternative measures.

Kasutatud materjalid

Kasutatud kirjandus

1. A. Ahven, A. Kruusement. Elektroonilise valve kohaldamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2013.
2. A. M. van Kalmthout, M. M. Knapen jt. Pre-trial Detention in the European Union: An Analysis of Minimum Standards in Pre-Trial Detention and the Grounds for Regular Review in the Member States of the EU. Arvutivõrgus: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.194.318&rep=rep1&type=pdf> (10.01.2016).
3. A. O'Brien. Bail and Bonds. The O'Brien Law Firm. Arvutivõrgus: <http://obrien-law.com/resources/bail-and-bonds/> (10.04.2016).
4. C. Elliott, C. Vernon, E. Jeanpierre. French Legal System, 2nd edition. England: Edinburgh Gate 2006. Arvutivõrgus: https://books.google.ee/books?id=Jbv4LGjJ0BwC&pg=PA214&lpg=PA214&dq=freedom+and+detention+judge+france&source=bl&ots=O7tGhylN4R&sig=F5zvV5Rr-GiRUVUrbHd32rRAQy4&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwiN1ITLh_rLAhWDhQ8KHbJ2A6oQ6AEILDAD#v=onepage&q=freedom%20and%20detention%20judge%20france&f=false (06.04.2016).
5. E. Kergandberg, M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Kirjastus Juura 2006.
6. E. Kergandberg, P. Pikamäe. KrMS § 127/1. - Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Kirjastus Juura 2012.
7. G. Sluiter, jt. International Criminal Procedure. Principles and Rules. Uniter Kingdom: Oxford University Press 2013.
8. H. I. Jerold, Y. Kamisar, W. R. LaFave. Criminal Procedure and the Constitution: Leading Supreme Court Cases and Introductory Text. The United States of America: West Publishing CO, 1991.
9. H.-J. Albrecht. Electronic Monitoring in Europe: A Summary and Assessment of Recent Developments in the Legal Framework and Implementation of Electronic Monitoring. Arvutivõrgus: <https://www.mpicc.de/files/pdf1/albrecht.pdf>.
10. J. Filippov, M. Järv. Mis maksab vabadus? Eesti Ekspress, 27.03.2008. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://ekspress.delfi.ee/kuum/mis-maksab-vabadus?id=27676199> (04.02.2016).

11. J. Ginter, A. Plekksepp jt. Analüüs isikute põhiõiguste tagamisest ja eeluurimise kiirusest kriminaalmenetluses. Tartu: Tartu Ülikool, 2013.
12. J. Ginter, M. Kruusamäe, J. Sootak. Eesti karistuspoliitika: vabadusekaotuslikud karistused. Üleminek totalitaarriiklikust karistusõigusest õigusriiklikku karistusõigusesse. Tallinn: Juura 2004.
13. J. Morris. Alternatives To Pretrial Incarceration: Creating A More Just Justice System Through Bail Reform in Massachusetts. The United States of America: Mount Holyoke College, 2015. Arvutivõrgus kättesaadav: http://rooseveltinstitute.org/wp-content/uploads/2015/10/JessicaMorris.WhitePaper.Web_.pdf (02.02.2016).
14. J. Pradel, B. Pavišić. Transition of criminal procedure systems. Vol 2, Belarus, Estonia, Georgia, Germany, Kosovo, Latvia, Lithuania, Moldova, Poland, Romania, Russia, Ukraine. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci 2004.
15. J. S. Williams. Civil and criminal procedure: the conduct of litigation in the courts of England and Wales. London: Sweet&Maxwell, 1997.
16. J. Sootak. Üliõpilastööde kirjutamise ja vormistamise juhend. Tallinn: Juura, 2011.
17. K. Soodla. Vahistamine, selle alused ja põhjendatus. Magistritöö. Juhendaja Heino Tõnismägi. Tallinn: TÜ Õigusteaduskond 2015.
18. K. Tisler. Elektrooniline valve kui alternatiiv vabadusekaotusele. Magistritöö. Juhendaja prof. Jaan Ginter. Tartu: TÜ Õigusteaduskond 2014.
19. L. I. Jefferson. Criminal Procedure: Theory and Practice. New Jersey: Pearson Education, Inc., Upper Saddle River 2005.
20. M. Davies, H. Croall, J. Tyrer. Criminal Justice: An Introduction to the Criminal Justice System in England and Wales. England: Edinburgh Gate 2005.
21. M. Nellis. Surveillance and Confinement: Explaining and Understanding The Experience of Electronically Monitored Curfews. – European Journal of Probation, Vol 1/1, 2009. Arvutivõrgus: http://www.ejprob.ro/uploads_ro/679/mn.pdf (09.01.2016).
22. M. Nellis, S.Pinto. Survey of Electronic Monitoring in Europe: Analysis of Questionnaires 2012. 8th CEP Electronic Monitoring Conference. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/PCCP%20documents%202013/Analysis%20questionnaires%202012.pdf> (04.02.2016).
23. N. Aas. Juhis, alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses nr RP-1-4/07/8. Tallinn: Prokuratuur 29.06.2007. Arvutivõrgus:

http://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/Riigi%20peaprokur%C3%B6ri%20juhis-%20alaealiste%20%C3%BChetaoliseks%20erikohtlemiseks%20krim.menetluses%2028.06.2007.pdf.

24. R. Haverkamp, M. Mayer., R. Levy. Electronic Monitoring in Europe. – European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, Vol 12/1, 2004.
25. R. Vogler. Criminal Procedure in Europe. Berlin: Duncker&Humblot.
26. S. A. Salzburg. American criminal procedure: cases and commentary. St. Paul (Minn.): West, 1988, 1989.
27. S. Eilzer. Data protection and electronic monitoring in Germany. Centre for Crime and Justice Studies. Arvutivõrgus: <http://www.crimeandjustice.org.uk/publications/cjm/article/data-protection-and-electronic-monitoring-germany> (08.04.2016).
28. S. Ruggeri. Liberty and Security in Europe: A Comparative Analysis of Pre-trial Precautionary Measures in Criminal Proceedings. Germany: V&R unipress, Universitätsverlag Osnabrück 2012.
29. T. Ljungquist. Mutual Recognition of Non-custodial Pre-trial Supervision Measures in The European Union. Revue Internationale de Droit Penal. 2006/1 (Vol. 77). Kättesaadav arvutivõrgus: <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2006-1-page-169.htm> (06.03.2016).
30. U. Klopets. Vahistamise analüüs. Tallinn: Justiitsministeerium, Kriminaalpoliitika osakond 2009.
31. V. Krey. German Criminal Procedure Law. Volume 1: Basics – Prosecution, Authorities – Glossary. Saksamaa: W. Kohlhammer GmbH Stuttgart 2009.

Kasutatud Euroopa normatiivaktid

32. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 2010, 14, 54.
33. Nõukogu raamotsus 2008/909/JSK, 27.november 2008, vastastikuse tunnustamise põhimõtte kohaldamise kohta kriminaalasjades tehtud otsuste suhtes, millega määratakse vabadusekaotuslikud karistused või vabadust piiravat meetmed, nende Euroopa Liidus täideviimise eesmärgil. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008F0909&from=FR> (06.03.2016).

34. Nõukogu raamotsus 2009/829/JSK, 23.oktoober 2009, Euroopa Liidu liikmesriikides vastastikuse tunnustamise põhimõtte kohaldamise kohta järelevalvemeetmete rakendamise otsuste kui kohtueelse kinnipidamisega seotud alternatiivse võimaluse suhtes. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009F0829&from=ET> (12.04.2016).

Kasutatud välisriikide õigusaktid

35. Bail Act 1976. Arvutivõrgus: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1976/63> (06.04.2016).
36. Code de procédure pénale. Arvutivõrgus: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071154> (06.04.2016).
37. Criminal Code of the Republic of Belarus. 09.07.1999 redaktsioon. Arvutivõrgus: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=230038 (15.01.2016).
38. Criminal Procedure Law of Latvia, 2013. a redaktsioon. Arvutivõrgus: http://legislationline.org/download/action/download/id/4779/file/Latvia_Criminal_Procedure_Law_am2013_en.pdf (01.01.2016).
39. Gruusia kriminaalmenetluse koodeks, 18.12.2015 seisuga. Arvutivõrgus: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=64> (08.04.2016).
40. Strafgesetzbuch, StGB. Arvutivõrgus: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (08.04.2016).
41. Strafprozeßordnung, StPO. Arvutivõrgus: <http://www.gesetze-im-internet.de/stpo/> (08.04.2016).
42. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь, seisuga 26.01.2016. Arvutivõrgus: http://etalonline.by/?type=text®num=HK9900295#load_text_none_1_ (08.04.2016).
43. Völkerstrafgesetzbuch, VStGB. Arvutivõrgus: <http://www.gesetze-im-internet.de/vstgb/> (08.04.2016).

Kasutatud Eesti õigusaktid

44. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 15.05.2015, 1.
45. Elektroonilise valve täitmise ja järelevalve kord. JMm 22.02.2007 nr 15. – RT I, 12.01.2011, 7.

46. Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364 ... RT I, 25.09.2015, 6.
47. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 19.03.2015, 1.
48. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 19.03.2015, 1.
49. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 12.03.2015, 5.

Kasutatud Eesti kohtupraktika

50. HMK 16.06.2015, 1-15-4389.
51. PMK 06.11.2015, 1-15-6524.
52. RKKKm, 11.12.2006, 3-1-1-103-06.
53. RKKKm, 03.03.2008, 3-1-1-80-07.
54. RKKKm, 20.05.2008, 3-1-1-30-08.
55. RKKKm, 08.12.2009, 3-1-1-108-09.
56. RKKKm, 27.02.2012, 3-1-1-9-12.
57. RKKKm, 12.04.2012, 3-1-1-32-12.

Kasutatud Euroopa kohtupraktika

58. EIKo 01.07.1961, 1/61, Lawless vs. Ireland.
59. EIKo 27.11.1991, A/218, Kemmache vs. France.
60. EIKo 27.08.1992, 12850/87, Tomasi vs. France.
61. EIKo 15.02.2005, 55939/00, Sulaoja vs. Eesti.
62. EIKo 21.06.2005, 73270/01, Pihlak vs. Eesti.
63. EIKo 23.09.2008, 2361/05, Vrencev vs. Serbia.
64. EIKo 29.04.2010, 5453/08, Yakovlev v. Russia.
65. EIKo 08.02.2011, 36988/07, Ignatenco v. Moldova.

Kasutatud välisriikide kohtupraktika

66. U.S. Supreme Court, 20.12.1971, 404. U.S. 357, Schilb v. Kuebel.

Muud allikad

67. Ameerika Ühendriikide saatkond Tallinnas. Aruanne inimõiguste alase olukorra kohta
Eestis aastal 2011. Arvutivõrgus:
http://estonian.estonia.usembassy.gov/hr_est2011.html (25.12.2015).

68. Australian Bureau of Statistics. Prisoners in Australia, 2011. Arvutivõrgus: <http://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/0/6627A96DA080E829CA25795F000DB33E?opendocument> (25.12.2015).
69. Bradley Johnson Attorneys. Understanding Bail Bonds. Arvutivõrgus: <http://www.bjattorneys.com/understanding-bail-bonds/> (29.04.2016).
70. Commission of the European Communities. Proposal for a Council Framework Decision on the European Supervision Order in Pre-trial Procedures Between Member States of the European Union; SEC (2006)1079. Brussels, 29.8.2006. Kättesaadav arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/smart-regulation/impact/ia_carried_out/docs/ia_2006/sec_2006_1079_en.pdf (06.03.2016).
71. Eesti Statistika. Vanglaasutustes viibivad isikud. Arvutivõrgus: http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=Js151&ti=VANGLAASUTUSTES+VIIBIVAD+ISKUD%2C+31%2E+DETSEMBER&path=../Database/Sotsiaalelu/17Eigus_ja_turvalisus/04Eigussustem/&lang=2 (29.03.2016).
72. Euroopa Komisjon. Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja nõukogule, COM (2014) 57 final. Brüssel, 5.2.2014. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0057&from=et> (06.03.2016).
73. European Commission. Green Paper on mutual recognition of non custodial pre-trial supervision measures. (SEC(2004) 1046). Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52004DC0562&from=en> (12.04.2016).
74. Euroopa Komisjon. Roheline Raamat. Brüssel: 14.06.2011. Arvutivõrgus: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2011\)0327_/com_com\(2011\)0327_et.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2011)0327_/com_com(2011)0327_et.pdf) (25.12.2015).
75. European Court of Human Rights. Guide on Article 5 of the Convention: Right to Liberty and Security. Council of Europe 2014. Arvutivõrgus: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_ENG.pdf (01.04.2016).
76. Fair Trials International. Pre-Trial Detention Comparative Research, 2012. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/justice/newsroom/criminal/opinion/files/110510/appendix_2_-_comparative_research_en.pdf (08.04.2016).

77. Fair Trials International. Pre-Trial Detention in France. Open Society Foundations 13.06.2013. Arvutivõrgus: [https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/Fair Trials International France PTD Communiqu%C3%A9 EN.pdf](https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/Fair_Trials_International_France_PTD_Communicu%C3%A9_EN.pdf) (17.04.2016).
78. Fair Trials International Report. Detained without trial: Fair Trials International's response to the European Commission's Green Paper on detention. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/justice/newsroom/criminal/opinion/files/110510/fti_pre-trial_detention_report_en.pdf (10.01.2016).
79. Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht. Electronic Monitoring of Prisoners in Baden-Württemberg/Germany. Arvutivõrgus: https://www.mpicc.de/en/forschung/forschungsarbeit/kriminologie/elektronische_aufsicht_im_voll.html (08.04.2016).
80. University of Minnesota: Human Rights Library. Mikhail Marynich v. Belarus, Working Group on Arbitrary Detention, U.N. Doc. E/CN.4/2006/7/Add.1 at 99 (2005). Arvutivõrgus: <https://www1.umn.edu/humanrts/wgad/37-2005.html> (15.01.2016).

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Mari-Liis Mererand,
(*autori nimi*)
(sünnikuupäev: 30.05.1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
Eestis kriminaalasjades kohaldatavate tõkendite süsteemi võimalik täiustamine,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on professor Jaan Ginter,
(*juhendaja nimi*)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 02.05.2016